

Resolucija o nacionalnem programu za mladino za obdobje 2023-2032 – predlog za javno razpravo

Uvod

Resolucija o nacionalnem programu za mladino za obdobje 2023-2032 (v nadaljnjem besedilu ReNPM 2023-2030) je strateški dokument na podlagi Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju (Ur. l. RS, št. 42/10). Ta v 16. členu opredeljuje nacionalni program za mladino kot temeljni programski dokument, ki v skladu s tem zakonom opredeljuje prednostne naloge in ukrepe, ki so v javnem interesu v mladinskem sektorju. Nacionalni program za mladino vsebuje: programe, finančni načrt s prikazom stroškov in virov, nosilce, pričakovane razvojne učinke in kazalnike merjenja učinkov, obdobje in roke uresničevanja tega programa. Pri oblikovanju nacionalnega programa se upoštevajo dolgoročne usmeritve, ki presegajo obdobje njegove veljavnosti.

Nacionalni program za mladino sprejme Državni zbor Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: državni zbor) na predlog vlade za obdobje devetih let. Predlog Nacionalnega programa za mladino pripravi ministrstvo za vzgojo in izobraževanje v sodelovanju z organizacijami v mladinskem sektorju ter drugimi pristojnimi ministrstvi, predvsem ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in inovacije, ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, ministrstvom za zdravje, ministrstvom za kulturo, ministrstvom za solidarno prihodnost, ministrstvom za digitalno preobrazbo, ministrstvom za javno upravo. Na podlagi Nacionalnega programa za mladino vlada sprejme izvedbene načrte v skladu s sprejetim državnim proračunom. Za uresničevanje Nacionalnega programa za mladino so odgovorna pristojna ministrstva. Sredstva za uresničevanje javnega interesa se zagotavljajo iz državnega proračuna, sredstev samoupravnih lokalnih skupnosti in drugih virov.

ReNPM 2023–2032 usmerja mladinsko politiko na državni ravni in prispeva k načrtnemu urejanju področja, vključno s stalnim financiranjem in določanjem ukrepov oziroma vsebinskih nalog za mladinsko politiko v državi.

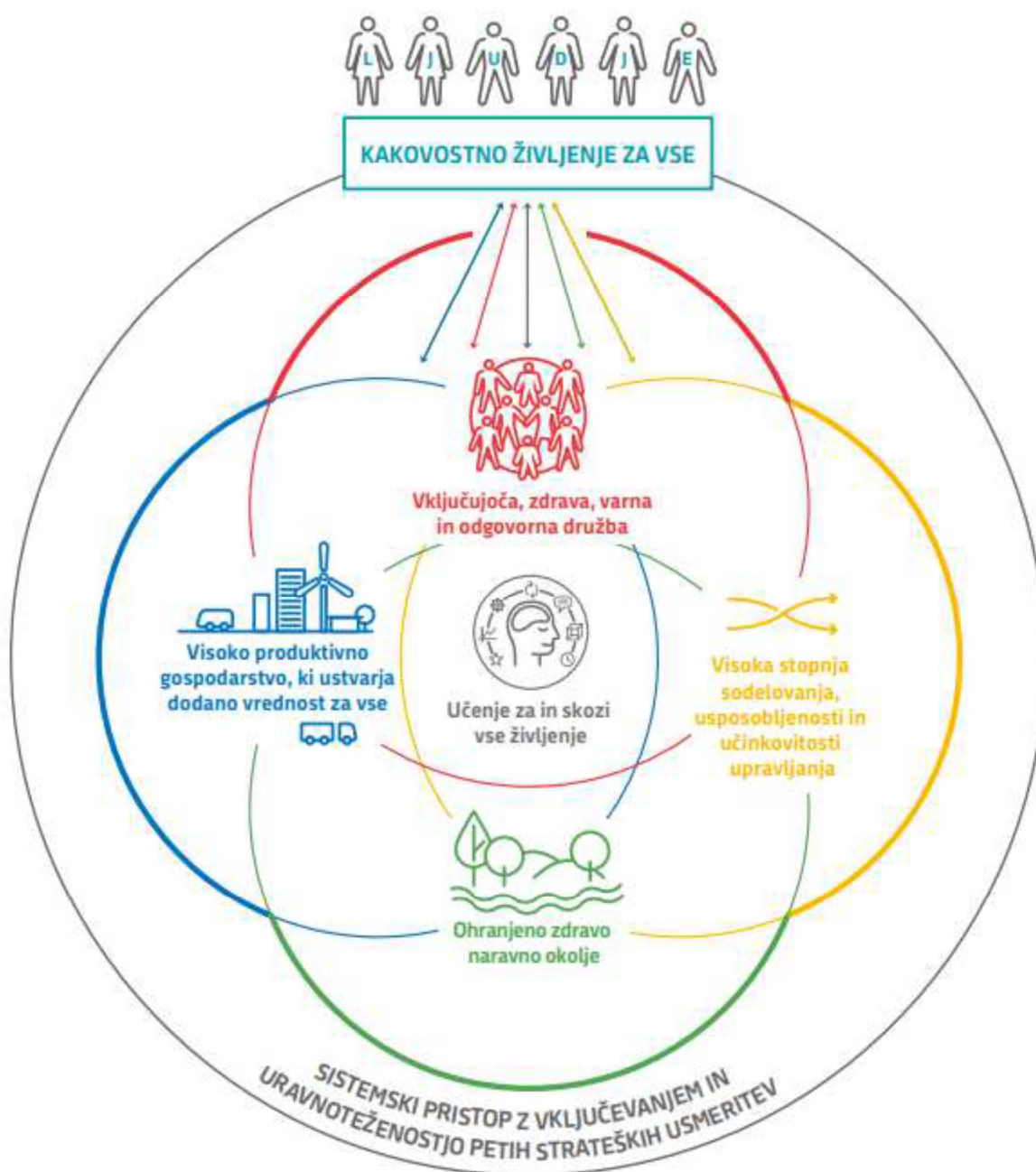
Predlog ReNPM 2023-2032 in predloge izvedbenih načrtov pripravlja Urad RS za mladino v sodelovanju s pristojnimi ministrstvi in službami Vlade RS. Usklajevanje priprave poročil o izvajanju ReNPM 2023-2032 vodi Urad RS za mladino ob sodelovanju pristojnih ministrstev. Vključeni so lahko ukrepi naslednjih ministrstev: ministrstva za vzgojo in izobraževanje, ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije, ministrstva

za delo, družino in socialne zadeve ter enake možnosti, ministrstva za zdravje, ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ministrstva za kulturo, ministrstva za javno upravo, ministrstva za notranje zadeve, ministrstva za finance, ministrstva za okolje, podnebje in energijo, ministrstva za solidarno prihodnost, ministrstva za digitalno preobrazbo, ministrstva za infrastrukturo, ministrstva za gospodarski razvoj, tehnologijo in šport Republike Slovenije, ki vključujejo dejavnosti na področju mladine v skladu z ZJIMS oziroma svojimi programi in so sestavni del ReNPM 2023–2032.

Uresničevanje ReNPM 2023–2032 je v pristojnosti ministrstev, ki so na svojih področjih odgovorna za mladino in so jim za ta namen dodeljena državna sredstva, kar določa peti odstavek 16. člena ZJIMS, ki pravi, da so za uresničevanje Nacionalnega programa za mladino odgovorna pristojna ministrstva. V veliki meri pa se sofinancira tudi s sredstvi iz evropske kohezijske politike in drugih evropskih ter mednarodnih programov ter tudi iz sredstev samoupravnih lokalnih skupnosti, ki niso opredeljena v ReNPM 2023–2032.

Cilji ReNPM 2023–2032 so povezani z drugimi strateškimi dokumenti. Tako je tudi uresničevanje razvojnih ciljev Strategije razvoja Slovenije 2030, ki jo je sprejela vlada 7. decembra 2017 (v nadaljnjem besedilu: SRS 2030), neposredno odvisno od uresničevanja ukrepov, ki podpirajo mladino.

Strategija razvoja Slovenije 2030 predstavlja krovni razvojni okvir, ki temelji na usmeritvah Vizije Slovenije 2050, razvojnem izhodišču in mednarodnih zavezah Slovenije ter trendih in izzivih na regionalni, nacionalni, evropski in globalni ravni. Strategija postavlja pet strateških usmeritev za doseg osrednjega cilja zagotoviti kakovostno življenje za vse (slika 2). Razvoj Slovenije bo v prihodnje močno odvisen od sposobnosti njenega odzivanja in prilagajanja na trende in izzive v globalnem okolju. Trendi kažejo na korenite spremembe zlasti v demografskih gibanjih, pritiskih na ekosisteme, tekmovanju za svetovne vire in v gospodarskem razvoju. Sodelovanje in povezanost na svetovni, evropski in nacionalni ravni ter čezmejno sodelovanje so tako čedalje pomembnejši. Izobraževanje in vseživljenjsko učenje ter raziskave in inovacije so v središču razvojnih politik. Prednostna razvojna usmeritev za celotno gospodarstvo je prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo.

Slika: Osrednji cilj in strateške usmeritve Strategije razvoja Slovenije 2030

ReNPM 2023–2032 je nastajal v času po pandemiji COVID-19, zato upošteva dejstvo, da je pomembno oblikovati odpornost proti takim in podobnim družbenim in gospodarskim izzivom, saj je na podlagi raziskave Mladina 2020 razvidno, da so mladi v času kriz tisti, katerih položaj se v primerjavi z drugimi še dodatno poslabša (npr. na področju trga dela, duševnega zdravja).

Pri snovanju ReNPM 2023–2032 so imeli pomembno vlogo ugotovitve in priporočila iz **Raziskave Mladina 2020**, ki je dala ključna izhodišča za načrtovanje ReNPM 2023–

2032. Prav tako je pomembno izhodišče **Resolucija o strategiji Evropske unije za mlade 2019–2027** ter **EU Youth Report (Evropska komisija, 2021)**.

KLJUČNE UGOTOVITVE ŠTUDIJE MLADINA 2020

Na demografskem področju je ena ključnih ugotovitev ta, da se je izjemno hitro upadanje števila mladih z letom 2020 zelo verjetno ustavilo. Od leta 2000 je namreč število mladih upadlo skoraj za tretjino (31,1 %). Ta upad ima brez dvoma tektonske posledice za družbeni položaj mladih. Po eni strani je vsaka posamezna mlada oseba za družbo kot celoto danes še bistveno pomembnejša kot pred desetletji. Mladih v družbi vse bolj primanjkuje, kar se med drugim zelo jasno odraža v izrazitem upadu brezposelnosti mladih. Čeprav je slednje seveda tudi posledica gospodarskih trendov in ukrepov, pa je nemogoče zanikati tudi pomemben vpliv demografskega faktorja. To se med drugim kaže v dejstvu, da so še leta 2005 mladi v strukturi vseh brezposelnih predstavljali 37 %, v letu 2020 pa le še 20 %. Upad števila mladih se gotovo odraža tudi na izobraževalnem področju. Razumljivo je, da se izobraževalne institucije, katerih število je v zadnjih desetletjih občutno naraslo, vse bolj trudijo, da bi pritegnile mlade, ki jih je vedno manj. To logično pomeni pomembno vzpodbudo za dvig kakovosti izobraževanja. Upad števila mladih ima pomembne posledice tudi na političnem področju, saj se zaradi manjše številčnosti zmanjšuje relativna pomembnost mladih kot volilne baze, s tem pa tudi njihova politična moč. Poleg tega je upadanje števila mladih lahko pomembno izhodišče v razpravah o migracijah mladih; če mladih primanjkuje, je njihovo izseljevanje v tujino tendenčno (še) manj zaželeno. Pri tem velja poudariti, da je bil selitveni prirast s tujino od začetka tisočletja izrazito pozitiven; število mladih se je po podatkih SURS v obdobju 2000–2019 vsako leto v povprečju povečalo za več kot 2500 oseb. Število mladih v Sloveniji torej v zadnjih dveh desetletjih nikakor ni upadalo zaradi migracij, ampak so nasprotno migracijski tokovi blažili te trende.

Število mladih se je z letom 2020 stabiliziralo in v naslednjih dveh desetletjih ne gre več pričakovati večjih sprememb. Vendar pa se po drugi strani nadaljuje soroden demografski trend, to je trend naraščanja starejših (65+) prebivalcev. Njihovo število že danes občutno presega število mladih, do leta 2050 pa bo naraslo še za dodatnih skoraj 50 %. Takšni trendi že dlje časa sprožajo razprave o medgeneracijskem dialogu in sodelovanju. Po podatkih raziskave Mladina 2020 skoraj tri četrtine (72%) mladih vidijo povečevanje števila starejših kot velik ali zelo velik problem. Vendar pa to ne pomeni, da mladi v starejših vidijo pomembno oviro za lastno blaginjo. Zadržani so namreč do ideje, da so starejši prebivalci Slovenije privilegirani v primerjavi z mladimi. Bistveno bolj so naklonjeni prepričanju, da so tako mladi kot starejši zapostavljeni, ko gre za blaginjo. Iz tega sledi, da mladi, vsaj kar zadeva vprašanje družbene blaginje, premorejo visok potencial za medgeneracijsko sodelovanje. Na pomen medgeneracijskega sodelovanja jasno kaže tudi dejstvo, da se mladi v svojih omrežjih socialnih opor še vedno najbolj opirajo na starše. V zadnjem desetletju se je delež mladih, ki se zelo dobro razumejo s starši, celo občutno povečal.

Kljub temu se v odnosih s starši kažejo veliki premiki, ki kažejo predvsem na naraščanje individualizma oziroma težnje po avtonomiji med mladimi. Čeprav še vedno velika večina računa na pomoč staršev na ključnih življenjskih področjih, so se ta pričakovanja po letu 2010 občutno zmanjšala. Nekoliko se je povečal tudi delež mladih, ki svoje razumevanje s starši opisujejo kot slabo ali neznosno. Predvsem je v tem okviru ključna ugotovitev ta, da se v primerjavi z letom 2010 mladi občutno hitreje odseljujejo od svojih staršev in se v tem smislu hitro približujejo povprečju mladih v EU. Te trende gotovo lahko povezujemo

s trendi individualizacije, ki jih ugotavljamo na ravni temeljnih vrednot in stališč mladih. Poleg tega sta na to imela pomemben vpliv tudi izboljšanje gospodarskih razmer in s tem povezan izboljšan položaj mladih na trgu dela.

Podatki kažejo, da mladi nekoliko hitreje zapuščajo sistem formalnega izobraževanja. Če je bilo v visokošolsko izobraževanje leta 2014 vključenih kar 49 % mladih, je do leta 2018 ta delež padel na 45 %. Izpostaviti velja, da je to še vedno daleč največ v celotni EU in visoko nad povprečjem vseh (28) članic, ki znaša 32 %. Takšna množičnost terciarnega izobraževanja lahko pomeni dober obet za prihodnji razvoj Slovenije, še posebej v luči dejstva, da se visoko šolstvo internacionalizira. V primerjavi z letom 2010 so občutno narasli deleži mladih, ki imajo izkušnjo izobraževalne mobilnosti, in deleži takih, ki se še nameravajo odpraviti po znanje v tujino. Kar zadeva nižje ravni izobraževanja, velja opozoriti tudi na mednarodne raziskave merjenja izobraževalnih dosežkov, ki kažejo na sorazmerno visoko raven kakovosti slovenskega izobraževalnega sistema. Pri tem med mladimi – skladno s pričakovanji – močno narašča uporaba neformalnega izobraževanja in priložnostnega učenja, ki lahko predstavlja eno ključnih razvojnih področij izobraževalne politike v prihodnosti.

Danes je ključni vir priložnostnega učenja internet. Vendar zaenkrat mladi internet primarno uporabljajo za konzumiranje različnih zabavnih vsebin; predvsem za poslušanje glasbe in obiskovanje družabnih omrežij. Zelo opazen je trend rasti spletnega nakupovanja; če je pred desetimi leti to počela dobra polovica, je danes ta številka blizu devetdesetim odstotkom. Sicer pa je v širši perspektivi uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij med mladimi večinoma omejena le na osnovna opravila. V kontekstu EU je Slovenija v spodnji polovici po deležu mladih z znanjem računalniškega programiranja. Spodbujanje zahtevnejše rabe IKT in krepitev IKT pismenosti gotovo sodita med ene najbolj smiselnih prioritet izobraževalne politike.

Pomembni premiki se za mlade dogajajo tudi na trgu dela. Uradni statistični podatki kažejo na izrazit trend zmanjševanja brezposelnosti mladih; leta 2010 je stopnja anketne brezposelnosti mladih znašala 14,7 %, leta 2019 le še 8,1 %. Po letu 2015 se je občutno zmanjšal tudi delež zaposlenih mladih, ki delajo v kateri od fleksibilnih oblik zaposlovanja. Poleg tega se razkorak med pridobljenimi kompetencami mladih in zahtevami na delovnem mestu (t. i. *skills mismatch*) v zadnjih letih zmanjšuje. Premiki na bolje se torej dogajajo. Kljub temu velja izpostaviti, da so ti premiki bistveno manjši, kot kažejo uradni podatki. Če se na primer ozremo k deležu mladih, ki sebe dojema kot brezposelne, zmanjšanja deleža brezposelnosti v zadnjem desetletju sploh ni zaznati. Povedano drugače, delež brezposelnih mladih se znižuje po kriterijih uradne statistike, ne pa tudi po kriterijih samih mladih. Predvsem je pomembno, da Slovenija še vedno močno odstopa od evropskega povprečja navzgor po deležu mladih v prekarnih oblikah zaposlovanja. V zadnjem desetletju se je tudi občutno povečal delež mladih, ki ocenjujejo, da so za svoje delo plačani prenizko, da je delo, ki ga opravljajo dolgočasno, da je delovna klima slaba ter da so jim na delovnem mestu kršene pravice. V luči teh dejstev lahko sklenemo, da položaj mladih na trgu dela v Sloveniji ostaja – ugodnim gospodarskim trendom v zadnjem desetletju navkljub – relativno neugoden.

Po desetletjih izpostavljenosti visokim stopnjam prekarnosti niti ne preseneča, da so mladi svoja pričakovanja glede zaposlitve bistveno spremenili. Za povečanje svojih zaposlitvenih možnosti so vse bolj pripravljeni na geografsko mobilnost, na dodatno izobraževanje, občutno bolj so pripravljeni sprejeti tudi začasno zaposlitev in nižje plačilo. Kar dve tretjini mladih sta za preprečitev nezaposlenosti pripravljeni stopiti na samostojno podjetniško pot. Mladi torej vse bolj pristajajo na negotove razmere glede zaposlitve. To lahko povežemo s trendom naraščajoče naklonjenosti zaposlitvi v

zasebnem sektorju oziroma z upadanjem želje po zaposlitvi v javnem sektorju. V tej luči ni presenetljivo, da se med mladimi krepi podjetniški duh. Občutno bolj kot pred desetletjem mladi poročajo o tem, da jim je izobraževanje vzbudilo interes, da bi postali podjetniki. Skladno s splošnimi značilnostmi sodobne generacije mladih je tudi slovenski mladini sicer pri delu najbolj pomembno to, da je delo zanimivo, da omogoča visoko stopnjo avtonomije in da ima delo jasen cilj. Tudi varnost zaposlitve je mladim pomembna, vendar nekoliko manj kot prej naštetе značilnosti.

Razmere na trgu dela so skupaj s širšimi storilnostnimi pritiski v sodobni družbi gotovo med ključnimi razlogi za izrazito povečanje stresa med mladimi. V primerjavi z letom 2010 se je delež mladih, ki več dni v tednu čuti stres, več kot podvojil. Močno se je tudi povečal delež mladih, ki čuti osamljenost kot problem.¹ Močno se je povečala zaskrbljenost mladih glede drugih ključnih področij življenja, kot je pomanjkanje denarja, (ne)uspeh v šoli ali poklicu, težave z (ne)zaposlitvijo ali stanovanjski problem. Zaskrbljujoč je občuten porast mladih, ki so pesimistični glede prihodnosti naše družbe. Takšne predstave so povezane predvsem s skrbmi glede staranja prebivalstva in glede degradacije naravnega okolja. Podatki tudi kažejo, da imajo mladi vse manj posplošenega zaupanja v druge ljudi.

Od tod ni presenetljivo, da v zadnjih desetih letih beležimo znaten upad splošnega zadovoljstva mladih z življenjem. Občutno je upadel tudi delež mladih, ki so pretežno ali zelo zadovoljni s svojim zdravjem. Slednje ni presenetljivo v luči dejstva, da se je delež mladih z nezdravo visokim indeksom telesne mase občutno povečal, raziskava Mladina 2020 pa je zaznala tudi občutno povečanje deleža podhranjenih mladostnikov in še posebej mladostnic. Vsi ti trendi jasno kažejo, da se zdravje mladih, še posebej ko gre za duševno zdravje, danes kaže kot eden ključnih izzivov mladinske politike.

Ob tem je nekoliko presenetljivo, da mladina sama sicer vse bolj skrbi za svoje zdravje. Mladi v primerjavi z desetletjem poprej v povprečju občutno manj pijejo alkohol in manj kadijo tobak, jedo bolj zdravo in se (še) več ukvarjajo s športom. Zdi se, da za obrat trenda generalnega slabšanja psihofizičnega zdravja mladih ne bodo zadostovale kampanje za spodbujanje zdravega življenjskega stila. Čeprav so te brez dvoma pomembne, je v tem okviru nujen razmislek o širših družbenih razmerah, v katerih mladi odraščajo.

O širših družbenih temah sicer mladi po večini ne razmišljajo prav dosti, saj na lestvici vrednot in zanimanj mladih že vsaj dvajset let prevladujejo elementi zasebne sfere, kot sta prijateljstvo in družina, bistveno manj pa so mladim blizu širše družbene teme. V zadnjem desetletju se na ravni vrednot in stališč mladih še naprej izraža trend individualizacije oziroma vse večje težnje po avtonomiji. V tem okviru je zaznati tudi izrazit porast liberalnih vrednot med mladimi, saj mladi bistveno bolj kot pred desetimi leti zavračajo ubogljivost kot vrednoto v okviru vzgoje otrok in v bistveno večji meri sprejemajo istospolno starševstvo. S temi trendi je skladna tudi ugotovitev, da so mladi vedno bolj naklonjeni priseljencem. V vedno večji meri so mnenja, da je za Slovenijo priseljevanje tujcev nekaj dobrega, vedno manj pa se strinjajo, da bi morali delodajalci pri zaposlovanju dajati prednost Slovincem pred priseljenci. Z opisanimi vrednotnimi trendi je skladna ugotovitev, da se mladi v Sloveniji pospešeno odmikajo od katolištva.

Liberalizacija vrednot mladih seveda še nujno ne pomeni, da mladi živijo v zelo strpni in odprti družbi. V vzorcu raziskave na primer večina homoseksualno usmerjenih mladih

¹ To povečanje sicer lahko deloma pripišemo vplivu epidemičnih razmer, vendar pa je po izračunih raziskovalcev precejšnje povečanje tudi neodvisno od teh razmer.

poroča, da so se že počutili kot žrtve diskriminacije zaradi svoje spolne usmerjenosti. Prav tako opisane spremembe na ravni vrednot avtomatično ne pomenijo, da so mladi v praksi zelo naklonjeni priseljevanju tujcev. Socialna distanca mladih do beguncev ostaja na primer zelo visoka: medtem ko bi se le 7 % mladih počutilo nelagodno, če bi se v njihovo bližino preselila družina iz Zahodne Evrope, bi se v primeru priselitve beguncev nelagodno počutilo kar 56 % mladih. O resnih težavah na področju tolerantnosti v slovenski družbi priča tudi dejstvo, da je več kot 80 % mladih večkrat mesečno priča sovražnemu govoru na internetu. Kar 70 % mladih tudi meni, da je v slovenski družbi preveč sovražnega govora.

Verjetno je tudi z razširjenostjo sovražnega govora povezano dejstvo, da se je zanimanje za politiko v zadnjem desetletju nekoliko povečalo. Mladi se tudi bolj kot pred desetimi leti čutijo politično kompetentni in so bolj naklonjeni neposrednemu komuniciranju s politiki, vključno s sodelovanjem v peticijah. Vendar je pri tem pomembno poudariti, da je stopnja zanimanja mladih za politiko, vključno z njihovim samoporočanim poznavanjem politike, še vedno na nizki ravni. S tem je povezano tudi zelo nizko zaupanje v nosilce politične oblasti, kar se med drugim kaže v visoki razširjenosti stališča, da običajen posameznik v naši družbi nima pravega vpliva na početje oblasti. Vse to ima seveda negativen vpliv na udeležbo na volitvah oziroma na širšo politično participacijo mladih, ki ostaja nizka. Na drugi strani skrbi občuten potencial za politično radikalizacijo; kar pri četrtini mladih je prisotno prepričanje o legitimnosti rabe nasilja, ko gre za višje cilje.

Omenjeno povečanje zanimanja mladih za politiko lahko povežemo tudi z izrazitim porastom zanimanja za umetnost in kulturo, ki ga beležimo v obdobju 2010–2020. Predvsem razveseljuje dejstvo, da se bolj kot potrošnja umetniških vsebin povečuje umetniško ustvarjanje mladih. Še posebej to velja za mlade do 18. leta, med katerimi se jih skoraj 40 % tedensko ukvarja s katero od umetniških dejavnosti.

Prihaja torej kreativna generacija mladih – pa tudi generacija, ki se je bolj kot generacije pred njo pripravljena in sposobna soočati z negotovimi razmerami na trgu dela. Vendar to ne pomeni, da pasivno pristaja na družbene razmere. Mladi se politično prebujajo in poleg konvencionalne politične participacije pogosto uporabljajo tudi nekonvencionalne oblike, kot sta na primer politično potrošništvo ali podpisovanje peticij.

Pred današnjo generacijo mladih so nedvomno veliki okoljski, demografski in širši družbeni izzivi. Pod težo teh izzivov, še bolj pa pod težo aktualnih okoliščin, v katerih živijo, se mladi soočajo z visokimi stopnjami zaskrbljenosti in stresa. Toda na drugi strani imamo opravka s kreativno generacijo, ki je tudi vedno bolj športno, kulturno in politično aktivna. Vrednote te generacije pripadajo odprti družbi; družbi, ki temelji na avtonomnih, a družbeno odgovornih posameznikih.

Koliko bodo mladi uspešni pri uresničevanju svojih vizij in pri soočanju z izzivi prihodnosti, še zdaleč ni odvisno samo od njih samih. Generacija današnjih nosilcev družbene moči ima veliko odgovornost, da mladim pri tem pomaga. ReNPM 2023–2032 načrtuje odgovore kako mladim pri tem pomagati.

Ciljna skupina, področja in vizija

ReNPM 2023–2032 zajema ključna področja, ki vplivajo na ciljno skupino mladih. V skladu z ZJIMS so mladi opredeljeni kot »mladostniki in mlade odrasle osebe obeh spolov, stari od 15. do dopolnjenega 29. leta«. Kot ključna področja, ki vplivajo na mlade opredeljujemo področja izobraževanja, zaposlovanja, zdravja, sodelovanja mladih v družbi, bivanjskih razmer ter kulture.

Vizija nacionalnega programa za mladino v Republiki Sloveniji:

Omogočiti mladim možnosti in spodbude za kakovostno izobraževanje, kakovostna delovna mesta, zdravje, sodelovanje v družbi ter kulturo.

Izzivi za ReNPM 2023–2032

Ključni deležniki upoštevajo tudi širše izzive, kot so:

- spreminjajoče se razmere v svetu, povezane z demografskimi spremembami, digitalizacijo in podnebnimi spremembami;
- izboljšanje upravljanja vseh področij, ki tako ali drugače vplivajo na mlade.

Okvirni obseg javnih sredstev

Cilje ReNPM 2023–2032 bodo uresničevala ministrstva iz sredstev državnega proračuna in finančnih mehanizmov EU - proračuna EU za obdobje 2021–2027 (v okviru katerega je tudi evropska kohezijska politika 2021–2027) in programa Erasmus+.

Pravne podlage:

Priprava nacionalnega programa za mladino je opredeljena v 16. členu Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju (Ur. l. RS, št. 42/10). V skladu z Zakonom o javnem interesu v mladinskem sektorju (v nadaljevanju: ZJIMS) je »*Nacionalni program za mladino temeljni programski dokument, ki v skladu s tem zakonom opredeljuje prednostne naloge in ukrepe, ki so v javnem interesu v mladinskem sektorju. Nacionalni program za mladino vsebuje: programe, finančni načrt s prikazom stroškov in virov, nosilce, pričakovane razvojne učinke in kazalnike merjenja učinkov, obdobje in roke uresničevanja tega programa. Pri oblikovanju nacionalnega programa se upoštevajo dolgoročne usmeritve, ki presegajo obdobje njegove veljavnosti. Nacionalni program za mladino sprejme Državni zbor Republike Slovenije na predlog vlade za obdobje devetih let. Predlog Nacionalnega programa za mladino pripravi ministrstvo v sodelovanju z organizacijami v mladinskem sektorju. Na podlagi Nacionalnega programa za mladino vlada sprejme izvedbene načrte v skladu s sprejetim državnim proračunom. Za uresničevanje Nacionalnega programa za mladino so odgovorna pristojna ministrstva. Vlada predloži vsaka tri leta državnemu zboru delno poročilo o izvajanju Nacionalnega programa za mladino z ovrednotenimi rezultati, po izteku obdobja veljavnosti Nacionalnega programa za mladino pa zaključno poročilo. Državni zbor poročilo obravnava in se do njega opredeli.*«

Ob pripravi predloga nacionalnega programa je bila upoštevana Uredba o dokumentih razvojnega načrtovanja in postopkih za pripravo predloga državnega proračuna (Uradni list RS, št. [54/10](#) in [35/18](#)), ki ureja tudi način priprave, izvajanja in spremljanja dokumentov razvojnega načrtovanja ter oblikovanje politik in določitev državnih razvojnih prioritet.

Vsebinske podlage

Raziskava Mladina 2020, ki je dala ključne ugotovitve za načrtovanje nacionalnega programa.

Resolucija o strategiji Evropske unije za mlade 2019–2027

EU Youth Report (Evropska komisija, 2021)

EU Youth Indicators dashboard. (Evropska komisija)

Sodelovanje z zainteresirano javnostjo:

- URSM je v sodelovanju z mrežo mladinskih centrov Mama organiziral regijske posvete na temo priprave nacionalnega programa za mladino. Izvedenih je bilo 13 regijskih posvetovanj z mladimi, in sicer v naslednjih krajih: Ljubljana, Trbovlje, Celje, Brežice, Novo mesto, Postojna, Koper, Ljutomer, Maribor, Celje, Ravne na Koroškem, Črnomelj, Nova Gorica. Cilj teh posvetovanj je bil pridobiti mnenja, predloge in ideje neorganizirane mladine.
- Svet Vlade RS za mladino je imenoval delovno skupino za pripravo predloga nacionalnega programa za mladino. Svet Vlade RS za mladino je bil informiran o stanju priprave nacionalnega programa. S predstavniki, ki jih je imenoval Svet Vlade RS za mladino in so aktivno sodelovali v delovni skupini je bilo upoštevamo določilo, da predlog nacionalnega programa pripravi ministrstvo v sodelovanju z organizacijami v mladinskem sektorju.

Pristop priprave in izkušnje 2013-2022:

- izpostavitve ključnih problemov, ki dajejo okvir nacionalnemu programu, pri čemer se nanašajo na ključne ugotovitve in priporočila raziskave Mladina 2020.
- Uporabljene so izkušnje iz predhodnega nacionalnega programa za mladino.
- Upoštevane so ugotovitve revizije Računskega sodišča.
- Zmanjšano je število ciljev in prioritet ter se v največji možni meri izognili podvajanju ciljev z drugimi nacionalnimi programi.
- Zmanjšano število kazalnikov, še posebej z ozirom na možnost in zanesljivost njihovega spremljanja.

Pristop priprave:

ZJIMS določa, da predlog Nacionalnega programa za mladino pripravi ministrstvo v sodelovanju z organizacijami v mladinskem sektorju. Leto 2022 je Evropska komisija razglasila za evropsko leto mladih. Zato smo se tudi na Uradu RS za mladino, ki je koordiniral pripravo predloga nacionalnega programa za mladino, odločili, da poleg organizacij v mladinskem sektorju aktivno vključimo tudi t.i. neorganizirano mladino. Tako smo v sodelovanju z Zavodom mreža MaMa (krovno združenje mladinskih centrov) pripravili regijska srečanja. Temeljno vodilo oblikovanja mladinskih politik je namreč "nič o mladih brez mladih". Tako so bili mladi na sistematičen način vključeni v proces sooblikovanja Resolucije o Nacionalnem programu za mladino.

Izvedenih je bilo 13 regijskih posvetovalnih delavnic, v sklopu katerih so mladi, mladinski delavci in predstavniki mladinskih organizacij in organizacij za mlade pripravili nabor temeljnih medsektorskih problematik mladih in možnih rešitev v okviru sedmih temeljnih področij NPM: *izobraževanje* (formalno in neformalno-mladinski sektor); *zaposlovanje in podjetništvo*; *bivanjske razmere mladih*; *zdravje in dobro počutje* (v širšem pomenu – tudi šport); *okolje in trajnost*; *mladi in družba ter pomen mladinskega sektorja*; *ter kultura, ustvarjalnost, dediščina in mediji*.

Posvetovalne delavnice so bile izvedene v 13 regijsko razpršenih krajih (Celje, Brežice, Trbovlje, Koper, Postojna, Novo mesto, Črnomelj, Ljubljana, Ljutomer, Maribor, Nova Gorica, Kamnik, Ravne na Koroškem), da je bilo vključenih čim več mladih, predvsem tistih z manj priložnostmi in iz ruralnih območij. Delavnice so bile izvedene v sodelovanju z mladinskimi centri in lokalnimi mladinskimi sveti.

Mladi so obravnavali vsa ključna področja nacionalnega programa za mladino, identificirali izzive ter posamično predlagali tudi ukrepe. Mladi so identificirali izzive in ukrepe po metodologiji viharjenja možganov in svetovne kavarne. V prvem krogu viharjenja možganov so iskali izzive, s katerimi se srečujejo kot posamezniki oz. njihova družbena skupina, za vsako posamezno prednostno področje:

Svoje potrebe in izzive so zabeležili in jih kategorizirali po posameznih področjih. Nato so se razdelili po skupinah tako, da je vsaka skupina obravnavala posamezno področje. Vsako omizje je za identificirane izzive iskalo rešitve in razmišljalo o predlogih in ukrepih, ki bi bili primerni za mlade.

Po zaključku aktivnosti so se mladim pridružili različni odločevalci. Mladi so v dialogu predstavili svoje izzive in rešitve. Na tak način je bil voden dialog, ki je učinkovito sredstvo k doseganju skupnih ciljev - boljšega stanja mladih v družbi in participacija ter (so)oblikovanje politik.

Svet Vlade Republike Slovenije za mladino je posvetovalno telo, ki nudi Vladi RS pomoč pri odločanju o zadevah s področja mladih in mladinskega sektorja. Na seji dne 15.12.2021 je tako Svet RS za mladino imenoval delovno skupino za pripravo nacionalnega programa. Sestavljali so jo naslednji predstavniki:

- Predstavnika Urada RS za mladino, vodja delovne skupine,
- Predstavnika Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport,
- Predstavnika ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti,
- Predstavnika ministrstva za zdravje,

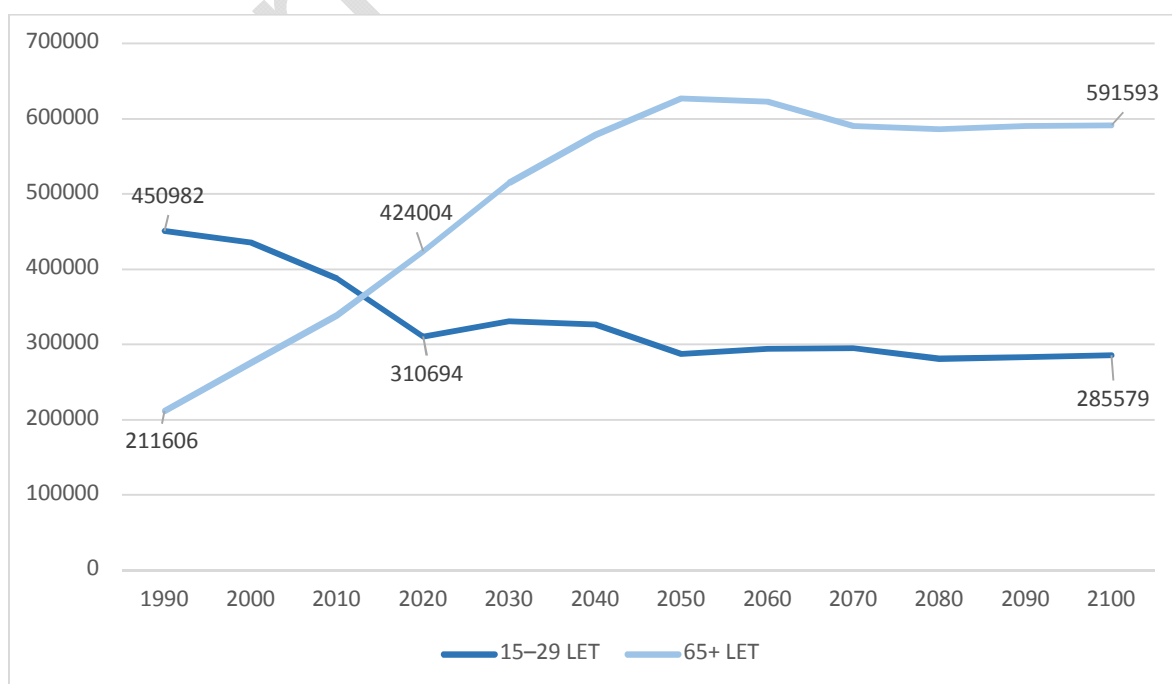
- Predstavnik ministrstva za okolje in prostor,
- Predstavnik ministrstva za kulturo,
- Predstavnik ministrstva za javno upravo,
- Predstavnik Mladinskega sveta Slovenije,
- Predstavnik mladinskih centrov,
- Predstavnik Študentske organizacije Slovenije/Dijaške organizacije Slovenije,
- Predstavnik mladinskih svetov lokalnih skupnosti,
- Predstavnik nacionalnih mladinskih organizacij,
- Predstavnik nevladnih organizacij, ki delujejo na področju mladine.

Demografska slika

Eno ključnih demografskih gibanj, ki smo mu bili priča v zadnjih desetletjih, je trend postopnega upadanja števila mladih. V Sloveniji se je od leta 1990 do 2020 populacija mladih (15–29 let) zmanjšala za kar 31,1 %. Po podatkih Statističnega urada RS (2020a) v letu 2020 med 310.694 mladimi najnižji delež predstavlja starostna skupina 15–19 let (93.72 mladih), sledita jima skupini 20–24-letnikov (103.089 mladih) in 25–29-letnikov (113.876 mladih).

Kljub precejšnjemu upadanju v preteklih desetletjih se v zadnjih treh letih (2017–2020) število mladih v Sloveniji ustaljuje. Kot je razvidno iz Grafikona 2.1, se tudi v prihodnosti nakazuje stabilizacija števila mladih. Podobno kaže tudi primerjava deleža mladih v celotni populaciji.

Število mladih (15–29 let) in starih (65+ let) v Sloveniji, 1990–2100.

Po drugi strani se v populaciji pomembno spreminja razmerje med mladimi (15–29 let) in starimi (65+ let). Medtem ko v zadnjih desetletjih delež mladih v populaciji pada, se delež starejših povečuje. Po podatkih Eurostata (2020a) je bil v Sloveniji leta 2001 delež mladih za kar 55,3 % višji od deleža starih, v zadnjih dvajsetih letih pa se je razmerje spremenilo do te mere, da je leta 2019 delež mladih v populaciji že za četrtno manjši od deleža starejših. Leta 2019 so tako mladi predstavljali 14,9 odstotka populacije, starejši od 65 let pa 19,8 odstotka. Rast deleža starejših je bila pospešena zlasti v zadnjih petnajstih letih tako v Sloveniji kot na ravni Evropske unije.

Po upadanju populacije mladih v zadnjih treh desetletjih se delež mladih v populaciji ustaljuje in bo po projekcijah ostal na podobni ravni tudi v prihodnje. Na drugi strani se nadaljuje izrazito povečevanje števila starejšega prebivalstva, kar pogloblja pomen vprašanj v zvezi z medgeneracijskimi razmerji.

Tudi napovedi v prihodnje kažejo, da se bo indeks starostne odvisnosti prebivalstva na področju Evropske unije še povečeval. Pri tem se zlasti v Sloveniji pričakuje največ sprememb v obdobju 2020–2060. Ti demografski trendi s seboj prinašajo velike družbene spremembe, še posebej na področjih dela in zaposlenosti, pokojninskega sistema, zdravja in socialne blaginje starejšega prebivalstva ter medgeneracijskih razmerij.

Življenjske poteke mladih v zadnjih desetletjih zaznamujejo pomembne spremembe, povezane z njihovimi prehodi v odraslost. Za večino mejnikov odraščanja, kot so prehod od izobraževanja k delu in redni zaposlitvi, odvisnosti od staršev v neodvisnost in osnivanje lastnega (družinskega) življenja, je bil od začetka 90. let 20. stoletja značilen splošen trend podaljševanja prehodov v kasnejša leta oziroma v odraslost. Prav tako so prehodi postajali manj linearni in manj napovedljivi kot nekoč (Švab, 2000; Furlong, 2017; Eurostat, 2015). Mladi danes tako pogosteje dosegajo posamezne mejnike v različnem, manj »tradicionalnem« vrstnem redu kot nekoč (v smislu dokončanja izobrazbe, pridobitve zaposlitve, sklepanja zakonske zveze in nato osnovanja družine), prav tako so prehodi redkeje »povsem dokončni« (pogostejše je npr. vračanje k bivanju s starši ali v izobraževalni proces v kasnejših letih; Mandič, 2008; Buchmann and Kriesi, 2011). Na področju organizacije družinskega življenja nekateri raziskovalci v tej zvezi govorijo o procesu destandardizacije življenjskih potekov (Beck, 1992; Brückner in Mayer, 2005; Shanahan, 2000; Ule, 2014). Pri tem sicer velja opozoriti, da opisani trendi za posamezne evropske države veljajo v različni meri (Widmer in Ritschard, 2009; Bürgin idr., 2014; Nico, 2014).

V Sloveniji je raziskava *Mladina 2010* zelo jasno potrdila trend zviševanja starostnih mej pri večini prehodov v odraslost, kamor med drugim sodijo odselitev od izvirne družine, ustvarjanje stabilnega partnerstva in osnivanje družine (gl. Lavrič in Flere, 2011). V nadaljevanju prikazujemo trende po letu 2010, pri čemer se osredotočamo na odselitev od izvirne družine ter ustvarjanje lastne partnerske in družinske skupnosti.

Odselitev od staršev predstavlja za mlade enega ključnih prehodov v odraslost. Zapuščanje varnosti starševskega gnezda praviloma sovpada tako s prevzemanjem glavnih vlog odraslih (npr. vodenje lastnega gospodinjstva, sprejemanje finančnih odločitev itd.) kot tudi s prevzemanjem odgovornosti za svoje življenje brez rednega nadzora staršev.

V letu 2020 mladi v veliki meri ostajajo povezani z bivanjskim okoljem svojih staršev, saj jih večina pri njih biva bodisi ves čas (62,5 %) bodisi deloma ali občasno (20,4 %). Le 15,1 % mladih sploh ne živi pri starših. Način bivanja je pomembno povezan s starostjo ($C = 0,37$; $p < 0,01$), pri čemer je med 25–29-letniki bistveno večji delež takih, ki ne živijo pri starših (30,9 %), kot med 19–24- (8,2 %) in 15–18-letniki (2,1 %). Bivanje s starši je najbolj razširjeno v nižjih starostnih skupinah, saj kar 85,3 % 15–18-letnikov in 65,4 % 19–24-letnikov ves čas biva s starši. Odseljevanje od doma je med drugim pomembno povezano s stabilnim virom dohodka, pri čemer se za ta korak pogosteje odločajo zaposleni ali samozaposleni mladi oz. tisti z rednim virom dohodka bodisi svojim bodisi partnerjevim. Skladno z izsledki predhodnih raziskav se je tudi tokrat pokazalo, da se ženske odseljujejo v povprečju prej kot moški.

Kljub nizkemu deležu odseljenih mladih od izvirne družine je zaznati nekatere pomembne spremembe na tem področju. V primerjavi z letom 2010 se je namreč zmanjšal delež mladih, ki bivajo s starši ves čas, po drugi strani pa se je povečal delež tistih, ki pri starših bivajo le deloma, občasno ali sploh ne. To povečanje ni presenetljivo v luči raziskav številnih avtorjev (Billari idr., 2008; Kuhar, 2002; Švab in Kuhar, 2018), ki ugotavljajo, da vse več mladih v zadnjih treh desetletjih živi svojo podaljšano mladost s starši hkrati skupaj in narazen (t. i. LAT² faza). Pri tem gre za socialno neodvisnost mladih na eni strani in za delno ali popolno ekonomsko odvisnost od staršev na drugi strani. LAT faza predstavlja značilen način bivanja tistih mladih, ki imajo status študenta, kar potrjujejo tudi podatki raziskave Mladina 2020.

Spremembe v Sloveniji so očitne tudi v primerjavi z drugimi državami Evropske unije. Čeprav je bila v letu 2019 ocenjena starost ob odselitvi od doma v Sloveniji (27,7 let) še vedno nad evropskim povprečjem (26,2 let), se je ta v zadnjem desetletju znižala za skoraj 2 leti. S tem se Slovenija odmika od vzorca sredozemskih držav (Hrvaške in Italije), kjer se je pričakovana starost celo povišala, in se približuje celinskim evropskim državam in evropskemu povprečju.

Odločitev oz. zmožnost mladih za odselitev od staršev je odvisna od številnih okoliščin, ki so med drugim povezane z vključenostjo mladih v izobraževanje, z negotovostmi na trgu dela, s finančno (ne)odvisnostjo in s stroški bivanja. Prav tako pomemben vidik predstavljajo njihovi osebni odnosi z bližnjimi in vrednote mladih. V tej zvezi lahko hitrejša odseljevanje od doma povezujemo z individualizacijo mladih, ki jo ugotavljamo na ravni njihovih vrednot in stališč, prav tako pa je seveda potrebno upoštevati tudi izboljšanje gospodarskih razmer in s tem povezan trend izrazitega zmanjševanja brezposelnosti mladih (v letu 2010 je bila anketna stopnja brezposelnosti mladih 14,7 %, leta 2019 pa le še 8,1 %).

V zadnjih nekaj desetletjih se v zahodnih razvitih družbah kaže trend odloženega starševstva (Eurostat, 2015), kar lahko med drugim povezujemo z množično vključenostjo v terciarno izobraževanje, s podaljševanjem izobraževanja in s posledično kasnejšim vstopom na trg dela. Mladi si želijo pred rojstvom otroka zagotoviti predvsem finančno stabilnost, rešiti stanovanjski problem in uresničiti lastne predstave o družinskem življenju. Ker posamezne cilje dosegajo kasneje, se za starševstvo odločajo v kasnejših letih.

Kot v Poročilu o razvoju 2022 ugotavlja UMAR bodo demografske spremembe v prihodnosti pomembno vplivale:

² Living Apart Together.

»Reševanje teh razvojnih izzivov bo ob nadaljnji javnofinančni konsolidaciji zahtevalo oblikovanje prioritet javne porabe, na katero bodo v vse večji meri vplivale demografske spremembe, zaradi česar bodo nujne tudi prilagoditve sistemov socialne zaščite v smeri večje vzdržnosti in stabilnosti financiranja. Demografske spremembe pa skupaj s hitrimi spremembami v potrebnem znanju in spretnostih predstavljajo tudi pomembno tveganje za učinkovito gospodarsko preobrazbo in dvig produktivnosti zaradi vse večjega pomanjkanja ustrezne delovne sile.«

Ključne usmeritve:

Zahtevnost in tveganja ob prehodih s katerimi se srečujejo mladi, narašča. Izkazuje se negotovost in pomanjkanje uspešnih strategij, ki pripomorejo k obvladovanju in uspešni realizaciji teh prehodov. Zato je pomembno, da s ključnimi usmeritvami nacionalnega programa za mladino določimo smer razvoja oblikovanja prihodnjih ciljev in ukrepov na področju mladih.

Ključne usmeritve so:

- z izobraževanjem in usposabljanjem, tako formalnim kot neformalnim, omogočati mladim boljše možnosti,
- na podlagi politike zaposlovanja omogočati mladim zagotovitev lastne ekonomske in socialne varnosti ter jim tako omogočiti pogoje za lažje osamosvajanje,
- spodbujati participacijo mladih pri upravljanju javnih zadev,
- slediti načelom trajnostnega razvoja,
- nameniti posebno pozornost zdravju in dobremu počutju mladih ter neenakostim v zdravju,
- omogočati mladim varen začetek poklicne poti,
- spodbujati in omogočiti kulturno-umetniško udejstvovanje mladih.

Spremljanje ReNPM 2023-2032

Spremljanje nacionalnega programa za mladino bo omogočeno s kazalniki, ki pripadajo posameznim ciljem v nacionalnem programu za mladino.

Urad RS za mladino si bo med izvajanjem nacionalnega programa za mladino prizadeval za vzpostavitev »mladinske opazovalnice po vzoru izkušenj z Otroško opazovalnico v okviru Inštituta RS za socialno varnost.

Dodatno bodo za izboljšanje spremljanja uresničevanja in učinkov ukrepov v nacionalnem programu za mladino vključeni tudi naslednji ukrepi:

- vzpostavljeni bodo koordinatorji pri ministrstvih in vladnih službah oziroma imenovane kontaktne osebe.
- v skladu z ZJIMS bo vlada poročala državnemu zboru na tri leta;

- zunanji izvajalec bo na tri leta pripravil evalvacijo uresničevanja Nacionalnega programa.

Finančna sredstva

Tako kot v preteklem obdobju bo finančni okvir za izvedbo ukrepov tega programa zajemal tako sredstva evropskih strukturnih in investicijskih skladov kakor tudi sredstva državnega proračuna. Za ukrepe, ki se nanašajo na pristojnosti samoupravnih lokalnih skupnosti, morajo samoupravne lokalne skupnosti sredstva zagotoviti v svojih proračunih.

Ukrepi za uresničitev ciljev programa posegajo na različna področja državnih organov in služb, lokalnih skupnosti in nevladnega sektorja, vendar je glavni poudarek na vladnih organih (resorna ministrstva in vladne službe). Nosilci ukrepov bodo pripravili ukrepe in zanje zagotovili proračunska sredstva. Resorna ministrstva bodo hkrati poskušala v svoje politike vključiti glavne cilje programa. Pri nekaterih ukrepih in dejavnostih višine predvidenih potrebnih sredstev ni mogoče natančno opredeliti, vsekakor pa se bodo ta črpala iz različnih virov, od državnega proračuna do evropskih sredstev in proračunov lokalnih skupnosti, ter se bodo usklajevala v okviru priprave državnega proračuna, podlag za črpanje sredstev evropske kohezijske politike in proračunov lokalnih skupnosti.

Resorji bodo za vse ukrepe, ki bi morda zahtevali dodatna sredstva, ta načrtovali pravočasno v okviru priprave državnega proračuna znotraj svojih finančnih načrtov oziroma s prerazporeditvami ali povečanjem učinkovitosti pri izvajanju ukrepov.

V skladu z Zakonom o izvrševanju proračunov Republike Slovenije se bodo pravice porabe za izvajanje ReNPM zagotavljale v znesku, določenem s proračunom, ne glede na znesek, ki je predviden s tem nacionalnim programom, zakonom ali drugim predpisom.

1 Področje: izobraževanje

Utemeljitev pomembnosti področja

Cilji za mlade in razvoj mladinske politike na področju izobraževanja sledijo vrsti priporočil in izkušenj iz predhodnih obdobj. Pripravljeni so na podlagi pregleda sporočil in pričakovanj mladinskega polja, ki izhajajo iz javnih dogodkov in dialoga z mladimi ter njihovih programskih dokumentov³. Za področje izobraževanja so predlogi in pozivi mladih naslovljeni strnjeno in pretežno v obliki naslovov, ki sicer razumljivo kažejo smer, ne pa na vseh mestih tudi celoto problematike v smislu organizacijskih vprašanj v

³ Upoštevana so: Resolucija o strategiji Evropske unije za mlade 2019 do 2027, Kakovostno učenje s ciljem Povezati in izboljšati različne načine učenja, da se mlade pripravi na soočanje z izzivi stalno spreminjajočega se življenja v 21. stoletju, vsebinsko poročilo Mreže Mama z regijskih posvetov za vključitev mladih v oblikovanje resolucije o nacionalnem programu za mladino, ki so potekali v letu 2022, Prispevek mladinskih centrov (2022) in dokumenti Mladinskega sveta Slovenije.

izobraževanju, kurikula, pedagogike, didaktike, izobraževanje strokovnih delavcev, dodatno strokovno usposabljanje strokovnih delavcev v izobraževanju, učnih gradiv ipd.

Ključna sporočila, kjer mladi naslavljajo pozive za prenovo, širitev in nadgradnjo izobraževalnega področja so:

- **pismenosti**, predvsem finančna, medijska in digitalna ter dostopnost do učnih gradiv,
- pomen **aktivnega državljanstva**,
- vsebine **trajnostnega razvoja, zdravja, čustveno socialnega učenja in digitalizacije**,
- delo z **nadarjenimi, talenti**,
- **neformalno izobraževanje, pripravištva in prakse**,
- **karierna orientacija**.

Opis stanja na področju kakovosti izobraževanja in povezovanja z gospodarstvom

Za področje izobraževanja v obdobju do leta 2030 velja, da je v teku več reformnih procesov, ki sovpadajo oziroma odgovarjajo na izzive, ki jih izpostavlja mladinski sektor v pričakovanjih do izobraževalne politike. Ključne so reforme v okviru Načrta za okrevanje in odpornost, saj v splošnem delu naslavljajo kakovost, nadalje vrzel med izobraževanjem in gospodarstvom ter področje vseživljenjskega učenja.

Dvig kakovosti izobraževanja naslavlja **dvig digitalnih kompetenc šolajočih in strokovnih delavcev** v vzgoji in izobraževanju, saj študije⁴ kažejo, da imamo v Sloveniji najnižji delež učencev (32 %), ki vsaj enkrat tedensko uporabljajo računalnik pri pouku (EU: 52 %). EK je v Poročilu o državi v letu 2020 opozorila predvsem na nizko vključenost digitalnih kompetenc v učne načrte osnovnih in srednjih šol. Na podlagi podatkov Indeksa digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) na področju človeškega kapitala se Slovenija uvršča na 16. mesto med državami EU in je pod povprečjem EU pri deležu prebivalstva, ki ima vsaj osnovne (54 %) ali nadosnovne (30 %) digitalne spretnosti in znanja, in pri deležu posameznikov, ki imajo osnovno sposobnost uporabe programske opreme (57 %). Pod povprečjem EU je Slovenija tudi pri deležu posameznikov v starosti 16-74 let, ki redno uporabljajo internet (79 % v primerjavi s 83 % v EU). Mednarodna raziskava OECD o poučevanju in učenju (TALIS) kaže, da se slovenski učitelji počutijo dovolj usposobljeni za uporabo IKT v učilnici, vendar pa se je v okviru izobraževanja na daljavo zaradi epidemije covid-19 navedeno izpostavilo kot eden izmed ključnih izzivov. DigitAgenda 2016 in evropski Akcijski načrt digitalnega izobraževanja opozarjata na pomanjkanje ustreznega znanja s področja računalništva in informatike (v nadaljevanju: RIN), saj naj bi po oceni iz leta 2016 do leta 2020 90 % delovnih mest potrebovalo poznavanje IKT.

Poleg digitalnih kompetenc je potrebno nasloviti dvig ustreznih **kompetenc v vzgoji in izobraževanju za zeleni prehod**. Iz poročila Eurydice je razvidno, da slovenski kurikulumi poleg digitalnih kompetenc nimajo vključenega tudi celovitega razvoja kompetenc za trajnostni razvoj. V skladu s Celovitim nacionalnim energetskega in podnebnim načrtom Republike Slovenije (NEPN) je treba načrtovati in razvijati

⁴ Druga evropska raziskava o uporabi IKT v izobraževanju 2017/18

usposabljanja za prehod v podnebno nevtralno družbo in krožno gospodarstvo s poudarkom na potrebnih znanjih in kakovostnih delovnih mestih, ki ustvarjajo višjo dodano vrednost ter bistveno zmanjšujejo škodljive vplive na okolje. Izobraževalni sistem se do sedaj ni ustrezno in dovolj hitro odzival in vključeval novih spoznanj s tega področja v izobraževalni proces.

Podatki⁵ kažejo tudi podpovprečne rezultate slovenskih srednješolcev na področju finančne pismenosti. Rezultati raziskave Finančna pismenost odraslih v Sloveniji iz leta 2019 kažejo, da starostna skupina 25-34 let dosega najnižji indeks finančne pismenosti in je najmanj zadovoljna s svojo finančno situacijo, saj menijo, da so prezadolženi. EK v Zeleni knjigi o staranju posebej opozarja na finančna tveganja oziroma revščino v starosti zaradi zmanjšanja dohodka ob upokojitvi.

Sodobni načini dela in učenja poleg sodobnih izobraževalnih (e-)vsebin ter usposobljenih izobraževalcev zahtevajo tudi ustrezno in čisto **infrastrukturo**, tako digitalno kot fizično, ki mora upoštevati nove koncepte poučevanja in učenja ter jih smiselno umeščati v fizični prostor. Stavbni fond na področju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju: VIZ) je relativno star (povprečna starost preko 50 let) in bistveno premajhen za povečano število učencev, dijakov, študentov, učiteljev, profesorjev in neprimeren glede na sodobne zahteve izobraževalnega procesa. Skladno s predlogom Evropskega izobraževalnega prostora igrajo izobraževalne organizacije temeljno vlogo pri oblikovanju pozitivnega in zavestnega vedenja za zeleni prehod in delujejo kot lokalni katalizator sprememb, zato so nujna vlaganja na tem področju.

Program znanj in spretnosti za Evropo za trajnostno konkurenčnost, socialno pravičnost in odpornost (COM(2020) 274) navaja, da Evropa potrebuje prilagodljive, odporne sisteme poklicnega izobraževanja in usposabljanja, ki so pripravljeni na prihodnost in lahko podprejo mlade pri vstopu na spreminjajoči se trg dela, odraslim pa zagotovijo dostop do programov poklicnega izobraževanja, prilagojenih zelenemu in digitalnemu prehodu. Socialno partnerstvo je temeljni pogoj za načrtovanje izobraževanja ter pripravo in izvajanje izobraževalnih programov. Učne vsebine s področja poklicnega in strokovnega izobraževanja se postavijo v kontekst ter zagotovijo priložnosti za razvoj družbenih, državljskih in podjetniških kompetenc.

Odgovoriti moramo na vprašanje, kako se hitreje **odzivati na potrebe razvoja gospodarstva in družbe**, ki jih narekuje hiter tehnološki razvoj, in bolj povezati izobraževanje in gospodarstvo. Nove tehnologije, novi poklici, digitalizacija, avtomatizacija, robotizacija, umetna inteligenca, kulturne in kreativne industrije zahtevajo nova znanja in veščine. Izobraževalni programi poklicnega in strokovnega izobraževanja morajo biti relevantni za trg dela. Pomemben kazalec kakovostnega poklicnega in strokovnega izobraževanja (tako osnovnega kot nadaljnjega) je zaposljivost diplomantov, ki daje povratne informacije za razvoj poklicnega izobraževanja v prihodnosti.

Raziskava SPIRIT-a (2017) je pokazala, da se dobra polovica delodajalcev sooča s težavami pri iskanju ustreznih kandidatov za zaposlitev. Predvsem se kaže pomanjkanje poklicno specifičnih znanj. Hitrost tehnoloških in digitalnih sprememb in skrb vzbujajoči tempo podnebnih sprememb, čezmerna poraba naravnih virov ter drugi okoljski izzivi imajo pomemben vpliv na gospodarstvo in družbo, čemur mora slediti tudi odziv izobraževalnih institucij. Mladi potrebujejo kompetence, ki jim bodo omogočile, da bodo postali bolj odporni na spremembe in se naučili nanje prilagajati. Mnogi sedanji šolarji

⁵ raziskavi PISA 2012 so bili rezultati finančne pismenosti

oziroma mladi bodo pozneje zaposleni na delovnih mestih, ki še ne obstajajo, na kar se sistemi izobraževanja in usposabljanja morajo bolje odzvati.

Delež delovno aktivnih prebivalcev (25–64 let) in mladih (25–34 let), ki so zaposleni v poklicih, za katere te izobrazbe ne potrebujejo, se povečuje (2017: 14,2 % oziroma 25,2 %). Število diplomantov glede na demografski trend v zadnjih letih pada, kar pomeni, da veliko pozornost terja kreiranje politik, da bi zadostili potrebam trga dela. Zaradi vse večje digitalizacije proizvodnje so stroji in poslovni procesi pametnejši, čemur se mora ustrezno prilagoditi tudi visokošolski sistem (UMAR, 2019). Poleg skromnega odziva terciarnega izobraževanja na potrebe družbe in gospodarstva možnost za zagotavljanje ustreznega števila terciarno izobraženih zmanjšuje tudi nizka prehodnost (napredovanje) iz prvega v drugi letnik študija in sorazmerno visoka povprečna starost ob diplomi. Po podatkih OECD dokumenta *Education at a Glance* iz leta 2019 je stopnja dokončanja v Sloveniji druga najslabša med državami OECD.

Prepoznana je tudi nezainteresiranost mladih za strokovno in poklicno izobraževanje. Slovenija v zadnjih letih sicer beleži večji vpis na tem področju, kljub temu pa ostaja majhno zanimanje mladih za nekatere izobraževalne programe; neprivlačnost nekaterih poklicev, majhno število vpisnih mest na nekaterih področjih.

Kaže se potreba po večji usklajenosti med vpisom v programe izobraževanja, pridobivanja poklicnih znanj in spretnosti, vključevanje v različne oblike potrjevanja kvalifikacij in vključevanja v druge neformalne programe usposabljanja odraslih ter potrebami delodajalcev.

Leta 2018 je delež vključenih v vseživljenjsko učenje znašal 11,4 % (EU: 11,1%). Nacionalni cilj (SRS) določa 19 % do leta 2030. Kljub temu, da je delež vključenih delovno aktivnih v Sloveniji nad povprečjem EU (SI 12,4 %, EU 11,8 %), se zelo opazno znižuje delež na področjih, ki so podvržena digitalizaciji in avtomatizaciji delovnih mest (UMAR, Poročilo 2020). Opaziti je tudi razlike med vključenostjo v VŽU glede na velikost podjetij (večja je v velikih podjetjih).

1.1 CILJ: Skrb za varno in spodbudno učno okolje

Nosilec: MVI

Pričakovani razvojni učinek:

Nadaljnje izpopolnjevanje pedagoškega kadra na področju duševnega zdravja in zagotavljanje strokovne podpore pedagoškemu kadru in učencem ter dijakom pri krepitvi duševnega zdravja.

Ključni izzivi

Zadnja leta, predvsem pa obdobje po epidemiji covid, se v družbi izrisujejo povečani izzivi na področju duševnega zdravja, dobrega počutja ter nasilja. Navkljub sistemskim ukrepom in projektom, ki tečejo že vrsto let ter na podlagi različnih raziskav in analiz je bilo ugotovljeno, da je področje potrebno še dodatno nasloviti. V šolskem letu 2021/2022 je bil zagotovljen dvig števila svetovalnih delavcev in to število v šolskem letu 2022/2023 tudi ohranjeno na podlagi sklepa Vlade RS, v prihodnje pa se namerava urediti ukrep sistemsko. Ob tem pa se načrtuje podpora programov, ki krepijo duševno zdravje ter zagotavljajo varno in spodbudno učno okolje.

Aktivnosti in ukrepi:

- Nadaljnja podpora projektu Varno in spodbudno učno okolje ZRSŠ.
- Nadaljnja podpora in širitev programov za izobraževanje in spopolnjevanje učiteljev na področju varnega in spodbudnega učnega okolja (KATIS).
- Proučitev vzpostavitve sistema intervizije / supervizije za šolske svetovalne delavce.
- Proučitev vzpostavitve mobilnih teamov za pomoč pri intervencah (področja samomor, nasilje...).
- Priprava protokolov za podporo otrokom v duševnih stiskah, pospremljenih z videi in primeri iz prakse (ZRSŠ).
- Posodobitev smernic za svetovalno delo šolske svetovalne službe (ZRSŠ).
- Ponudba z dokazi podprtih programov za preventivo na področju krepitve duševnega zdravja ter preprečevanja odvisnosti in nasilja.

Vir sredstev: Evropski socialni sklad, integralna sredstva

Višina sredstev: trenutno ni moč napovedati, koliko sredstev bo namenjenih tem specifičnim aktivnostim, ker je denar porazdeljen v različnih programih, ki niso izključno namenjeni tej tematiki – šlo bo torej za presečno množico več ukrepov.

Rok: ESS do 2029, smernice za ŠSS (Šolska svetovalna služba) do 2024

Kazalniki:

- število vključenih v aktivnosti (vir: ZRSŠ)
- vzpostavitev sistema intervizije / supervizije za šolske svetovalne delavce – vzpostavljena mreža
- vzpostavitev mobilnih teamov za pomoč pri intervencah (področja samomor, nasilje...)
- Priprava protokolov za podporo otrokom v duševnih stiskah, pospremljenih z videi in primeri iz prakse (ZRSŠ)
- Posodobitev smernic za svetovalno delo šolske svetovalne službe (ZRSŠ)
- Ponudba z dokazi podprtih programov za preventivo na področju krepitve duševnega zdravja ter preprečevanja odvisnosti in nasilja

1.2 CILJ: Celostna obravnava področja nadarjenih

Nosilec: MVI

Pričakovani razvojni učinek: poskrbeti za stalno in kakovostno nadaljnje strokovno izobraževanje in usposabljanje pedagoških koordinatorjev za delo z nadarjenimi ter vzpostaviti mrežo mentorjev

Z letom 2023 je v teku priprava Nacionalnega programa v vzgoji in izobraževanju, ki bo začrtala smer dela z nadarjenimi. Hkrati potekajo nekateri procesi na področju dela z nadarjenimi, kot je prenova koncepta dela z nadarjenimi skozi poskus, ki ga izvaja ZRSŠ, iztekel pa se je projekt, ki je naslavljal posebno organizacijsko in finančno pomoč za razvoj nadarjenosti za srednješolsko populacijo. S tovrstnim in nadgrajenim projektom se bo nadaljevalo v obdobju 2023-2027. Dolgoročni cilj je sistemsko zagotoviti povezavo področja šolstva s kulturnim, znanstvenim, gospodarskim in drugimi področji, za njihov celovit razvoj ter vpenjanjem v družbo ter poskrbeti za stalno in kakovostno nadaljnje strokovno izobraževanje in usposabljanje pedagoških koordinatorjev za delo z nadarjenimi ter vzpostaviti mrežo mentorjev.

Aktivnosti in ukrepi:

- Prenova sistema odkrivanja in dela z nadarjenimi (ZRSŠ poskus).
- Proučitev področja podpore mednarodnim tekmovanjem in spodbujanja nadarjenosti skozi že obstoječe mehanizme.
- Sistemska ureditev podpore nadarjenim dijakom – nadgradnja projektov SKOZ in RAST.
- Proučitev povezovanja področja nadarjenih v izobraževalnem prostoru z drugimi resorji (gospodarstvo, kultura, delo, znanost in visoko šolstvo...).

Vir sredstev: integralna sredstva in Evropski socialni sklad

Višina sredstev: 5 mio EUR

Za razvoj podpornega okolja so finančna sredstva zagotovljena v okviru kohezijske politike v višini 5 mio EUR po zaključku projekta pa je predvidena sistemska podpora v okviru nacionalnega proračuna.

Rok: 2029

Kazalnik:

- a) Prenovljen sistem dela z nadarjenimi – vpeljava v sistem Izhodiščna vrednost:0
Ciljna vrednost: 1

1.3 CILJ: Prenova vzgojno-izobraževalnega sistema za zeleni in digitalni prehod

Nosilec: MVI

Pričakovani razvojni učinek: pridobivanje kompetenc, pomembnih za družbo prihodnosti

Ključni izzivi

Vzgojno-izobraževalni programi vključujejo kompetence, ki izzivov, s katerimi se sooča sodobna družba, niso mogle v celoti nasloviti. Prav zato je treba v okviru prenove vzgojno-izobraževalnega sistema prenoviti izobraževalne programe oziroma učne načrte z vključevanjem kompetenc, pomembnih za družbo prihodnosti. Poleg tega je nujno upoštevati različne načine izvajanja vzgojno-izobraževalnih programov, npr.

izobraževanje na daljavo, kar vpliva na organizacijo vzgojno-izobraževalnega dela, in s tem na oblikovanje ključnih dokumentov, ki usmerjajo izobraževanje.

Aktivnosti in ukrepi:

- Opremiti šolajoče ter pedagoško-andragoško osebje s kompetencami, pomembnimi za soočanje z aktualnimi izzivi in izzivi prihodnosti (digitalnimi kompetencami, kompetencami za trajnostni razvoj ter finančno pismenostjo) za krepitev odpornosti izobraževalnega sistema.
- Izboljšati usklajenost kompetenc z zahtevami trga dela za lažji prehod učečih se na trg dela.
- Prenova ključnih programskih dokumentov (kurikul za vrtce, učni načrti ter katalogi znanj; v nadaljevanju: učni načrti).

Gre za kurikularno reformo področja izobraževanja, in sicer prenovu izobraževalnih programov s prenovu programskih dokumentov na področju predšolskega, osnovnošolskega in splošnega srednješolskega izobraževanja ter izobraževanja odraslih na predmetnih področjih. Ocena stroškov reforme je 4,46 mio EUR, od tega bo iz NOO kritih 4,415 mio EUR, razlika pa iz državnega proračuna.

Vir sredstev: Načrt za okrevanje in odpornost, integralna sredstva

Višina sredstev: 4,46 mio EUR

Rok: Q4/2025

Kazalnik:

Posodobljeni učni načrti za vzgojo in varstvo predšolskih otrok ter osnovne in srednje šole.

Izhodiščna vrednost: 0

Ciljna vrednost: 216. Dokazilo: Dokument, ki ustrezno utemeljuje, kako je bil cilj (vključno z vsemi sestavnimi elementi) zadovoljivo izpolnjen, z ustreznimi povezavami do temeljnih dokazov. Priloge dokumenta:

- a) poročilo ministrstva, iz katerega je razvidno, da so bili načrtovane aktivnosti izvedene,
- b) povezave do posodobljenih učnih načrtov.

1.4 CILJ: Modernizacija srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja vključno z vaještvo, prenova višješolskih študijskih programov ter vzpostavitev digitalno podprtih učnih mest

Nosilec: MVI

Pričakovani razvojni učinek: Omogočiti boljši prehod iz izobraževanja na trg dela

Aktivnosti in ukrepi:

- **Prenova izobraževalnih programov** poklicnega in strokovnega izobraževanja ter višješolskih študijskih programov, predvsem z boljšo izrabo **možnosti**

odprtega dela kurikula tudi na podlagi podatkov o zaposljivosti diplomantov in večjim poudarkom na področju digitalnih, zelenih ter drugih kompetenc, ki jih bodo bodoči diplomanti potrebovali pri delu v tehnološko naprednih okoljih.

- **Razvoj novih ter spodbujanje obstoječih modelov sodelovanja** z delodajalci pri izvajanju izobraževalnih programov, vključno z vajeništvom in izvajanjem praktičnega usposabljanja z delom pri delodajalcih ter vzpostavitvijo digitalno podprtih učnih mest v nacionalni register učnih mest, pilotno s področja zdravstva, socialnega varstva in predšolske vzgoje, ki bodo omogočila digitalno podprto pot za takojšen prenos informacij o pridobivanju praktičnega znanja in veščin med delodajalcem, šolo in dijakom.

Izobraževalni sistem poklicnega in strokovnega izobraževanja se bo hitreje odzival na zahteve trga dela ter družbe nasploh in povečal njuno usklajenost z višješolskimi študijskimi programi in izobraževalnimi programi poklicnega in strokovnega izobraževanja na srednješolski ravni.

Gre za reformo izobraževalnih programov srednjega strokovnega in poklicnega ter višjega strokovnega izobraževanja (angl. VET and short-cycle higher vocational education), ki obsega pripravo različnih gradiv oziroma programskih dokumentov. Reforma je ocenjena na 3,344 mio EUR.

Vir sredstev: Načrt za okrevanje in odpornost

Višina sredstev: 3,344 mio EUR

Rok: Q2/2026

Kazalnik:

Število prenovljenih programov na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja za lažji prehod v tehnološko napredna okolja ter boljšo izrabo možnosti odprtega dela kurikula

Izhodiščna vrednost: 0

Ciljna vrednost: 41

Dokazilo: Dokument, ki ustrezno utemeljuje, kako je bil cilj (vključno z vsemi sestavnimi elementi) zadovoljivo izpolnjen, z dodatnimi ustreznimi povezavami do osnovnih dokazov/dokumentov.

Priloge dokumenta so:

- a) dokazilo o pozitivnem mnenju, ki ga izda MVI,
- b) povezave do posodobljenih/prenovljenih programov poklicnega izobraževanja.

1.5 CILJ: povezovanje izobraževanja z gospodarstvom

Nosilec: MVI

Pričakovani razvojni učinek: kakovostnejše sodelovanje in lažji prehod na trg dela

Cilj je zmanjšati neskladja med kompetencami, ki jih šolajoči pridobijo med izobraževanjem, ter kompetencami, ki jih iščejo delodajalci, s čimer bo omogočen boljši prehod iz izobraževanja na trg dela, ter krepitev odzivnosti srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja na trg dela. Vključuje podporo, spodbujanje in spodbujanje poklicnega izobraževanja, usposabljanje mentorjev v podjetjih za izboljšanje kakovosti poklicnega in strokovnega izobraževanja ter krepitev sodelovanja med šolami in delodajalci pri usposabljanju študentov za pridobivanje praktičnih spretnosti v pilotnih projektih na področju zdravstva in socialnega varstva ter predšolske vzgoje.

Aktivnosti in ukrepi:

- Dvig poklicnih spretnosti diplomantov.
- Povezovanje terciarnega izobraževanja s trgom dela.
- Dvig interesa mladih za strokovno in poklicno izobraževanje.
- Boljša usklajenost med izobraževanjem in potrebami trga dela.
- Zvišanje deleža vključenih v vseživljenjsko učenje.

Vir sredstev: integralni proračun, strukturni skladi, Erasmus+, NOO

Višina sredstev: 10.456.000 EUR

Rok: Q2/2026

Kazalnik:

Število mentorjev v podjetjih, ki je uspešno zaključilo usposabljanja

Izhodiščna vrednost: 0

Ciljna vrednost: 3.900

Dokazilo: Dokument ministrstva, ki ustrezno utemeljuje, kako je bil cilj (vključno z vsemi sestavnimi elementi) zadovoljivo izpolnjen, z ustreznimi povezavami do osnovnih dokazov. Priloge dokumenta:

- a) seznam posameznih potrdil, ki dokazujejo, da so bili programi usposabljanja opravljeni;
- b) vrste usposabljanja s podrobnostmi o vsebini in uporabljeni učni obliki.

1.6 CILJ: Razvoj podpornega okolja sodelovalnim praksam odprtih učnih okolij – primeri povezovanja formalnega in neformalnega prostora izobraževanja ali učenja

Nosilec: MVI

Pričakovani razvojni učinek: izboljšano povezovanje neformalnega in formalnega izobraževanja

Ukrep naslavlja deležnike v vzgoji in izobraževanju in v mladinskem polju na lokalni ali nacionalni ravni. Partnersko povezovanje med šolo ali visokošolsko ustanovo, ki izobražuje za pedagoške poklice in mladinsko organizacijo (s statusom v javnem

interesu) ali nacionalno mladinsko organizacijo lahko tvori prostor za eksperimente in razvoj na raven, ki lahko podpira koncept povezovanja šole z lokalno skupnostjo in obratno ali povezovanje nosilcev vsebin neformalnega učenja s sistemom izobraževanja ali nadaljnega strokovnega izpopolnjevanja. Eksperimenti bodo lahko naslavljali več vsebin, ki so v skupnem interesnem polju – vprašanja trajnostnega razvoja, podpora prostovoljskim vsebinam, povezovanja učnih prostorov, ipd. Evalvacije po koncu triletnega obdobja bodo pokazale prednosti, priložnosti, slabosti in nevarnosti, pokazali bi meje naslednjim ukrepom.

Vir sredstev: integralna sredstva

Višina sredstev: 80.000,00 EUR

Rok: 2025

Kazalnik: število primerov partnerskega sodelovanja

Izhodiščna vrednost: 0

Ciljna vrednost: 1

INKLUZIJA – KREPITEV SOCIALNE RAZSEŽNOSTI VISokega ŠOLSTVA

Nosilec: MVZI

1. OPIS STANJA IN UTEMELJITEV POMEMBNOСТИ PODROČJA VKLJUČUJOČI VISOKOŠOLSKI PROSTOR IN PRAVOČASNO DOKONČANJE ŠTUDIJA

Socialna dimenzija in vključujoče visoko šolstvo

Pri soočanju z družbenimi izzivi in oblikovanju trajnostnega družbenega sistema igra pomembno vlogo vključujoče in pravično visoko šolstvo, ki zagotavlja ustrezne pogoje za uspešen študij in dokončanje le-tega studentom/-tkam z različnimi osebnimi okoliščinami. Inkluzija je ključni koncept, ki spodbuja vključevanje in optimalne izobraževalne dosežke posameznikov na vseh ravneh izobraževalnega sistema ter s tem njihovo uspešno vključenost v ožje in širše okolje ter pomembno izboljšuje njihove možnosti zaposlovanja. Vključevanje v izobraževanje je pomembno tudi zato, ker je neenakost povezana z nižjimi stopnjami izobrazbe, višjo brezposelnostjo, nižjo socialno mobilnostjo in bolj razširjeno medgeneracijsko revščino.

Vključujoč visokošolski prostor mora zagotavljati posebno podporo študentom iz ranljivih, prikrajšanih in nezadostno zastopanih skupin⁶ - osredotočiti se je treba na koncept »nihče ne bo zapostavljen«.

⁶ **Nezadostno zastopani študenti:** Skupina študentov je nezadostno zastopana glede na nekatere značilnosti (npr. spol, starost, narodnost, geografsko poreklo, socialnoekonomsko ozadje, etnična pripadnost), če je njen delež med študenti nižji od deleža primerljive skupine v vsej populaciji. To se lahko dokumentira ob vpisu, med študijem ali ob podelitvi diplom. Posamezniki imajo po navadi več nezadostno zastopanih značilnosti, zato je treba vedno upoštevati kombinacije nezadostno zastopanih značilnosti (»vseprisotnost«). Nezadostna zastopanost lahko poleg tega vpliva tudi na različne ravni visokošolskega izobraževanja: študijski program, fakulteta ali oddelek, visokošolski zavod, visokošolski sistem.

Prikrajšani študenti: Prikrajšani študenti se pogosto spoprijemajo s specifičnimi izzivi v primerjavi z vrstniki v visokošolskem izobraževanju. Prikrajšanost ima različne oblike (npr. invalidnost, nizek družinski dohodek, majhna družinska podpora ali brez nje, sirota, pogosto menjavanje šol, duševno zdravje, nosečnost, manj

Inkluzija/ vključenost je ključni koncept, ki omogoča optimalne izobraževalne dosežke posameznikov na vseh ravneh izobraževalnega sistema ter s tem njihovo uspešno vključenost v ožje in širše okolje ter pomembno izboljšuje njihove možnosti pravočasnega zaključka študija in nadalje tudi na zaposlovanja.

Diplomiranje in uspešen zaključek študija

Kljub prednostim terciarne izobrazbe na trgu dela številni študenti ne diplomirajo pravočasno ali pa sploh ne diplomirajo. V Sloveniji 38 % študentov prve stopnje diplomira v teoretičnem trajanju programa. V državah OECD se stopnja dokončanja študija v teoretičnem trajanju programa giblje med 12 % in 69 %. Stopnje dokončanja študija tri leta po teoretičnem trajanju programa so v večini držav bistveno višje, razlike med državami OECD pa so nekoliko manjše. V Sloveniji je v treh letih po koncu teoretičnega trajanja programa diplomiralo 56 % študentov prve stopnje, v povprečju OECD pa 68 %.

V vseh državah OECD so stopnje dokončanja terciarnega izobraževanja višje za ženske kot za moške. V Sloveniji je v treh letih po zaključku teoretičnega programa na prvi stopnji diplomiralo 64 % žensk, v primerjavi s 47 % moških. V državah OECD ni velikih sistematičnih razlik med stopnjami dokončanja študija v javnih in zasebnih ustanovah, vendar se podatki od države do države razlikujejo. V Sloveniji v treh letih po koncu trajanja teoretičnega programa v javnih ustanovah diplomira 57 % študentov prve stopnje, medtem ko je ta delež v zasebnih ustanovah 38 %. (Vir: OECD, EAG 2022, tabela A1.2.)

V letu 2022 je bil pripravljen projekt »Priprava modela managementa visokošolskega vpisa na javne visokošolske zavode v Sloveniji«, ki je opozoril na zaskrbljujoč podatek za Slovenijo (Vir: OECD, 2019), in sicer da po prvem letu od začetka študija kar 20 % kandidatov ni več vključenih v študijski proces oziroma študija ne nadaljujejo. V raziskavi je bilo ugotovljeno tudi, da možnost prepisa na drug študijski program pomembno vpliva na študijsko uspešnost študentov. Večina, kar 95 % študentov je po prepisu uspešno nadaljevalo študij.

Nacionalni program visokega šolstva do 2030

Nacionalni program visokega šolstva do 2030 (NPVŠ30) daje strateške usmeritve na področju razvoja visokega šolstva v Sloveniji, zagotavljanja ravni in kakovosti visokošolske izobrazbe, odzivnosti za potrebe družbe in celostnega razvoja države, prožnosti ob stresnih dogodkih in privlačnosti visokošolskega sistema, krepitve njegove vpetosti v mednarodno okolje, izboljšanja dostopnosti izobraževanja in možnosti za vseživljenjsko izobraževanje v vsej Sloveniji, povečanja intenzivnosti raziskav in inovacij ter izboljšanja prenosa znanja v okolje.

časa za študij, ker morajo delati za preživetje ali koga negovati). Prikrajšanost je lahko trajna, ali pa se pojavi občasno oziroma traja določeno obdobje. Prikrajšani študenti so lahko del nezadostno zastopane skupine, ni pa nujno. Zato prikrajšanost in nezadostna zastopanost nista sopomenki.

Ranljivi študenti: Ranljivi študenti so lahko v slabšem položaju. Poleg tega imajo posebne potrebe (po zaščiti), ker na primer trpijo zaradi bolezni (vključno z duševnim zdravjem) ali so invalidni, mladoletni, ker je njihovo dovoljenje za prebivanje odvisno od uspeha študija (in s tem tudi od odločitev posameznih profesorjev), jim grozi diskriminacija. Ti študenti so ranljivi, ker morda ne morejo poskrbeti za svoje osebno dobro počutje ali pa se zaščititi pred škodo, poškodbami ali izkoriščanjem, zato potrebujejo dodatno podporo ali pozornost.

Področje socialne dimenzije in dokončanja študija v NPVŠ30 zasledimo v več ciljih in ukrepih, prav tako je ministrstvo, pristojno za visoko šolstvo, pristopilo tudi k pripravi akcijskega načrta.

Za pravičnost in inkluzijo v visokem šolstvu v Evropi – primerjava Slovenije z drugimi državami, vključenimi v Evropski visokošolski prostor (EHEA)

V letu 2022 je bilo pripravljeno Eurydice poročilo *Za pravičnost in inkluzijo v visokem šolstvu v Evropi* (ANG: »Towards equity and inclusion in higher education in Europe⁷«). Poročilo se osredotoča na temo pravičnosti in vključenosti v visokošolsko izobraževanje v Evropi. Analizira trenutno raven usklajenosti evropskih visokošolskih sistemov z načeli in smernicami za krepitev socialne razsežnosti v visokem šolstvu v prostoru EHEA (European Higher Education Area – Evropski visokošolski prostor), kot načrt za nadaljevanje zaveze izboljšanja socialne razsežnosti. Poročilo sestoji iz desetih poglavij. Vsako poglavje se začne z razlago ustreznega načela in njegovih spremljajočih smernic. Kazalnik stanja na koncu vsakega poglavja povzema, kako so evropske države uspešne glede na obseg izvajanja posameznih smernic. Glavni vir poročila so informacije o predpisih in politikah na najvišji ravni, zbrane iz nacionalnih enot Eurydice, ki predstavljajo 38 izobraževalnih sistemov v 36 evropskih državah, s študijskim letom 2020/2021 kot referenco.

Slovenija je v poročilu dosegla skupno 20 točk, kar jo uvršča med primerljive države, kot so Belgija (BE fr), Avstrija, Poljska, Portugalska in Švica. Največ točk sta dosegli Italija in Finska (28 oziroma 27 točk), sledijo Estonija, Španija, Francija, Malta in Švedska (25 točk) ter Romunija in norveška (24 točk). To da misliti, da imajo glede na informacije iz projekta te države danes najrazvitejše politike, ki upoštevajo socialno razsežnost v visokem šolstvu. V Evropi je še veliko prostora za izboljšave pri naslavljanju socialne razsežnosti v visokem šolstvu, kar velja tudi za Slovenijo.

Deset načel, ki so jih sprejeli ministri v EHEA, predstavlja izhodišče in podlago za načrtovanje morebitnih ukrepov in izboljšav z upoštevanjem socialne razsežnosti v visokem šolstvu ter s tem sprememb, zaradi katerih bo postal ta prostor pravičnejši. To so načela:

1. Socialna razsežnost je osrednji vidik strategij v visokem šolstvu na sistemski in institucionalni ravni in na ravni evropskega visokošolskega prostora in EU.
2. Zakonski predpisi ali politični dokumenti omogočajo visokošolskim ustanovam, da razvijajo lastne strategije, s katerimi izpolnjujejo svojo dolžnost do javnosti in zavezo širiti dostop ter omogočati vključevanje v študijske programe in dokončanje študija.
3. Inkluzivnost celotnega izobraževalnega sistema je treba izboljševati tako, da se sprejemajo skladne politike od predšolske vzgoje do visokošolskega izobraževanja in vseživljenjskega učenja.
4. Zanesljivi podatki so bistveni za dokazi podprte izboljšave v visokem šolstvu s socialnega vidika.
5. Pristojni organi vodijo politike, ki visokošolskim ustanovam omogočajo učinkovito svetovanje in usmerjanje potencialnih kandidatov in že vpisanih študentov ter zanje širijo dostop do visokošolskih študijskih programov, vključevanje vanje in njihovo dokončanje.

⁷ Dostopno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa946919-b564-11ec-b6f4-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-255273612>

6. Pristojni organi zagotavljajo visokošolskim ustanovam zadostno in vzdržno financiranje ter finančno avtonomijo, da lahko gradijo ustrezne in zadostne kapacitete za spoštovanje raznolikosti ter kulture pravičnosti in inkluzivnosti.

7. Pristojni organi pomagajo visokošolskim ustanovam krepiti zmogljivosti za odzivanje na potrebe bolj raznolikih skupin študentov in osebja ter ustvariti inkluzivno učno okolje in institucionalno kulturo.

8. Mednarodni programi mobilnosti v visokošolskem izobraževanju so oblikovani in se izvajajo tako, da podpirajo raznolikost, pravičnost in inkluzijo, še zlasti spodbujajo vključevanje študentov in osebja z ranljivim, prikrajšanim ali slabše zastopanim ozadjem.

9. Visokošolske ustanove skrbijo, da angažiranost skupnosti v visokem šolstvu spodbuja raznolikost, pravičnost in inkluzijo.

10. Pristojni organi vodijo politični dialog z visokoškolskimi ustanovami in drugimi pomembnimi deležniki o tem, kako navedena načela in smernice prevajati in izvajati na ravni nacionalnega sistema in na institucionalni ravni.

1.7 Cilj: Vključenost bo igrala pomembno vlogo pri pripravi vseh dokumentov in aktivnosti visokega šolstva na sistemski in institucionalni ravni

Nosilec: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije

Pričakovani razvojni učinek: vključujoče visoko šolstvo

Merilo: vsaj 50 % državljanek in državljanov Slovenije v starosti od 30 do 34 let zaključijo eno od stopenj visokošolskega izobraževanja do leta 2030

Aktivnosti:

- Izboljšanje dostopa do študija, podpiranje sodelovanja v njem in uspešno dokončanje za vse študente.
- Omogočanje brezplačnega študija vsem na vseh treh stopnjah ne glede na socialni položaj, spol, spolno usmerjenost, starost, politično ali drugo prepričanje, versko, etnično ali narodno pripadnost, družinsko obliko, invalidnost ali katero koli drugo osebno okoliščino posameznice ali posameznika
- Spodbujanje priznavanja predhodno pridobljenega neformalnega znanja in izobraževanja v visokošolskem izobraževanju.
- Tvoren dialog med različnimi organi državne uprave, visokoškolskimi zavodi, predstavniki študentov in zaposlenih ter drugimi ključnimi deležniki, vključno s socialnimi partnerji, nevladnimi organizacijami in osebami iz ranljivih, prikrajšanih in nezadostno zastopanih skupin.

Vir sredstev: integralni proračun

Višina sredstev:

Obdobje in rok: do leta 2030

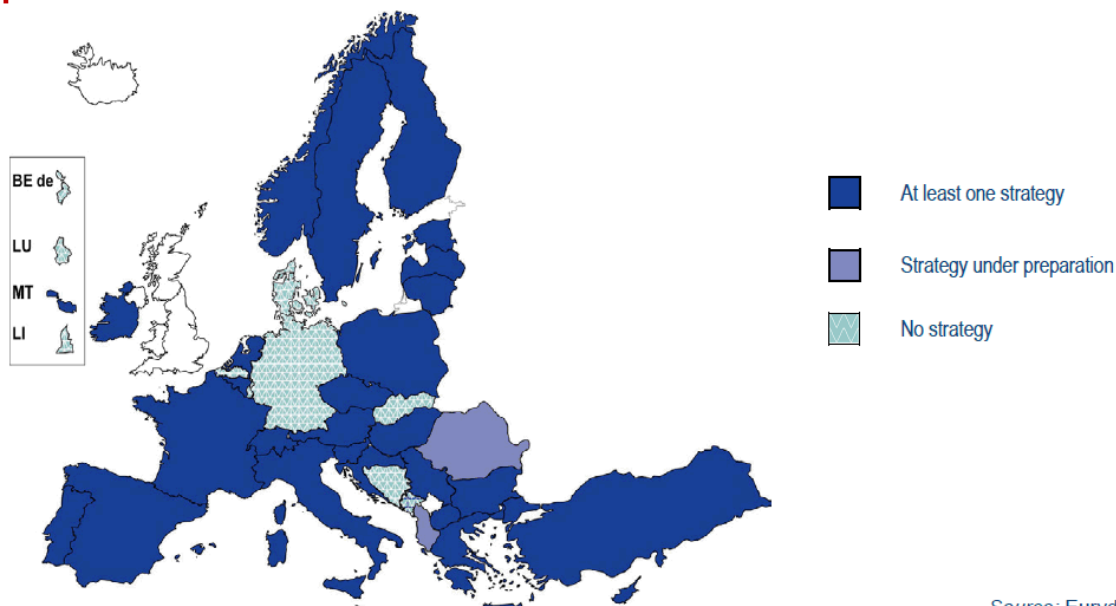
Kazalniki:

- Vsaj 50 % državljanek in državljanov Slovenije v starosti od 30 do 34 let zaključijo eno od stopenj visokošolskega izobraževanja do leta 2030.

- Ureditev priznavanja neformalno pridobljenega izobraževanja s prostovoljnim in drugim delom študentov.

Slovenija sodi med države, ki imajo vsaj eno strategijo v povezavi z enakostjo v visokem šolstvu, kar prikazuje tudi slika 1.1 v Eurydice poročilu:

Figure 1.1: Existence of a top-level strategy (or other major policy) on equity, 2020/2021

Source: Eurydice.

Hiter pogled na sliko 1.5 pokaže, da je visokošolsko izobraževanje s poudarkom na socialni razsežnosti prioriteta v večini evropskih držav vsaj do neke mere. Vsekakor je še veliko prostora za izboljšanje, česar se zavedamo tudi v Sloveniji. Ministrstvo, pristojno za visoko šolstvo, je v letu 2022 že pristopilo k pripravi več pomembnejših dokumentov, najpomembnejši med njimi je NPVŠ30, z aktivnostmi pa nadaljuje tudi v letu 2023.

1.8 Cilj: Visokošolski zavodi omogočajo učinkovito svetovanje in usmerjanje morebitnih in že vpisanih študentov, da bi se jim razširil dostop do visokošolskega študija, sodelovanja v njem in njegovega dokončanja

Nosilec: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije ter visokošolski zavodi

Pričakovani razvojni učinek: izboljšanje odzivnosti izobraževalnega sistema za potrebe trga dela in s tem povezano usklajevanje znanj in pričakovanj mladih, s ciljem spodbujanja celovite visokokakovostne karijerne orientacije skozi celoten študijski proces, od vpisa do zaposlitve ter usklajevanje pridobljenih znanj študentov s potrebami na trgu dela, obenem pa spodbujanje prilagojenih oblik pomoči posebnim skupinam študentov.

Merilo: vzpostavitev podpornega okolja za učinkovito svetovanje in usmerjanje – karierna orientacija za študente

Aktivnosti:

- Posebnim skupinam študentov omogočiti učinkovit dostop do strokovne podpore, da se zagotovi njihov uspeh pri dostopu do visokošolskega študija in njegovega dokončanja (organizacija študija in bivanjske razmere).
- Oblikovanje sistema »zagovorništva« (posredovanje v morebitnih sporih, zlasti v povezavi z vprašanji pravičnosti v času med dostopanjem do visokošolskega izobraževanja, med njim, ali v sporih, ki ovirajo dokončanje študija).

Vir sredstev: integralni proračun in sofinanciranje iz Evropskega socialnega sklada

Višina sredstev:

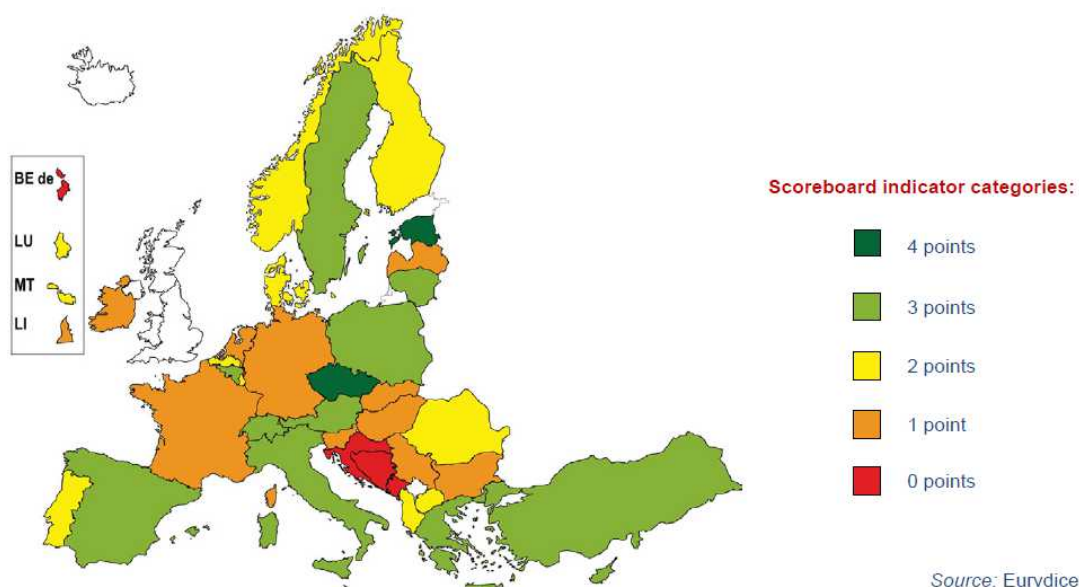
Obdobje in rok: do leta 2030 (javni razpis »Krepitev vloge kariernih centrov v celostni obravnavi študentov« se zaključi v letu 2023)

Kazalnika:

- Število vključenih visokošolskih zavodov, ki bodo v okviru kariernih centrov izvajali karierno orientacijo za študente.
- Število diplomantov in zmanjšanje osipa na prvi in drugi stopnji študija.

Eurydice poročilo prikazuje, da se Slovenija uvršča med države, kjer svetovanje in usmerjanje študentov ni zakonska zahteva za visokošolske ustanove, kljub temu pa visokošolski zavodi usmerjajo študente z različnimi spodbudami: nudijo podporne centre za študente, kot so karierni centri ali storitve kariernega/akademskega/psihološkega svetovanja, pa tudi sodobne visokošolske knjižnice, ki zagotavljajo dostop do materialov, vključno s sodobno opremo IKT, športnimi objekti in športnimi aktivnostmi na visoki ravni).

Figure 5.6: Scoreboard indicator 5: Psychological counselling systems to support both potential and enrolled students, 2020/2021

Aktivna vloga posameznega študenta je pomembna za njegov osebni razvoj in njegovo vključevanje v družbo. Posameznik lahko postavlja ali uresničuje svoje cilje z vključevanjem v obšolske programe in dejavnosti, ki so prvenstveno namenjeni študentom in se izvajajo na univerzah in drugih visokošolskih zavodih kot dodatna dejavnost na področjih neformalnega izobraževanja, kulture, umetnosti, športa in drugih področij. Aktivno sodelovanje v tovrstnih programih v študentu načrtno neguje in utrjuje vrednote, ki dopolnjujejo akademski duh in posamezniku omogočajo postati intelektualec v družbeni piramidi. Znanje in izkušnje, ki jih pridobimo na ta način, so pomembne za nadaljnje delo posameznika. Cilj je oblikovati posameznika, ki bo prispeval k razvoju akademskega, kulturnega in družbenokritičnega okolja, kar bo neizogibno vplivalo na socialni in ekonomski položaj celotne družbe.

1.9 Cilj: Povečati delež študentov na prvi in drugi stopnji, ki uspešno zaključijo študij

Nosilec: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije

Pričakovani razvojni učinek: uspešen zaključek študija v luči zmanjševanje osipa v visokem šolstvu

Merilo: povečati število študentov, ki uspešno zaključijo študij

Ukrepi:

- Priprava analize z opredelitvijo značilnosti osipa – to je študentov, ki opustijo visokošolski študij na prvi in drugi stopnji ter dejavnikov, ki ga povzročijo ločeno po stopnjah študija (prva, druga) in glede na to ali gre za prvi visokošolski študij ter na osnovi tega predlog ukrepov za zmanjšanje osipa.

Vir sredstev: integralni proračun + projekt »Analiza osipa na prvi in drugi stopnji študija v obdobju 2012-2022« 30.000 EUR (50% MVZI, 50% ARRS – začetek projekta v 2023, okvirno trajanje 12 mesecev)

Višina sredstev: 30.000 EUR

Obdobje in rok: do leta 2030

Kazalniki:

- Število diplomantov in zmanjšanje osipa na prvi in drugi stopnji študija.

Zbrani podatki za Slovenijo glede dokončanja študija na prvi stopnji (Vir: OECD, EAG 2022) so zaskrbljujoči, zato je ministrstvo, pristojno za visoko visoko šolstvo, v letu 2023 naročilo izvedbo projekta z naslovom »Analiza osipa na prvi in drugi stopnji študija v obdobju 2012-2022«. Namen projekta je raziskati razloge za opustitev oziroma ne dokončanja študija, kar bo prispevalo k oblikovanju ukrepov za uresničevanje cilja Resolucije o nacionalnem programu visokega šolstva do 2030 C 3.2, da bo vzpostavljen ustrezno posodobljen način poučevanja, izhajajoč iz strokovnega, raziskovalnega oziroma umetniškega dela, ki bo osredinjen na študente/-ke za uspešno in pravočasno zaključevanje študija.

Projekt »Analiza osipa na prvi in drugi stopnji študija v obdobju 2012-2022« bo narejena na podatkih o populaciji študentov, vpisanih v študijskih letih 2012/13 do 2022/23 v kombinaciji s podatki SURS o vstopu študentov na trg dela.

2 Področje: Mladi in trg dela

Nosilec: MDDSZ

Merilo: povečanje stopnje delovne aktivnosti mladih

1. Kazalnik: stopnja delovne aktivnosti mladih od 15. do 29. leta, po spolu (vir: EUROSTAT)
2. Kazalnik: stopnja NEET med mladimi (15 – 29 let), po spolu (vir: EUROSTAT)

KAZALNIKI	IZHODIŠČNA VREDNOST (2022)	CILJNA VREDNOST leta 2032
Stopnja delovne aktivnosti mladih od 15. do 29. leta, po spolu (Vir: EUROSTAT, LFS -sezonsko prilagojeni podatki)	48,1 %; po spolu: 51,7 %(M); 44,0 % (Ž)	50 %
Zmanjšanje stopnje NEET pri mladih v starosti 15–29 let, po spolu (Vir: EUROSTAT, LFS -sezonsko prilagojeni podatki)	8,5 % po spolu: 7,3 %(M); 9,9 % (Ž)	7,0 %

Pričakovani razvojni učinek: preprečevanje izgube izobrazbenega in družbenega potenciala mladih na trgu dela

2.1 Cilj: Olajšati mladim prehod na trg dela

Nosilec: MDDSZ

Sodelujoči: MGRT, MVI, MK, socialni partnerji, mladinski sektor

Opis stanja

Brezposelnost mladih je v Sloveniji še vedno občutno višja v primerjavi z brezposelnostjo celotnega prebivalstva. Mladi se na trgu dela soočajo z večjo negotovostjo, ki se kaže v njihovi ranljivosti in pripravljenosti do prevzemanja večjega tveganja v primerjavi s starejšimi (izkušenejšimi) skupinami na trgu delovne sile. Slednje je pokazala tudi

raziskava Mladina 2020, ki ugotavlja, da so mladi za povečanje svojih zaposlitvenih možnosti vse bolj pripravljeni na geografsko mobilnost, na dodatno izobraževanje, občutno bolj so pripravljeni sprejeti tudi začasno zaposlitev in nižje plačilo. Kar dve tretjini mladih sta za preprečitev nezaposlenosti pripravljeni stopiti na samostojno podjetniško pot.

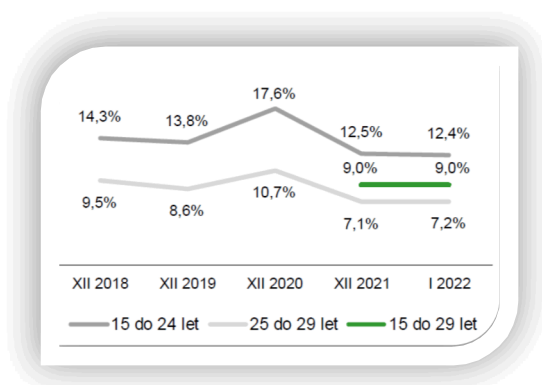
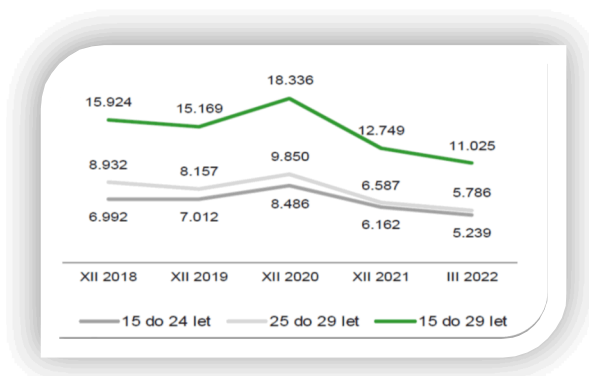
Spremembe na trgu dela se med mladimi odražajo intenzivneje kot to velja za splošno populacijo. Podatki ZRSZ kažejo, da so mladi ranljiva ciljna skupina na trgu dela in so med prvimi, ki v času krize izgubijo zaposlitev. Kriza predvsem oteži njihov prehod po končanem izobraževanju v zaposlitev, prav tako so mladi bistveno pogostejše kot druge starostne skupine izpostavljeni začasnim zaposlitvam. Po drugi strani pa je to skupina brezposelnih, kjer se njihova situacija v času okrevanja gospodarstva najprej izboljša in njihova brezposelnost hitro upade, kar je evidentno tudi iz statističnih podatkov – ne samo iz podatkov o številu brezposelnih, temveč tudi iz podatkov o delovno aktivnem prebivalstvu.

Tudi v času krize covid-19 so bili v začetnih mesecih mladi najbolj prizadeti, priliv v brezposelnost je bil za starostno skupino mladih, starih do 29 let, največji. Vendar pa je že v drugi polovici 2020, v letu 2021 pa še bolj, razviden pozitiven trend za mlade na trgu dela:

- število registrirano brezposelnih mladih se je znižalo: konec marca 2022 je bilo registriranih 11.025 brezposelnih oseb v starosti od 15 do 29 let, kar je za 32,6 % manj kot marca 2021. V primerjavi s predhodnim mesecem se je registrirana brezposelnost mladih znižala za 7,4 %.
- Stopnja anketne brezposelnosti mladih, starih do 24 let, ki jo po podatkih ankete o delovni sili izračunava Eurostat, je bila decembra 2021 v Sloveniji 10,1 %, kar je pod povprečjem Evropske unije, v kateri je bila stopnja 14,5 % .
- Stopnja NEET⁸ v Sloveniji je pod povprečjem EU: v tretjem četrtletju leta 2021 je znašala 6,9 % in je pod povprečjem EU-27 (10,3 %), čeprav se je nekoliko zvišala glede na leto 2019, ko je znašala 7,0 % (vir Eurostat).
- Povečuje se tudi število delovno aktivnih mladih. V decembru 2021 je bilo po podatkih Statističnega urada RS v Sloveniji 129.235 delovno aktivnih prebivalcev v starosti od 15 do 29 let, kar je za 7.072 oseb oz. 5,8 % več kot decembra 2020 (Vir: SURS)
- Stopnja registrirane brezposelnosti mladih je znatno upadla in je celo nižja kot je bila pred začetkom krize covid-19: za mlade v starosti 15-24 let iz 17,6 % (dec. 2020) na 12,4 % v januarju 2022, kar je manj kot decembra 2019 (13,8 %), v skupini starejših mladih (25 – 30 let) pa s 10,7 % (dec. 2020) na 7,2 % v januarju 2021 (kar je tudi manj kot decembra 2019, ko je znašala 8,6%) (vir: ZRSZ)

Graf 1 in 2: Gibanje števila registrirano brezposelnih mladih in stopnje registrirane brezposelnosti mladih

⁸ Kazalnik NEET (angl.: *Not in Education, Employment or Training*) prikazuje mlade med 15. in 24. letom, ki niso niti zaposleni niti vključeni v izobraževanje ali usposabljanje.

Vir: ZRSZ

Kljub pozitivnim splošnim trendom na trgu dela za mlade, pa ostaja izredno problematična struktura registrirano brezposelnih oseb, starih do 29 let (marec 2022):

- 49,0 % je iskalcev prve zaposlitve (ta delež je med leti relativno stabilen),
- 37,7 % jih ima le osnovnošolsko izobrazbo ali manj (34,2 % decembra 2019),
- 36,9 % vseh brezposelnih mladih je dolgotrajno brezposelnih (dec. 2019 je znašal 27%),
- povprečno trajanje brezposelnosti mladih se je v času krize in po krizi podaljšalo – marca 2022 je znašala 13,5 meseca (decembra 2019 pa je znašala 9,9 meseca).

V primerjavi s prejšnjimi krizami so posledice na trgu dela ob koronakrizi nekoliko drugačne, predvsem zaradi omejevalnih ukrepov, ki so bili sprejeti za zajezitev epidemije. Posledice se ne kažejo toliko v povečani splošni brezposelnosti mladih, so se pa poglobile stiske ranljivih mladih, ki so padli v past dolgotrajne neaktivnosti, povečale so se duševne stiske mladih, kar zelo vpliva na njihove možnosti za uspešen prehod v zaposlitev. Svetovalci zaposlitve na Zavodu RS za zaposlovanje ugotavljajo, da na terenu manjka predvsem psihosocialna pomoč za naraščajočo pojavnost mentalnih težav pri mladih, ki so se še dodatno okrepile v času epidemije. Slabo duševno zdravje mladih je eno izmed ključnih ovir pri iskanju zaposlitve in vodi v dolgotrajno brezposelnost, zato so dodatni ukrepi na tem področju nujno potrebni.

Podatki SURS kažejo, da so mladi nadpovprečno izobraženi. V evidenci brezposelnih pa je več kot tretjina mladih z nizko izobrazbo (OŠ ali manj). Izobrazba je vsekakor pogoj za uspešen nastop na trgu dela, vendar pa ji šele delovne izkušnje in praktične veščine dajo uporabnost za delodajalce.

Preglednica 1: Strukturne značilnosti registrirane brezposelnosti mladih

Strukturne značilnosti registrirane brezposelnosti mladih

III 2022

	15 do 24 let	25 do 29 let	15 do 29 let
število registriranih brezposelnih	5.239	5.786	11.025
delež med vsemi brezposelnimi (v %)	8,7	9,6	18,2
struktura (deleži v %)			
ženske	46,8	53,9	50,5
presežni delavci in stečajniki	3,3	7,4	5,5
iskalci prve zaposlitve	62,1	37,2	49,0
dolgotrajno brezposelni	32,5	40,9	36,9
invalidi	3,4	4,1	3,8
osnovnošolska izobrazba	44,3	31,6	37,7
poklicna izobrazba	24,3	13,5	18,6
srednja izobrazba	27,3	32,4	30,0
terciarna izobrazba	4,1	22,4	13,7
povprečno trajanje brezposelnosti (v mesecih)	11,3	15,5	13,5

Vir: ZRSZ

Analiza OECD »Investing in Youth: Slovenia«⁹ (2021), je med drugim pokazala, da je med NEET mladimi v Sloveniji približno polovica takih, ki se ne prijavijo v evidenco brezposelnih na ZRSZ. Poznavanje značilnosti teh mladih in razlogov za njihovo neaktivnost, nam lahko pomaga premostiti ovire in oblikovati ustrezne ukrepe. Kar 65 % mladih, ki sodijo v skupini neregistriranih NEET, ne išče zaposlitve in 64 % jih živi skupaj s starši. Velik delež neregistriranih NEET nima zaključene srednje šole. Kar 45% mladih NEET živi v gospodinjstvu, ki prejema eno od vrst socialne pomoči (vključno z otroškimi dodatki) – ta delež krepeko presega povprečje OECD, ki je 11%. Analiza je za Slovenijo pokazala, da je past neaktivnosti največja za mlade z migrantskim ozadjem ter mlade starše, posebno samohranilke. Kot posebno skupino, ki je potrebna pozornosti, pa izpostavi tudi mlade Rome. Dejstvo je, da vsaka kriza poveča število NEET in značilno je, da se stopnja NEET zmanjšuje počasneje kot stopnja brezposelnosti mladih, zato je potrebno posebno pozornost nameniti tudi mladim, ki se iz različnih razlogov ne prijavijo v evidenco brezposelnih in posledično niso deležni pomoči države pri premagovanju ovir s katerimi se soočajo na prehodu iz izobraževanja v zaposlitev.

Raziskava Mladina 2020 je pokazala, da mladi prepoznajo okoljske izzive kot pomembne, trajnostna zavest mladih je v zadnjem desetletju močno napredovala. Trajnostni vidik je pomemben tudi pri izvajanju ukrepov na trgu dela, zato se bo tudi v okviru Nacionalnega programa za mladino 2023 – 2032 podpiralo doseganje ciljev Nacionalnega energetskega in podnebne načrta Republike Slovenije ter prispevalo k uresničevanju Evropskega zelenega dogovora. Pri izvajanju ukrepov za mlade se bo stremelo k temu, da se bistveno ne škoduje okolju (angl. »Do No Significant Harm

⁹ <https://www.oecd.org/fr/slovenie/investing-in-youth-slovenia-c3df2833-en.htm>

principle (DNSH)), posebna pozornost v okviru aktivne politike zaposlovanja pa bo namenjena krepitvi t.i. zelenih kompetenc mladih.

Predlagani ukrepi (okvir):

- Preventivne aktivnosti:
 - o Nadaljnje izvajanje karierne orientacije v okviru kariernih centrov in krepitev sodelovanja ZRSZ s svetovalnimi delavci na šolah.
 - o Napovedovanje potreb na trgu dela.
 - o Ozaveščanje mladih o njihovih pravicah na trgu dela, o dostojnem delu ter krepitev informiranja o programih in storitvah, ki so mladim na voljo na prehodu iz izobraževanja na trg dela.
 - o Povezovanje z ukrepi ministrstva za zdravje – krepitev duševnega zdravja mladih.
- Za brezposelne mlade :
 - o Usposabljanje na delovnem mestu in subvencije za zaposlitev za nedoločen čas z zagotovljenim mentorstvom, vključno s spodbudami za zelena delovna mesta.
 - o za ranljive mlade na trgu dela: izvajanje programov socialne aktivacije, javnih del, PUM-O, Učne delavnice, ALMA ipd.
- Za neaktivne/neregistrirane NEET:
 - o krepitev outreach aktivnosti (sodelovanje mladinskih organizacij in NVO, ki delujejo na področju mladine), spodbujanje prijavljanja na ZRSZ, krepitev storitev ZRSZ.

Vir sredstev: sredstva bodo zagotovljena v okviru razpoložljivih sredstev proračuna Republike Slovenije, evropska sredstva

Višina sredstev: okvirno 90 mio EUR

Obdobje in rok: do leta 2032

KAZALNIKI	IZHODIŠČNA VREDNOST (2022)	CILJNA VREDNOST leta 2032
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih v starosti 15–24 let (vir: ZRSZ) *	10,0 % (dec. 2022)	9,0 %
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih v starosti 25–29 let (vir: ZRSZ) *	5,7 % (dec. 2022)	5,0 %

Povprečno trajanje brezposelnosti mladih (v starosti 15 - 24 let) pred zaposlitvijo, v mesecih - po spolu (vir: ZRSZ)	5,0 mesecev (2022) Po spolu: - moški: 4,7 m - ženske: 5,4 m	4,5 mesecev
Povprečno trajanje brezposelnosti mladih (v starosti 25 - 29 let) pred zaposlitvijo, v mesecih - po spolu (vir: ZRSZ)	6,1 mesecev (2022) Po spolu: - moški: 6,4 m - ženske: 5,9 m	5,5 mesecev
Delež dolgotrajno brezposelnih mladih v starostni skupini 15-24 let, po spolu (vir: ZRSZ)	14,2 % (povprečje I – XII 2022) Po spolu: - moški: 16,0 - ženske: 12,5	10 %
Delež dolgotrajno brezposelnih mladih v starostni skupini 25-29 let, po spolu (vir: ZRSZ)	20,0 % (povprečje I – XII 2022) Po spolu: - moški: 20,7 - ženske: 19,3	16 %

*Podatke o registrirani brezposelnosti se objavljajo po starostnih skupinah, spolu in trajanju brezposelnosti. S podatki o delovno aktivnem prebivalstvu za presek starosti in spola ne razpolagamo.

2.2 Cilj: Zmanjševanje razširjenosti atipičnih (negotovih) oblik dela

Nosilec: MDDSZ

Sodelujoči: socialni partnerji, Inšpektorat Republike Slovenije za delo

Opis problema

Republika Slovenija se tako kot večina ostalih evropskih držav v zadnjih letih sooča s porastom t.i. atipičnih oblik dela. To so oblike dela, ki v eni ali več značilnostih odstopajo od t.i. tipične pogodbe o zaposlitvi, ki je opredeljena kot pogodba o zaposlitvi za nedoločen čas, s polnim delovnim časom, po kateri se delo opravlja neposredno za delodajalca po njegovih navodilih in pod njegovim vodstvom in nadzorom ter v prostorih oziroma na deloviščih delodajalca. Porast atipičnih oblik dela v razvitih gospodarstvih je posledica pritiskov po vse cenejši produkciji dobrin in storitev, kjer enega izmed glavnih stroškov predstavljajo stroški dela, ter vse bolj fleksibilni organizaciji delovnih procesov.

Prekarizacijo dojemamo predvsem kot enega izmed obrazov porasta atipičnih oblik dela, ki prinaša negativne posledice in to tako na mikro kot na makro ravni. Na mikro ravni govorimo o negativnih učinkih prekarizacije kot odsotnosti minimalne pravne,

ekonomske in socialne varnosti delavcev. Na makro ravni pa gre za učinke prekarizacije na obstoj in vzdrževanje sistemov socialne varnosti ter davčno politiko. Kljub temu, da se določeni elementi prekarnosti lahko pojavijo tudi v delovnem razmerju, pa se ocenjuje da največja tveganja za prekarnost izhajajo iz uporabe atipičnih oblik dela.

O prekarnosti torej lahko govorimo, kadar iz uporabe atipičnih oblik dela izhajajo negativni učinki na mikro ali na makro ravni. Pri tem ločimo primere, pri katerih govorimo o:

1. Nezakoniti uporabi atipičnih oblik dela v nasprotju z veljavno zakonodajo
2. Zakoniti uporabi atipičnih oblik dela, iz katere pa izhajajo negativne posledice za pravno, ekonomsko in socialno varnost.

V Republiki Sloveniji imamo več nestandardnih oblik zaposlitve, ki odstopajo od standardne zaposlitve za nedoločen čas s polnim delovnim časom:

- zaposlitve za določen čas,
- agencijsko delo,
- zaposlitve s krajšim delovnim časom,
- študentsko delo,
- delo v prikritih delovnih razmerjih (fiktivni samozaposleni),
- delo ekonomsko odvisnih oseb in
- pogodbeno delo na podlagi pogodb civilnega prava (podjemna, avtorska pogodba).

Vendar nestandardne oblike zaposlitve niso nujno tudi prekarne. Prekarizacija dela pomeni, da so ti delavci praviloma v slabše delovnopravnem in socialnem položaju: v povprečju imajo nižje osebne dohodke kot delavci v standardni obliki zaposlitve za nedoločen čas, redkeje so deležni dodatnih ugodnosti in bonitet, imajo manj možnosti za usposabljanje, izobraževanje in napredovanje, težje usklajujejo svoje poklicne in družinske obveznosti, pogosteje so brezposelni. Takšni delavci imajo navadno tudi več težav na drugih področjih življenja, težje pridobijo posojila, težje se osamosvojijo, ustvarijo družino, zaradi negotovosti zaposlitve so tudi v večjem stresu. S tovrstnimi težavami pri vstopanju na trgu dela se srečujejo tudi mladi. Mladi so zaradi izpostavljenosti visokim stopnjam prekarnosti svoja pričakovanja glede zaposlitve bistveno spremenili. Za povečanje svojih zaposlitvenih možnosti so vse bolj pripravljeni na geografsko mobilnost, na dodatno izobraževanje, občutno bolj so pripravljeni sprejeti tudi začasno zaposlitev in nižje plačilo ter se podati na samostojno podjetniško pot. Mladi torej vse bolj pristajajo na negotove razmere glede zaposlitve. Posledici tega nista le slabši ekonomski položaj in zmanjšana socialna varnost mladih, temveč je problem širši. Negotovost in nestabilnost vplivata tudi na druge vidike posameznikovega življenja, npr. na oteženo reševanje stanovanjske problematike, ustvarjanje družine in podobno. Negotove oblike dela je treba omejiti in mladim omogočiti varno, predvsem pa dostojno delo.

Naslavljanje vrzeli v različnih oblikah dela

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) je k reševanju vprašanja naraščanja atipičnih oblik dela oziroma negativnih posledic ter mogočih vrzeli pri dostopu do socialne zaščite, ki iz tega izhajajo, v letu 2017 pristopilo k izvedbi raziskovalnega projekta »MAPA: Multidisciplinarna Analiza Prekarnega dela - pravni, ekonomski, socialni in zdravstveno varstveni vidiki«, ki temelji na multidisciplinarnem pristopu raziskovanja v vseh fazah raziskovanja in predstavlja rezultate najnovejše, empirične analize stanja na slovenskem trgu dela, na podlagi česar so raziskovalci na podlagi celovitega multidisciplinarnega vpogleda identificirali morebitne vrzeli različnih komponent varnosti pri negotovih oblikah dela in oblikovali možne predloge za omejevanje negativnih učinkov za posameznika in družbo v celoti. Izsledki projekta so javni in tudi objavljeni.¹⁰

Raziskovalno delo je razdeljeno na štiri delovne sklope:

- 1) multidisciplinarna opredelitev koncepta prekarnega dela;
- 2) analiza stanja prekarnosti v Republiki Sloveniji;
- 3) mednarodna / primerjalnopravna analiza,
- 4) oblikovanje predlogov ukrepov za omejevanje negativnih učinkov prekarnosti

Prispevek raziskave je nasloviti izziv, kako zmanjšati negativne posledice opravljanja dela v negotovih oblikah in s tem segmentacijo na trgu dela ter kako zagotoviti dostojno delo vsem ekonomsko aktivnim osebam. Raziskava si prizadeva podati celovit multidisciplinarni vpogled v stanje na trgu dela v Republiki Sloveniji, tako da najprej opredeli pojem prekarnega dela in nato analizira obseg, značilnosti in primerjavo z drugimi državami EU. Pri tem raziskava uvodoma izpostavlja, da prekarno delo ni pravni pojem in kot tak ni opredeljen v nacionalnih in mednarodnih pravnih virih, kar pa ne pomeni, da pojem ni vsebinsko, opisno opredeljen. Prekarnost pomeni dohodkovno in/ali zaposlitveno negotovost v kombinaciji z drugimi negotovostmi glede delovnega in/ali socialnopravnega položaja delavca.

Raziskava je sestavljena iz treh ključnih delov:

- I. del predstavlja pravne vidike prekarnosti dela in ukrepe za omilitev negativnih posledic, vključuje delovnopravno in socialnopravno analizo nestandardnih oblik dela z vidika tveganja za prekarnost;
- II. del predstavlja širše sobesedilo obravnave prekarnega dela in vključuje analizo nestandardnih oblik dela z ekonomskega, socialnega in medicinskega vidika;
- III. del predstavlja rezultate empirične analize prekarnosti na trgu dela v Republiki Sloveniji, izvedene med potencialno prekarnimi delavci v nestandardnih oblikah dela.

Najprej je podana delovnopravna analiza, ki se osredotoča na naslednje nestandardne oblike dela: delo po civilnih pogodbah in ekonomsko odvisne osebe, navidezni (fiktivni) samozaposleni in prikrita delovna razmerja, začasno agencijsko delo, delo prek spletnih

¹⁰ <https://www.pf.uni-lj.si/raziskovanje-in-projekti/nacionalni-raziskovalni-projekti/mapa-multidisciplinarna-analiza-prekarnega-dela-pravni-ekonomski-socialni-in-zdravstveno-varstveni-v/>

platform in študentsko delo. Pogodba o zaposlitvi za določen čas in krajši delovni čas kot najpogostejši in najbolj tradicionalni nestandardni obliki dela, pri katerih se prav tako pogosto pojavlja prekarnost, tokrat nista bili vključeni v delovnopravno analizo, in sicer zato, ker sta v teoriji že dodobra raziskani. Sta pa vključeni v analizo socialnopravnih vidikov in tudi v prispevke v drugem in tretjem poglavju, ki analizirajo širše socialne, ekonomske in medicinske vidike prekarnege dela. Prvi del zaokrožujeta prispevka, ki analizirata socialnopravne vidike. Prvi prispevek je namenjen pravni analizi vključitve delovno aktivnega prebivalstva v socialna zavarovanja kot temelj omejevanja tveganja za pojav prekarnosti na področju prava socialne varnosti v Republiki Sloveniji.

Drugi del obravnava pravice in obveznosti socialno zavarovanih oseb, upoštevajoč različne pravne podlage za vključitev v socialna zavarovanja. V luči iskanja rešitev so na posameznih mestih vključeni predlogi primernejše ureditve, prav tako pa so prikazana priporočila, ki izhajajo iz mednarodnih in evropskih pravnih virov. V drugem delu so objavljeni prispevki, ki analizirajo ekonomske, socialne in medicinske vidike posledic prekarnege dela za posameznika, trg dela in družbo kot celoto.

Prvi del prikazuje trende na trgu dela tako v Republiki Sloveniji kot tudi na ravni držav članic EU z vidika različnih pojavnih oblik prekarnosti. Drugi del obravnava širši družbeni vidik vpliva naraščanja nestandardnih oblik dela na dohodkovno neenakost, revščino in vertikalno mobilnost. Del zaokrožuje prispevek o vplivu prekarnege dela na zdravje oseb, ki ga opravljajo.

V tretjem delu so predstavljeni rezultati empirične analize prekarnosti na trgu dela v Republiki Sloveniji in prekarizacije sfere dela brez nadaljnjega ustreznega zakonskega urejanja tako na nacionalni ravni kot tudi na ravni EU.

Vsebina četrtega dela raziskave, ki je namenjen naročniku in odločevalcem, je strukturirana v pregled, ki je tematsko razdeljen po posameznih nestandardnih oblikah dela, ki so bile predmet raziskovanja v tem projektu. Pregled je strukturiran tako, da obsega:

- sklop tveganj za prekarnost, ki so bila v prejšnjih fazah projekta identificirana za posamezno nestandardno obliko dela,
- predlog ukrepov, ki naslavlajo identificirani sklop tveganj,
- pravno utemeljitev /evalvacijo predlaganih ukrepov,
- evalvacijo predlaganih ukrepov iz ekonomskega, socialnega in zdravstvenega vidika.

Pregled obsega predloge ukrepov po posameznih področjih, in sicer:

- Ekonomsko odvisne osebe,
- Navidezni samozaposleni in prikrita delovna razmerja,
- Začasno agencijsko delo,
- Delo preko spletnih platform,
- Študentsko delo in
- Socialna varnost, vključenost v socialna zavarovanja.

V zvezi z delom preko spletnih platform je v pripravi tudi Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o izboljšanju delovnih pogojev pri platformnem delu. Namen direktive je izboljšati delovne pogoje oseb, ki opravljajo platformno delo, z zagotavljanjem pravilne določitve njihovega zaposlitvenega statusa, spodbujanjem preglednosti, pravičnosti in odgovornosti pri algoritmičnem upravljanju platformnega dela ter izboljšanjem preglednosti platformnega dela, tudi v čezmejnih primerih. Trenutno o predlogu direktive potekajo pogajanja v Svetu EU, tako da končno besedilo predloga še ni določeno. V pogajanjih Slovenija podpira cilj predloga direktive, ki je izboljšanje delovnih pogojev, in se zavzema za enako obravnavo vseh oseb, ki opravljajo platformno delo (ne glede na njihov delovnopravni status), pri zagotavljanju pravic, ki izhajajo iz predloga direktive.

V pogajanjih v zvezi z direktivo bo Slovenija pozorna tako na določitev osebnega področja uporabe direktive kot na vzpostavitev postopka za določitev zaposlitvenega statusa oseb, ki opravljajo platformno delo ter pravno domnevo, da gre za delovno razmerje. Prav tako bo pozorna na uvedbo novih pravic v zvezi z algoritmičnim upravljanjem in preglednostjo platformnega dela ter morebitnim bremenom, ki jih bo direktiva lahko prinesla digitalnim platformam dela. Pri urejanju posameznih pravic bo v izogib morebitnim kasnejšim nejasnim ali dvoumnim opredelitvam predlagala in podpirala jasnejše opredelitve.

Predlagani ukrepi:

1. na podlagi veljavnega obsega socialne zaščite, podane statistične podatke in ugotovitev iz projekta MAPA, v socialnem dialogu oblikovati ukrepe za zmanjšanje vrzeli pri dostopu do socialne zaščite za zaposlene v nestandardnih oblikah in samozaposlene,
2. na področju inšpekcijskega nadzora v okviru programskih usmeritev Inšpektorata Republike Slovenije za delo posebno pozornost nameniti uporabi atipičnih, civilnopravnih in drugih manj varnih oblik dela, vključno z delom preko spletnih platform in študentskim delom ter jih obravnavala v okviru pristojnosti in v skladu s pooblastili.

Vir sredstev: sredstva bodo zagotovljena v okviru razpoložljivih sredstev proračuna Republike Slovenije

Višina sredstev: Poraba sredstev ni predvidena, ker gre za ukrepe sistemske narave (sprememba zakonodaje na podlagi oblikovanih ukrepov za zmanjšanje vrzeli pri dostopu do socialne zaščite za zaposlene v nestandardnih oblikah in samozaposlene, usmerjeni nadzori Inšpektorata Republike Slovenije za delo v okviru pristojnosti in v skladu s pooblastili).

Obdobje in rok: do leta 2032

Kazalniki:

1. Kazalnik: število ugotovljenih kršitev nezakonite uporabe atipičnih oblik dela s strani Inšpektorata Republike Slovenije za delo.

Izhodiščna vrednost december 2022 – število kršitev 44 (vir: Poročilo IRSD za leto 2022)

Ciljna vrednost leto 2032 – število kršitev 61 (povečanje števila inšpektorjev in zastavljene prioritete IRSD)

2. Kazalnik: sprejem ukrepov za zmanjšanje vrzeli pri dostopu do socialne zaščite za zaposlene v nestandardnih oblikah in samozaposlene

Izhodiščna vrednost december 2022 – veljavna zakonodaja

Ciljna vrednost leto 2032 – sprejetje zakonskih podlag

2.3 Cilj: Štipendiranje

Nosilec: MDDSZ

Sodelujoči: *mladinski sektor, ZRSZ, JŠRIPS, MVI*

Opis stanja

Ministrstvo zagotavlja podeljevanje več vrst štipendij, s katerimi:

- krije dijakom in študentom, ki nastanejo v času šolanja in spodbuja izobraževanje in doseganje višje izobrazbene ravni mladih (državne štipendije),
- dodeljuje spodbudo za doseganje izjemnih dosežkov in s tem ustvarjanje dodatne vrednosti na področju znanja, raziskovanja, razvojne dejavnosti in umetnosti (Zoisova štipendija)
- spodbuja mlade za izobraževanje za tiste poklice, za katere je na trgu zaznati razkorak med trenutnim in prihodnjim številom razpoložljivih kadrov in predvideno ponudbo delovnih mest (Štipendije za deficitarne poklice)
- spodbuja mednarodno mobilnost dijakov in študentov (štipendije Ad futura).

Največ je podeljenih državnih štipendij (v letu 2022 je bilo povprečno na mesec izplačanih 53.600 štipendij, v letu 2023 pa se je to število zaradi spremembe Zakona za urejanje položaja študentov v prvih treh mesecih dvignilo v povprečju na 66.500 prejemnikov). Vsako leto prejme tudi preko 5.000 dijakov in študentov Zoisovo štipendijo, in vsako leto se podeli 1.000 novih štipendij za deficitarne poklice. V okviru Ad futura je vsako leto objavljenih več razpisov, kjer so na voljo štipendije za izobraževanje v tujini, za študijske obiske v tujini in za udeležbo na tekmovanjih v tujini. Pripadnikom avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah pa so na voljo štipendije za študij v Sloveniji za Slovence v zamejstvu in po svetu.

JŠRIPS zbira tudi informacije o drugih štipendijah za mlade (ponudba kadrovskih štipendij delodajalcev in štipendije drugih ustanov in resorjev, npr. MK, občine) in to

objavlja na svoji spletni strani. Teh štipendij JŠRIPS ne podeljuje niti financira vendar samo omogoča pridobitev informacij (spletne strani, kontakti) kamor se zainteresirani lahko obrnejo za pridobitev več informacij ter nadaljnje postopke.

Predlagani ukrepi:

- nadaljnje omogočanje zagotavljanja štipendiranja za spodbujanje izobraževanja in doseganja višje izobrazbene ravni mladih;
- ureditev možnosti hkratnega prejemanja Zoisove in državne štipendije;
- nadaljnji razvoj štipendijske politike na podlagi analize stanja (novo pripravljena Politika štipendiranja v letu 2024);
- okrepljeno informiranje dijakov in študentov o možnosti pridobitve štipendij.

Vir sredstev: sredstva bodo zagotovljena v okviru razpoložljivih sredstev proračuna Republike Slovenije, evropska sredstva

Višina sredstev: okvirno 1.240.800.000 EUR *

*ocena sredstev zajema okvirna predvidena sredstva za državne štipendije in štipendije, ki se podeljujejo na podlagi Zakona o štipendiranju (ZŠtip-1): deficitarne, štipendije za Slovence v zamejstvu in po svetu, Erasmus+ in Zoisove štipendije.

Obdobje in rok: do leta 2032

Kazalniki:

1. Kazalnik: sprememba Zakona o štipendiranju – ureditev hkratnega prejemanja Zoisove in državne štipendije
2. Kazalnik: nova pripravljena Politika štipendiranja
3. Kazalnik: število prejemnikov štipendij

(Začetna vrednost 2023: 83.900 štipendij; Ciljna vrednost 2032: 90.200 štipendij)

3 Zdravje in dobro počutje

1. Utemeljitev pomembnosti področja

Skrb za zdravje in dobro počutje mladih je naložba za prihodnost družbe. Področje zdravja mladih deluje v smeri skrbi, da bi zrasli v zdrave odrasle ljudi in razvili svoje potenciale, ter v smeri preprečevanja bolezni povezanih z življenjskim slogom, ki so glavni vzrok smrti v Sloveniji.

Čeprav mladi večinoma še ne čutijo posledic nezdravega življenjskega sloga, se danes zavedamo, da lahko nezdrave izbire v otroštvu in mladosti pripeljejo do razvoja mnogih kroničnih bolezni in drugih motenj v zdravju, ki se kažejo v kasnejših obdobjih življenja, kar nekaj pa se jih odraža že v mladosti. Zato je pomembno, da širša družbena skupnost skrbi za zdravje mladih, še posebej pri spodbujanju zdravega življenjskega sloga (duševnega in spolnega zdravja, gibanja, uravnoteženega prehranjevanja ter pri

preprečevanju zasvojenosti s tobakom, alkoholom, prepovedanimi drogami in drugimi oblikami zasvojenosti, vključno z nekemičnimi zasvojenostmi).

Nacionalna raziskava o mladih med 15–29 let, Mladina 2020ⁱ, poroča, da je delež mladih, ki so pretežno ali zelo zadovoljni s svojim zdravjem, v zadnjem desetletju upadel s približno 80 % na približno 70 %, občutno pa je upadlo tudi splošno zadovoljstvo mladih z življenjem. Ta upad zadovoljstva se je zgodil kljub sočasnemu izboljšanju nekaterih vidikov zdravja in življenjskega standarda mladih. S svojim zdravjem so pričakovano bolj zadovoljni tisti, ki se ukvarjajo s športom, ki pogosteje jedo sveže sadje in zelenjavo, ki ne kadijo tobaka, konoplje, ki ne posegajo po drugih psihoaktivnih snoveh, in tisti, ki imajo »normalni« indeks telesne mase.

Raziskava Mladina¹ izpostavlja, da se v longitudinalni perspektivi kaže, da mladi leta 2020 v povprečju živijo bolj zdravo kot leta 2010 – manj pijejo alkohol in kadijo tobak, ob tem pa jedo bolj zdravo in se več ukvarjajo s športom. Dejstvo, da so mladi leta 2020 kljub temu manj zadovoljni s svojim zdravjem, kot so bili leta 2010, kaže na to, da na zdravje mladih pomembno vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so občutenje starševske ljubezni, stres ali osamljenost. Delež mladih, ki čuti osamljenost kot problem, se je v desetih letih povečal za 76 odstotkov, delež mladih, ki čuti stres nekaj oziroma večino dni v tednu, pa za 110 odstotkov. To skupaj s poslabšanjem stanja na področju telesne mase nakazuje na generalno slabšanje psihofizičnega zdravja mladih, ki ga ne nevtralizira krepitev zdravega življenjskega stila.

3.1 Cilj: Promocija in krepitev duševnega zdravja ter preventive težav v duševnem zdravju pri mladih v družinskem in lokalnem okolju

Nosilec: MZ

Sodelujoči: MVI, MDDSZ, MNZ, MK

Nacionalni cilji in ukrepi na tem področju so definirani v **Resoluciji o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018-2028**, dostopno preko: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO120>

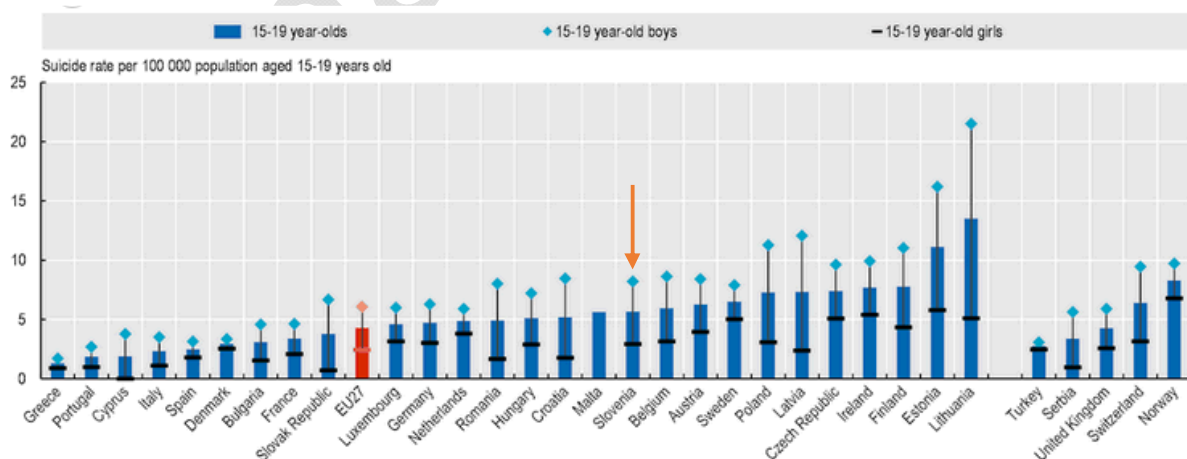
Dobro duševno zdravje je temelj zdravja nasploh ter posledično socialne, družinske in gospodarske stabilnosti, družbene blaginje ter kakovosti življenja ljudi. Duševne motnje so veliko breme za posameznike in njihove bližnje, pomenijo pa tudi veliko izgubo in obremenitev za gospodarske, socialne in izobraževalne sisteme. Po nekaterih podatkih je imelo leta 2011 v Evropski uniji (v nadaljnjem besedilu: EU) (skupaj z Islandijo, Norveško in Švico) duševne motnje 38,2 % prebivalstva, kar je približno 164,8 milijona ljudi. Stroški, povezani z duševnimi boleznimi v Evropi, znašajo 461 milijard evrov na leto, najpogostejše diagnoze pa so: anksiozne motnje (14 %), nespečnost (7 %), depresivna motnja (6,9 %), somatoformne motnje (6,3 %), zasvojenost z alkoholom in drugimi drogami (>4 %), ADHD (5 % v mlajših starostnih skupinah), demenca (1 % v starostnih skupinah od 60 do 65 let in 30 % pri starejših od 85 let)ⁱⁱ. Polovica vseh duševnih motenj, ki se pojavijo, se začne do 14. leta; do 24. leta naj bi se začele že tri četrtine duševnih motenjⁱⁱⁱ. Skrb za duševno zdravje družbe temelji na dobrem duševnem zdravju otrok in mladih. Zagotavljanje varnega in spodbudnega okolja, ki preprečuje duševne težave v otroštvu in mladosti, je naložba družbe.

Pri mladostnikih med 15. in 19. letom je samomor drugi najpogostejši vzrok smrti (za smrtmi zaradi prometnih nezgod), pri moških, starih od 20 do 44 let, pa je samomor prvi vzrok umrljivosti.

Samomorilni količnik (skupaj, moški, ženske) v različnih starostnih skupinah v obdobju 2009–2020, Slovenija^{iv}

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
 15–19	6,51	9,59	7,93	1,00	6,16	5,23	5,28	10,63	3,23	9,72	6,43	8,54
 20–24	10,49	12,39	11,14	16,65	16,63	12,76	11,30	13,61	6,87	6,94	7,82	9,67
 25–29	14,57	12,84	9,79	17,90	17,38	11,88	10,77	10,29	17,40	10,39	11,36	2,64
 15–19	10,84	16,81	15,42	0,00	9,98	10,14	6,13	14,41	6,24	16,67	8,29	12,41
 20–24	17,11	23,67	19,95	32,22	30,59	19,55	20,22	26,47	5,71	13,34	12,86	16,18
 25–29	27,59	20,58	16,02	24,71	27,79	21,41	17,77	19,86	30,32	14,93	18,13	3,29
 15–19	1,92	1,97	0,00	2,07	2,11	0,00	4,37	6,59	0,00	2,24	4,44	4,41
 20–24	3,16	0,00	1,65	0,00	1,80	5,62	1,93	0,00	8,10	0,00	2,09	2,09
 25–29	0,00	4,27	2,94	10,48	6,05	1,55	3,20	0,00	3,45	5,43	3,72	1,90

Tabela 1: Stopnja samomorilnosti med mladimi starimi med 15 let in 19 let, 3-letno povprečje, 2015-17 (ali najbližja leta za katera so dostopni podatki)

Raziskava Mladina 2020¹ ugotavlja, da se je delež mladih, ki čuti osamljenost kot problem v desetih letih povečal za 76 odstotkov, delež mladih, ki čuti stres nekaj oziroma večino dni v tednu, pa za 110 odstotkov. To skupaj s poslabšanjem stanja na področju telesne mase nakazuje na generalno slabšanje psihofizičnega zdravja mladih, ki ga ne nevtralizira krepitev zdravega življenjskega stila. Med glavne napovednike višje stopnje

stresa sodijo ženski spol, slabši odnosi s starši, količina časa, ki ga mladi preživijo pred zasloni pametnih naprav in računalnikov, negativna klima v šoli oziroma na delovnem mestu ter slabši materialni položaj družine.

Ukrepi:

Varovanje in krepitev duševnega zdravja s pomočjo spodbujanja pismenosti in destigmatizacije na področju duševnega zdravja

Spodbujanje vrstniške podpore za preventivo in promocijo duševnega zdravja med mladimi, predvsem preko aktivnosti kot so: usposabljanje in implementacija programa psihološka prva pomoč med vrstniki, vzpostavitev konzorcija mladih, mladinskih organizacij, organizacij za mlade in strokovnjakov ali strokovnih institucij s področja duševnega zdravja.

Preventivno delo na področju nekemičnih zasvojenosti med mladimi

Spodbujanje preventivnega dela na področju nekemičnih zasvojenosti med mladimi, predvsem preko sofinanciranja nevladnih organizacij, ki izvajajo kvalitetne programe za zmanjšanje in preprečevanje nekemičnih zasvojenosti.

Zgodnja prepoznavna težav v duševnem zdravju na sistematskih pregledih in preventivno delo z mladimi

Preizkus novih orodij za zgodnjo prepoznavo težav v duševnem zdravju pri mladih do 29. leta ter definiranje stopenjske pomoči (do konca 2026). Preventivno delo s področja duševnega zdravja z mladimi predvsem preko sofinanciranja delovanja nevladnih organizacij.

Krepitev starševskih veščin za krepitev duševnega zdravja družine

Krepitev in izboljšanje starševskih veščin mladih odraslih, ki postanejo starši, je ključnega pomena za otrokovo socialno in čustveno kompetentnost, uravnavanju čustev in zmanjševanju vedenjske problematike, kar bo pozitivno vplivalo tudi na prihodnje generacije mladih. Ukrep vključuje aktivnosti pomoči družinam za zaščito otrok, vključno otrok s težavami v duševnem zdravju.

Vir sredstev: integralni proračun, Mehanizem za okrevanje in odpornost

Višina sredstev: 900.000 EUR in 2.600.000 EUR

Obdobje in rok: razvidni iz kazalnikov

Procesni kazalniki¹¹:

2023 – 2026:

¹¹ Letno poročanje.

- Preizkus novih orodij za zgodnjo prepoznavo težav v duševnem zdravju pri mladih do 29. leta ter definiranje stopenjske pomoči; Izhodiščna vrednost: 0, Ciljna vrednost: 1
- Izvedeno usposabljanje in implementacija programa psihološka prva pomoč med vrstniki; Izhodiščna vrednost: 0, Ciljna vrednost: 1
- Nadgradnja aktivnosti krepitev starševskih veščin, pomoči družinam za zaščito otrok, vključno otrok s težavami v duševnem zdravju; Ciljna vrednost: nadgraditev

do 2028:

- Vzpostavitev konzorcija mladih, mladinskih organizacij, organizacij za mlade in strokovnjakov ali strokovnih institucij s področja duševnega zdravja; Izhodiščna vrednost: 0, Ciljna vrednost: 1

trajno do 2032:

- Zagotavljanje nadaljnjega financiranja za NVO, ki izvajajo programe na področju varovanja in krepitev duševnega zdravja ter nekemičnih zasvojenosti; Izhodiščna vrednost: 1, Ciljna vrednost: 1

Kazalniki učinka¹²:

- delež mladih, ki so zadovoljni z življenjem, po spolu,
- Izhodiščno stanje:
 - 15-letniki: skupaj 86,8 % (fantje 91,5 %, dekleta 81,5 %),
 - 17-letniki: skupaj 86,1 % (fantje 88,5 %, dekleta 83,6 %),
 - Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki imajo vsaj dva psihosomatska simptoma več kot enkrat tedensko, po spolu,
 - Izhodiščno stanje:
 - 15-letniki: skupaj 36,6 % (fantje 22,9 %, dekleta 52,2 %),
 - 17-letniki: skupaj 34,3 % (fantje 21,9 %, dekleta 47,1 %),
 - Ciljno stanje: znižan
- delež mladih, ki so razmišljali o poskusu samomora v zadnjih 12 mesecih, po spolu,
 - Izhodiščno stanje:
 - 15-letniki: skupaj 18,1 % (fantje 12,4 %, dekleta 24,4 %),
 - 17-letniki: skupaj 15,9 % (fantje 13,4 %, dekleta 18,4 %),
 - Ciljno stanje: znižan

¹² Poročanje na 4 leta, oz. ob izidu rezultatov periodične raziskave "HBSC: Health and behaviour in school children".

- delež mladih, ki so vsaj dva tedna žalostni ali obupani v zadnjih 12 mesecih, po spolu
 - Izhodiščno stanje:
 - 15-letniki: skupaj 29,3 % (fantje 17,3 %, dekleta 42,6 %),
 - 17-letniki: skupaj 29,4 % (fantje 20,8 %, dekleta 38,2 %),
 - Ciljno stanje: znižan

3.2 Cilj: Spodbujanje vzdrževanja zdrave telesne mase, zdravega prehranjevanja in redne telesne dejavnosti

Nosilec: MZ

Sodelujoči: MVI, MDDSZ

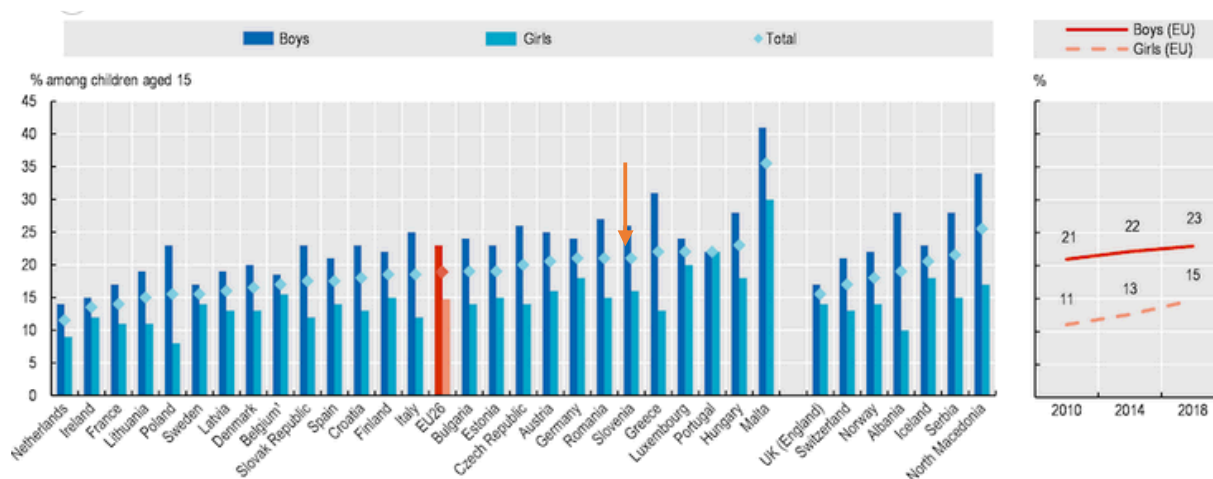
Nacionalni cilji in ukrepi na tem področju so definirani v **Nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti 2015 – 2025**.

Zdravo prehranjevanje in redna telesna dejavnost sta med ključnimi dejavniki varovanja in krepitev zdravja, ki prispevata k boljšemu zdravju, večji kakovosti življenja in k vzdržnosti zdravstvenih sistemov. Med odraščanjem zagotavljata optimalno rast in razvoj, izboljšujeta počutje in delovno storilnost pri odraslih, dolgoročno pa predvsem krepiata zdravje, povečujeta kakovost življenja in prispevata k aktivnemu in zdravemu staranju.

Raziskava Mladina 2020 poroča, da je med mladimi, starimi med 25 in 29 let, v Sloveniji (in EU) skoraj desetina takšnih, ki imajo tako visok indeks telesne mase (ITM), da to ogroža njihovo zdravje. Glede na leto 2010 se je delež mladih z ITM indeksom, večjim od 30, v tej skupini povečal za 50 odstotkov, na ravni celotne populacije pa za okoli 35 odstotkov. Več je tudi podhranjenih (+46 odstotkov), med njimi sicer prednjačijo mlade ženske. Med mladimi je torej vse manj takšnih z »normalno maso«, slika pa se s starostjo slabša.

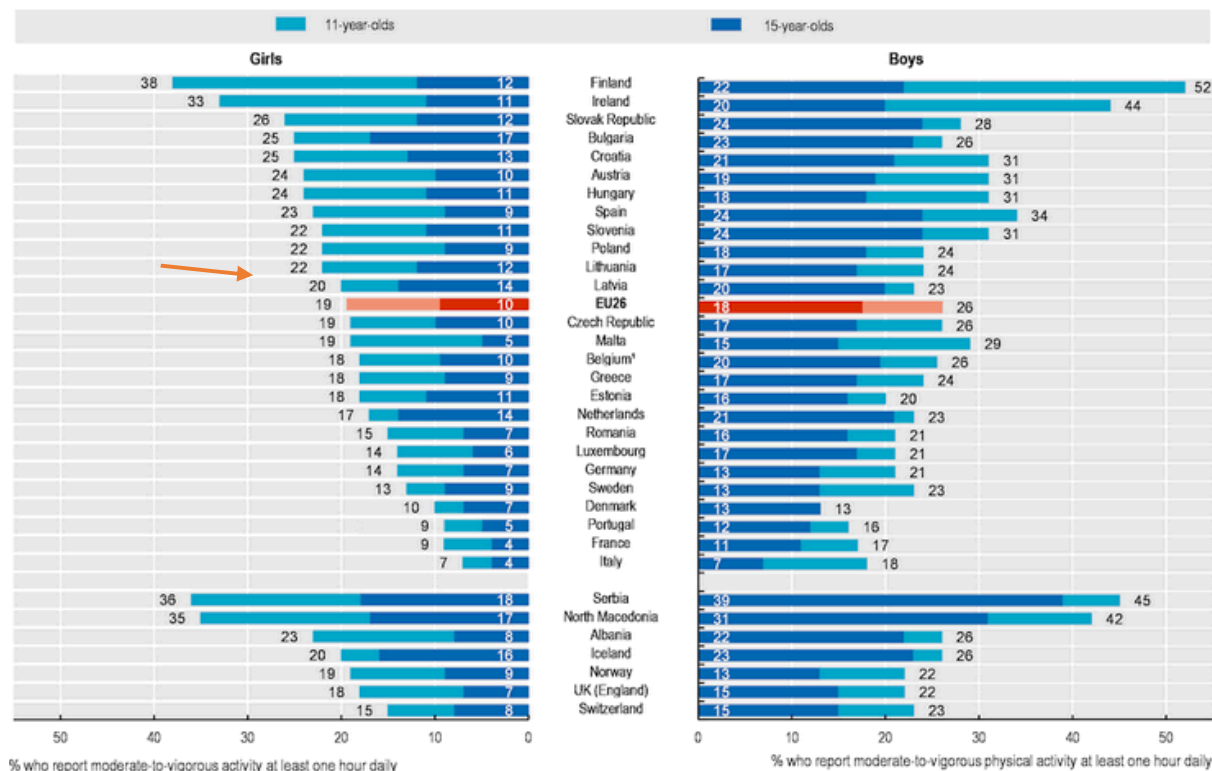
Kot v drugih razvitih državah se tudi v Republiki Sloveniji srečujemo s porastom čezmerne telesne mase in debelosti. Delež čezmerno hranjenih in debelih otrok in mladostnikov se je v zadnjih tridesetih letih podvojil, to povečanje je izrazitejše pri fantih, saj se je delež čezmerno težkih dečkov povečal s 13,3 % na 19,9 %, delež debelih pa se je povečal z 2,7 % na 7,5 %.

Tabela 2: Delež otrok s prekomerno telesno maso in debelostjo med 15-letniki, 2018 in trend od 2010 dalje

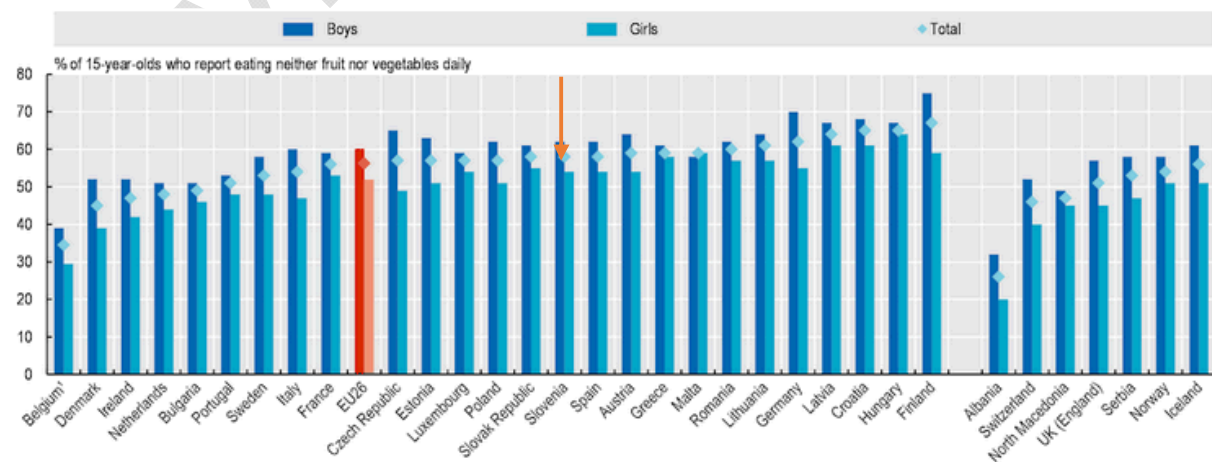
Za ohranjanje zdravja se odraslim priporoča vsaj 30 minut zmerno intenzivne telesne dejavnosti dnevno. Za doseganje večjih učinkov na zdravje in obvladovanje dejavnikov tveganja (čezmerna telesna masa, visok krvni tlak, povišane maščobe v krvi ipd.) pa je priporočljivo količino telesne dejavnosti podvojiti. Čeprav stopnja celokupne telesne dejavnosti pri odraslih Slovencih v povprečju narašča in 60 % prebivalcev doseže priporočila, opazamo izrazito neenakost med skupinami z različnim socialno-ekonomskim ozadjem. Še večji socialni razkorak je opaziti pri doseganju priporočil glede rekreativne telesne dejavnosti.

Tabela 3: Delež 11 in 15 letnikov, ki dosegajo priporočeno dnevno stopnjo gibanja po priporočilih SZO, 2018

Zelenjava in sadje so živila, ki vsebujejo veliko vlaknin, vitaminov in antioksidantov. Če jih ustrezno kombiniramo, dosežemo boljše učinke na zdravje. Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) priporoča vključenost zelenjave v najmanj treh dnevnih obrokih ter vključenost sadja v najmanj dveh.

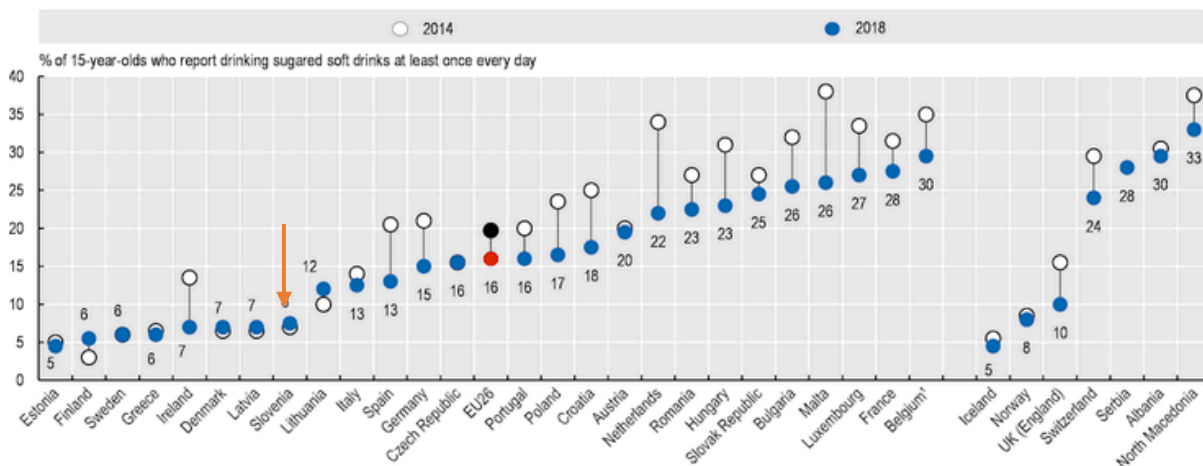
Tabela 4: Delež 15 letnikov, ki ne jedo zelenjave dnevno, 2018

Čezmerno uživanje sladkorja je predvsem problematično med otroki in mladostniki, saj njihov vnos presega priporočila za 60 %. Večina sladkorja izvira iz sladkanih pijač,

sladkih pekovskih izdelkov in sladkarij, ki se največ oglašujejo otrokom in mladostnikom. Pa tudi uživanje sladkih napitkov in pijač namesto fiziološko najprimernejše pitne vode predstavlja ne le zgolj dodatni vir energije, pač pa tveganje za razvoj presnovnih nepravilnosti.

Tabela 5: Delež 15 letnikov, ki vsak dan pijejo sladke pijače, 2014-2018

Vir sredstev: integralni proračun

Višina sredstev: 5,8 mio EUR

Obdobje in rok: razvidni iz kazalnikov

Procesni kazalniki¹³ do leta 2032:

- Sprejem akcijskega načrta za obdobje od 2023 do leta 2025 za izvajanje Nacionalnega programa o prehrani in telesni dejavnosti 2015 – 2025; Izhodiščna vrednost: 0; Ciljna vrednost: 1
- Zagotavljanje financiranja programov, ki delujejo na področju zdrave prehrane in telesne dejavnosti izbranih na javnem razpisu; Izhodiščna vrednost: 1; Ciljna vrednost: 1
- Povečanje števila Integriranih centrov za krepitev zdravja, ki izvajajo tudi družinsko obravnavo debelosti. Izhodiščna vrednost: 27; Ciljna vrednost: 42

Kazalniki učinka¹⁴:

- delež mladih s prekomerno maso in debelostjo, po spolu:
 - Izhodiščno stanje: skupaj 16,6 % (fantje 20 %, dekleta 13,1 %)
 - Ciljno stanje: znižan
- delež mladih, ki so redno telesno dejavni, po spolu:

¹³ Letno poročanje.

¹⁴ Poročanje na 4 leta, oz. ob izidu rezultatov periodične raziskave "HBSC: Health and behaviour in school children".

- Izhodiščno stanje:
 - telesno dejavni 7 dni v tednu vsaj 60 minut na dan: skupaj 15% (fantje 21%, dekleta 10 %),
 - telesno/športno dejavni vsaj 2- do 3-krat na teden v prostem času: skupaj 63% (fantje 72,2%, dekleta 53%),
- Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki uživajo priporočene količine sadja in zelenjave, po spolu:
 - Izhodiščno stanje:
 - sadje: skupaj 31,3 % (fantje 25,6 %, dekleta 36,9 %),
 - zelenjava: skupaj 31,8 % (fantje 25,8 %, dekleta 37,7 %);
 - Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki uživajo sladke pijače in sladkarije, po spolu:
 - Izhodiščno stanje:
 - gazirane in negazirane brezalkoholne sladke pijače (vsak dan, vsaj enkrat na dan): skupaj 15 % (fantje 26,4 %, dekleta 14,2 %),
 - sladkarije: skupaj 18,5 % (fantje 17 %, dekleta 19,9 %);
 - Ciljno stanje: znižan

3.3 Cilj: Preprečevanje kajenja, tvegane in škodljive rabe alkohola ter prepovedanih drog

Nosilec: MZ

Sodelujoči: MIZŠ, MK, MNZ

Nacionalni cilji in ukrepi na tem področju so definirani v Strategiji za zmanjševanje posledic rabe tobaka: Za Slovenijo brez tobaka 2022–2030^v in v Resoluciji o nacionalnem programu na področju prepovedanih drog 2014-2020^{vi}.

Kajenju tobaka pripisujemo veliko breme bolezni in prezgodnjih smrti, pomemben vpliv na neenakosti v zdravju ter visoke stroške za posameznika, zdravstvo in družbo. Raba tobaka in izpostavljenost tobačnemu dimu iz okolja (v nadaljnjem besedilu: izpostavljenost tobačnemu dimu) sta letno v svetovnem merilu vzrok za več kot 8 milijonov smrti, ki bi jih lahko preprečili. V Sloveniji je tobak vodilni preprečljivi dejavnik tveganja za prezgodnjo smrt in za izgubljena zdrava leta življenja. V obdobju 2017–2019 je v Sloveniji v povprečju letno zaradi bolezni, ki jih pripisujemo kajenju, umrlo 3123 prebivalcev, kar pomeni skoraj 9 smrti dnevno ali 60 vsak teden.

Razširjenost kajenja med mladostniki se zmanjšuje že daljše obdobje.^{vii} Med letoma 2014 in 2018 se je delež 15-letnikov, ki so poročali o kajenju kadarkoli v življenju, kajenju vsaj enkrat na teden ali pogosteje in kajenju vsak dan, občutno znižali. V letu 2014 je

vsaj enkrat na teden kadilo 13,1 % 15-letnikov, v letu 2018 pa 8,8 % 15-letnikov. V istem obdobju se je delež 15-letnikov, ki dnevno kadijo, znižal z 8,6 % na 5,4 %.² Posameznik začne največkrat kaditi že kot otrok, mladostnik ali redkeje kot mladi odrasli; po 25. letu starosti praktično ni več poskusov začetkov kajenja (zgolj 1 % kadičev začne kaditi po 25. letu).¹⁰ Zato so otroci, mladostniki in mladi odrasli ključna ciljna skupina za zmanjševanje kajenja in uporabe novih tobačnih in povezanih izdelkov. Možgani se razvijajo do približno 25. leta starosti, zato izpostavljenost nikotinu lahko moti razvoj mladostnikov (npr. negativni učinki na kognitivne sposobnosti). Zato je problematična tudi izpostavljenost tobačnemu dimu, ki še vedno ostaja problem. Kljub uspešnemu zmanjševanju izpostavljenosti tobačnemu dimu po uvedbi prepovedi kajenja v vseh zaprtih javnih in delovnih prostorih v letu 2007, je še vedno skoraj vsak deseti nekadilec izpostavljen tobačnemu dimu drugih, predvsem v domačem okolju.¹⁰

V obdobju 2002–2018 se je odstotek mladostnikov, ki so bili opiti vsaj dvakrat v življenju, znižal tako pri fantih kot tudi dekletih med 11-, 13- in 15-letniki.² Zmanjšal se je tudi odstotek tedenskega pitja med 3 13-letniki in 15-letniki, tako pri dekletih kot tudi pri fantih. Tako pri dekletih kot tudi pri fantih se je pomembno znižal delež 15-letnikov, ki so bili prvič opitih v starosti 13 let ali manj. Med pogostostjo pitja alkohola in zadovoljstvom z zdravjem ni moč zaznati povezave, kar je najverjetneje mogoče pripisati odsotnosti neposredno opazljivih učinkov pitja alkohola na zdravje v času mladosti, saj se učinki kažejo šele kasneje, in visoki sprejemljivosti alkohola v družbi.² Zaskrbljujoče pa je, da se jih je kar 14 odstotkov zaradi omenjenih težav zateklo k alkoholu oziroma drogam.¹

Podatki mednarodne raziskave Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki 2017/2018², ki jo v Sloveniji izvajamo vsaka štiri leta kažejo, da je 71 % 15-letnikov in 86 % 17-letnikov v življenju že pilo alkoholne pijače, 27 % 15-letnikov in 52 % 17-letnikov pa je bilo opitih vsaj dvakrat v življenju.

Mladi pri nas v raziskavah povedo, da do konoplje pridejo brez težav (48,5 % 15-letnikov in 62,4 % 17-letnikov bi zelo lahko ali lahko dobilo konopljo v naslednjih 24 urah), zato ne preseneča, da raba konoplje med 15 in 16-letniki Slovenijo uvršča med prvih deset evropskih držav. Kar četrtna slovenskih mladostnikov je v svojem življenju že uporabila konopljo, raziskave pa dalje kažejo, da se raba konoplje med slovenskimi mladostniki še povečuje. Naravnost družbe je tista, ki najbolj vpliva na odnos mladih do drog. Večina ljudi, tudi mladih, razume nevarnosti drog, zato je nerealno pričakovati, da bo legalizacija katerekoli prepovedane droge prispevala k zmanjšani porabi med mladimi.

Vir sredstev: integralna sredstva

Višina sredstev: okvirno 10 milijonov EUR

Obdobje in rok: razvidni iz kazalnikov

Procesni kazalniki¹⁵ do leta 2032:

- Zagotavljanje nadaljnjega financiranja za NVO, ki izvajajo programe na področju preventive, zmanjševanja škode in pomoči pri prenehanju uporabe prepovedanih drog; Izhodiščna vrednost: 1; Ciljna vrednost: 1

¹⁵ Letno poročanje.

- Vzpostavitev nacionalnega registra programov za krepitev socialnih in čustvenih kompetenc, ki so podprti z dokazi in so stroškovno učinkoviti; Izhodiščna vrednost: 0; Ciljna vrednost: 1
- Povečati kapacitete za izvajanje programov zgodnje preventive v šolskem, socialnem in zdravstvenem sektorju; Izhodiščna vrednost: /; Ciljna vrednost: povečanje
- Razviti in okrepiti različne kakovostne preventivne programe ter programe zmanjševanja tveganj in škode, še posebej na področju nočnega življenja mladih, ki temeljijo na znanstvenih dognanjih; Izhodiščna vrednost: /; Ciljna vrednost: Povečano št. programov; Višja kakovost programov
- Okrepitev ozaveščanja o škodljivosti pitja alkohola v javnosti ter konkretnih okoljih oz. sistemih (zdravstveni sistem, šolski sistem, gostinstvo ipd.); Izhodiščna vrednost: /; Ciljna vrednost: Višje št. akcij ozaveščanja

Kazalniki učinka¹⁶:

- delež mladih, ki ne pijejo alkoholnih pijač, po spolu (mladi, ki še nikdar niso pili):
 - Izhodiščno stanje: skupaj 29,3 % (fantje 29 %, dekleta 29,7 %),
 - Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki ne pijejo alkoholnih pijač redno, po spolu (mladi, ki pijejo manj kot enkrat tedensko):
 - Izhodiščno stanje: skupaj 85,7 % (fantje 83,3 %, dekleta 88,5 %);
 - Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki ne pijejo tvegano ali škodljivo, po spolu (delež mladih, ki se še ni poslužil alkohola za izboljšanje duševnega zdravja):
 - Izhodiščno stanje: skupno 13,8 %;
 - Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki ne kadijo, po spolu (delež mladih, ki ne kadijo vsak dan ali 1-krat tedensko):
 - Izhodiščno stanje: skupaj 85,8 %, fantje 87,0 %, dekleta 84,4 %;
 - Ciljno stanje: povečan
- delež mladih, ki posegajo po prepovedanih drogah, po spolu (delež mladih, ki so v zadnjih 30 dneh kadili konopljo):
 - Izhodiščno stanje: skupaj 12,7%, fantje 12,8 %, dekleta 12,6 %
 - Ciljno stanje: znižan

¹⁶ Poročanje na 4 leta, oz. ob izidu rezultatov periodične raziskave "HBSC: Health and behaviour in school children".

3.4 Cilj: Krepitev skrbi za spolno in reproduktivno zdravje ter načrtovanje družine

Nosilec: MZ

Sodelujoči: MZ, MVI

Spolno zdravje vpliva na celotno zdravstveno stanje sedanjih in prihodnjih generacij. Spolno zdravje se dotika več različnih ravni tako izobraževanja kot etičnih, zdravstvenih, socialnih in kulturnih običajev in posebnosti, vključuje pa tudi spolno prenosljive okužbe in najstniške nosečnosti kot tudi spolno nasilje. Ti učinki zajemajo tako zdravstvene kot socialne vidike in so ključni dejavnik za razvoj osebnosti in dobro počutje mladih.

Slovenija ima dobre kazalnike reproduktivnega zdravja pri mladih. Eden izmed ključnih ciljev promocije spolnega in reproduktivnega zdravja je mlade spodbuditi h kasnejšemu spolnemu odnosu in k varnejši spolnosti, kar zniža tveganje za nenačrtovano zanositev in spolno prenesene okužbe. Pri tem smo v Sloveniji zelo uspešni. Pravočasno odkrivanje in zdravljenje spolno prenosljivih okužb sta pomembna za preprečevanje okužbe s HIV in drugimi spolno prenosljivimi boleznimi. Pri preprečevanju in obvladovanju okužbe s HIV, ki sodi med največje globalne javnozdravstvene probleme, smo zelo uspešni in se uvrščamo med države, ki ohranjajo nizko stopnjo epidemije.

Cepljenje proti okužbi s hepatitisom B je že od leta 1998 v nacionalnem programu cepljenja otrok, priporoča pa se ga tudi vsem odraslim, ki še niso bili cepljeni ali okuženi in bodo kakorkoli lahko izpostavljeni virusu. Ravno tako je dobro dostopno cepljenje deklic in dečkov proti okužbi s HPV.

Testiranje na HIV, hepatitis B in C je v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja možno pri izbranem družinskem zdravniku. Od leta 2021 je omogočen neposredni dostop do dermatovenerologov brez napotnice iz sredstev ZZZS, s katerim je osebam, ki sumijo, da imajo spolno prenosljivo okužbo dana možnost pregleda pri specialistu brez predhodnega obiska in pridobitve napotnice izbranega osebnega zdravnika. Polega tega obstaja možnost anonimnega brezplačnega testiranja na HIV, hepatitis B in C in svetovanja zdravnika v ponedeljkovi ambulanti na Kliniki za infektivne bolezni in vročinska stanja UKCL in možnost testiranja za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi, na določene, predvsem najbolj ogrožajoče spolno prenosljive okužbe, tudi zunaj zdravstva, pri nevladnih organizacijah (HIV, hepatitis B in C, sifilis). Leta 2022 je bilo v Splošni dogovor vključeno financiranje presejanja nosečnic na okužbo s HIV, kar pomeni, da so nosečnice v sklopu rednih pregledov testirane na HIV.

Za povečanje osveščenosti in skrbi za spolno in reproduktivno zdravje mladih in med mladimi se v okviru zdravstvenega sistema izvajajo številni ukrepi za spodbujanje varnejše spolnosti med mladimi, med katerimi so nekateri namenjeni že otrokom. NIJZ vodi in koordinira redne aktivnosti v okviru programa *Vzgoja za zdravje otrok in mladostnikov*. V Sloveniji so tako določene teme vključene v okviru zdravstva (npr. dodatna izobraževanja ob sistematskih pregledih), druge pa so vključene v redni šolski kurikulum. Poleg dela z zdravstvenimi delavci NIJZ temo reproduktivnega in spolnega zdravja širi tudi preko *Zdravih vrtcev* in *Zdravih šol* do pedagogov in vzgojiteljev.

Mladostnikom koristni nasveti v zvezi z zdravim načinom življenja in spolnostjo na voljo tudi preko nacionalnega programa *To sem jaz*, ki ga ravno tako koordinira NIJZ. Posodobljen je bil tudi *Preventivni program varovanja reproduktivnega zdravja žensk*. Pri izbranem ginekologu na primarni ravni sta vključena individualno svetovanje in skupinska vzgoja za bodoče starše. Z namenom preprečevanja nalezljivih bolezni in izboljšanja zdravja ter boljše ozaveščenosti o varni spolnosti ter z namenom preprečevanja stigmatizacije in diskriminacije v povezavi z okužbo s HIV, se sofinancirajo tudi programi nevladnih organizacij preprečevanja in obvladovanja okužbe s HIV in drugih spolno prenosljivih okužb. Preko javnih razpisov se sofinancirajo tudi programi testiranja na HIV, hepatitisa B in C ter sifilis za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi s svetovanji za varnejšo spolnost.

Vir sredstev: integralni proračun

Višina sredstev: okvirno 1,8 milijona EUR

Obdobje in rok: razvidni iz kazalnikov

Procesni kazalniki¹⁷:

trajno do leta 2032

- Nadaljevanje izvajanja delavnic ozaveščanja o varni spolnosti in spolno prenosljivih boleznih v šolah in na sistematskih zdravniških pregledih; Izhodiščna vrednost: 1 Ciljna vrednost: 1
- Nadaljnjo izvajanje preventivnih programov, ki jih koordinira in izvaja NIJZ; Izhodiščna vrednost: 1 Ciljna vrednost: 1
- Nadaljnjo financiranje (preko JR) programov testiranja za spolno prenosljive okužbe za posebej ogrožene skupine (moške, ki imajo spolne odnose z moškimi, uporabniki drog...) Izhodiščna vrednost: 1 Ciljna vrednost: 1

Kazalniki učinka¹⁸:

- že kdaj imel spolni odnos, po spolu
 - Izhodiščno stanje:
 - 15-letniki: skupaj 20,3% (fantje 25,1%, dekleta 14,9 %),
 - 17-letniki: skupaj 47,7 % (fantje 47,8 %, dekleta 47,6 %)
 - Ciljno stanje: znižan
- uporaba kondoma pri zadnjem spolnem odnosu med mladimi, po spolu
 - Izhodiščno stanje²:
 - 15-letniki: skupaj 71,0 % (fantje 70,2 %, dekleta 72,5 %),
 - 17-letniki: skupaj 65,5 % (fantje 67,9 %, dekleta 63,0 %)

¹⁷ Letno poročanje.

¹⁸ Poročanje na 4 leta, oz. ob izidu rezultatov periodične raziskave "HBSC: Health and behaviour in school children".

- Ciljno stanje: povečan
- uporaba drugih oblik kontracepcije ob zadnjem spolnem odnosu, po spolu
 - Izhodiščno stanje:
 - 15-letniki: skupaj 73,7 % (fantje 72,7 %, dekleta 75,6 %),
 - 17-letniki: skupaj 81,8 % (fantje 80,7 %, dekleta 82,9 %)
 - Ciljno stanje: povečan

4 Področje: mladi in bivanjska problematika

Nosilec: Ministrstvo za solidarno prihodnost

Merilo: Povečati število in delež mladih, ki imajo primerno rešeno stanovanjsko vprašanje

Kazalnik:

- zaznavanje stanovanjske problematike s strani mladih (raziskava Mladina 2020; 2030)
- stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški med mladimi (Vir: SURS)
- delež mladih (20-29), ki bivajo pri starših (EU-SILC)

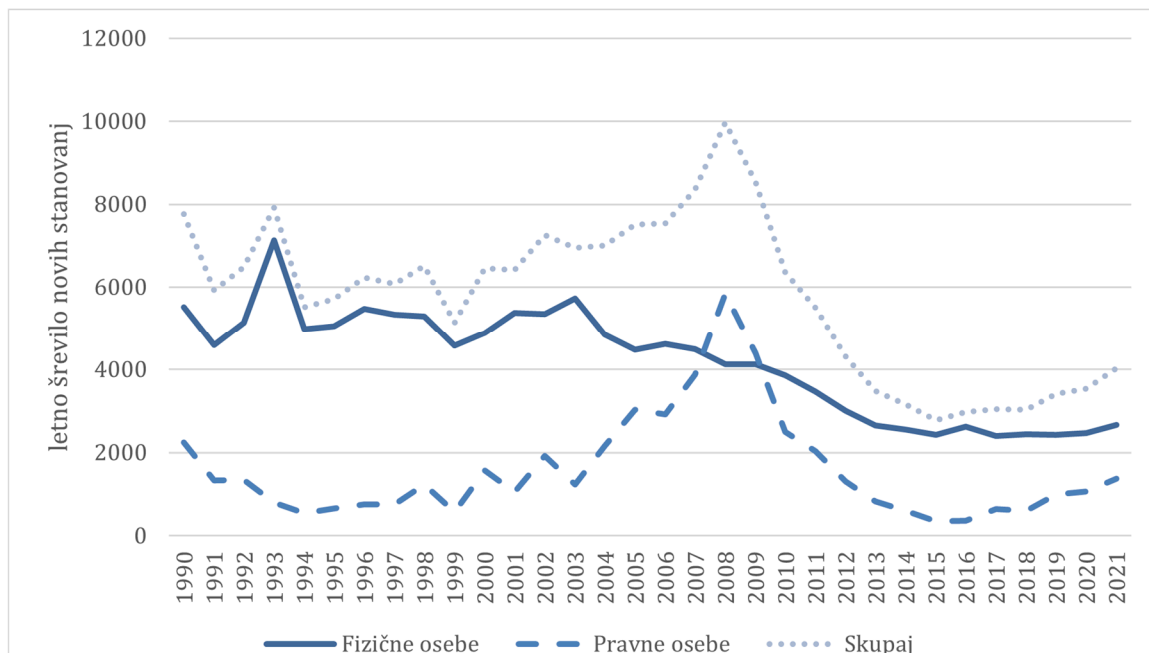
Opis stanja

Primerna rešitev stanovanjskega vprašanja predstavlja enega osrednjih pogojev kakovostnega življenja in zadovoljevanja drugih potreb. Primerno, dostopno stanovanje ter varni stanovanjski status ne predstavljata zgolj materialnih pogojev za kakovostno bivanje, ampak so tudi osnova psihološke in socialne varnosti. Z vidika mladih primerna rešitev stanovanjskega vprašanja predstavlja enega izmed osnovnih temeljev osamosvajanja in snovanja samostojne osebne, družinske in tudi karijerne poti. Zaradi vsega naštetega imajo sistemi stanovanjske preskrbe ključno vlogo pri različnih razvojnih vprašanjih, ki se dotikajo tako demografije, gospodarstva in sociale, kakor tudi trajnostnega in prostorskega razvoja.

Stanovanjsko vprašanje se je v času izvajanja Nacionalnega programa za mladino 2013-2022 močno zaostriilo, s čimer se je poslabšal položaj mladih tako pri osamosvajanju, predvsem pa pri dostopu do varnih in kakovostnih nastanitev. Slabšanje položaja je posledica dveh dinamik na stanovanjskem področju, ki vplivata tako na število stanovanj, kakor na njihovo dostopnost in rabo. Prva dinamika je padec gradnje stanovanj ter njeno zaostajanje za potrebami. Po letu 2008 je močno upadla gradnja pravnih oseb, ki je leta 2016 dosegla dno in tudi do leta 2022 ni dosegla primerne ravni. Slovenija letno gradi manj stanovanj na 1000 prebivalcev od povprečja EU in to kljub dejstvu, da je naš fond manjši od povprečja. V okviru gradnje pravnih oseb gradnja tržnih akterjev močno niha skladno s tržnimi razmerami, predvsem pa je problematično zaostajanje gradnje javnih, neprofitnih akterjev, saj je uspelo njim med leti 2011 in 2021 zagotoviti zgolj 2500

stanovanj. Poleg nizke stopnje gradnje pravnih oseb, pa je v zadnjem desetletju močno upadla tudi gradnja fizičnih oseb, ki je bila zgodovinsko gledano osrednja oblika reševanja stanovanjskega vprašanja. Gradnja hiš se je v tem obdobju prepolovila in ne sledi več potrebam. Dinamika zaostajanja gradnje se odvija ravno v času drobljenja gospodinjstev, večanje njihovega števila in manjšanja povprečnega števila članov.

Graf 1: gradnja novih stanovanj, letno

Vir: podatki SURS

Drug del dinamike pa je krepitev nestanovanjske rabe ter špekulacije s stanovanji, na kar opozarjajo različne mednarodne institucije. Tako kot je značilno za druge države, se tudi v Sloveniji krči bivanjska funkcija stanovanj ter krepí njihova raba za druge namene, ki pa neposredno manjšajo njihovo osnovno funkcijo zagotavljanja domov. V zadnjih letih se je okrepilo kratkoročno oddajanje stanovanj za turistične namene, okrepila se je gradnja in nakupovanje naložbenih stanovanj, dodaten pospešek pa je dobila luksuzna gradnja. Dinamika se odraža predvsem v rasti cen stanovanj, ki so po podatkih SURS med leti 2015 in 2022 narasle za 76%.

Posledica je vse težje osamosvajanje mladih, kar se odraža v porastu deleža mladih, ki še vedno bivajo pri starših. Če je po podatkih UMAR leta 1991 petina 29-letnikov živela pri starših, v letu 2018 pa je bilo teh polovica. Hkrati se je spremenila percepcija stanovanjskega problema med mladimi. Raziskava Mladina 2020 je pokazala, da je leta 2020 44% mladih ocenjevalo, da imajo stanovanjski problem, medtem ko je bil delež takšnih leta 2010 32%. Ti podatki nakazujejo, da se mladi vse težje osamosvajajo in tudi ko se osamosvojijo, vse pogosteje bivajo v negotovih oblikah bivanja kot je tržni najem ali hipotekarno lastništvo. Narašča predvsem delež mladih, ki bivajo v tržnem najemu, ki pa je oblika bivanja, ki jo zaznamuje najvišja obremenjenost s stanovanjskimi stroški in najnižja kakovost bivanja. Ključna sprememba v zadnjem desetletju pa je, da stanovanjska problematika ni več zgolj značilnost mestnih središč, predvsem Ljubljane, ampak je postala splošna ter zaznamuje vse predele države.

Opisano stanje je posledica umika države iz stanovanjskega področja, ki ga je v veliki meri prepustila trgu na eni in zmožnosti gospodinjstev na drugi strani. Država, ki bi z lastnimi aktivnostmi morala delovati kot stabilizator in usmerjevalec stanovanjske gradnje, je v preveliki meri opustila skrb nad področjem, kar je vodilo v njegovo nezmožnost zadovoljevanja bivanjskih potreb. Če je v 90ih vlogo stabilizatorja trga in zagotavljanja dostopnih stanovanj še opravljala družinska samogradnja, pa te vloge zadnjih 10 let v dovoljšni meri ne opravlja več noben akter. Položaj mladih je v veliki meri posledica nezadostnosti splošne stanovanjske politike, zato terja splošne ukrepe v smer zagotavljanja trajnih rešitev stanovanjskega vprašanja.

V okviru Nacionalnega programa za mladino se načrtujejo trije sklopi aktivnosti, ki bodo predstavljali tudi temelje prihodnjega Nacionalnega stanovanjskega programa (NSP25-35):

- povečanje števila javnih najemnih stanovanj,
- krepitev raznolikih oblik reševanja stanovanjskega vprašanja,
- krepitev položaja mladih na stanovanjskem trgu.

4.1 Cilj: Uravnotežena ponudba javnih najemnih stanovanj

Nosilec: Ministrstvo za solidarno prihodnost

Sodelujoči: Ministrstvo za finance, SSRS, javni stanovanjski skladi, občine, neprofitne stanovanjske organizacije

Temelj stanovanjske politike bo postala gradnja javnih najemnih stanovanj, ki jo bo omogočal stabilen sistem financiranja področja. Gradnja javnih najemnih stanovanj zaostaja za potrebami zaradi negotovega in nestabilnega delovanja sistema, neprimernih oblik financiranja ter različnih zmožnosti nosilcev stanovanjske gradnje (SSRS, lokalni stanovanjski skladi, neprofitne stanovanjske organizacije in občine). Mednarodne primerjave kažejo, da je gradnja javnih najemnih stanovanj najbolj učinkovit ukrep tako pri zagotavljanju dostopnih stanovanj, kakor tudi pri stabilizaciji in urejanju celotnega stanovanjskega trga. Zato mnoge mednarodne organizacije (OECD, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad, UNECE in podobno) predlagajo državam, da okrepijo svoje dejavnosti na tem področju.

Čeprav gre za splošen ukrep, ki naslavlja vse kategorije prebivalstva, pa so mladi tista skupina prebivalstva, ki se jih gradnja javnih najemnih stanovanj najbolj dotika. Pogoji upravičenosti do javnih najemnih stanovanj so primarno vezani na prvo reševanje stanovanjskega vprašanja, ki pa ga dopolnjujejo tudi socialni in drugi pogoji. Ker mladi rešujejo svoje stanovanjsko vprašanje, sodijo med skupine, ki jih gradnja javnih najemnih stanovanj najbolj zadeva, saj z najemom takšnega stanovanja trajno rešijo stanovanjsko vprašanje. S tem mladim zagotovimo trajno rešitev stanovanjskega vprašanja, ki ni vezana na njihovo starost ali status ter jim omogoča varno osamosvojitve. V okviru načela splošne dostopnosti javnih najemnih stanovanj se posebno pozornost namenja usklajevanju socialne funkcije stanovanja s ciljem zagotavljanja osamosvajanja mladih.

Gradnja stanovanj je nacionalni projekt, ki se bo odvijal po celotni državi in bo zasledoval načelo uravnoteženega razvoja. Stanovanja se bo gradilo skladno s potrebami regij in občin, ki pa ga bo dopolnjevalo načelo trajnostnega prostorskega razvoja z načeli

zgoščanja pozidave ter povezanosti stanovanjske gradnje z javno infrastrukturo. V gradnjo bodo aktivno vpeti SSRS, ki bo postal financer in koordinator stanovanjske gradnje, lokalni stanovanjski skladi kot izvajalci in lokalne skupnosti, ki bodo h gradnji prispevale z aktivno zemljiško politiko.

Ukrepi:

Oblikovanje sistema gradnje javnih najemnih stanovanj:

- med leti 2023 in 2025 zagotoviti ustrezno podporo za gradnjo javnih najemnih stanovanj,
- do leta 2026 oblikovati stabilen sistem gradnje javnih najemnih stanovanj, ki temelji na sistemskem viru financiranja,
- zagotoviti uravnoteženo regijsko pokritost izvajalcev in stanovanj.

Krepitev splošne dostopnosti neprofitnih najemnih stanovanj:

- oblikovanje bolj učinkovitega in poenotene sistema dodeljevanja neprofitnih najemnih stanovanj
- preveritev obstoječih prednostnih kategorij za pridobitev neprofitnih najemnih stanovanj ter ob tem vzeti v obzir nujno sistemu, ki bo v zadostni meri naslavljal reševanje stanovanjskih vprašanj mladih
- omogočiti možnost javnim stanovanjskim akterjem, da objavijo targetirane javne razpise
- ob zadosti velikem javnem stanovanjskem fondu razmisliti o spremenjenem pogoju stalnega bivanja, kot pogoja za pridobitev neprofitnega stanovanja

Vir sredstev: sredstva bodo zagotovljena v okviru razpoložljivih sredstev proračuna Republike Slovenije; dodatni viri so sredstva izvajalcev gradnje javnih neprofitnih najemnih stanovanj in sredstva občin

Višina sredstev: zaradi odsotnosti podatka o potrebah, še ne zagotovljenega stabilnega vira financiranja in gibanja cen na trgu podatka ni mogoče opredeliti

Obdobje in rok: 2023-2032

Kazalniki:

- število zgrajenih javnih najemnih stanovanj in njihov delež v celotnem fondu (merilo 2022, 2025, 2027, 2032; vezano tudi na vzpostavitev evidence javnih najemnih stanovanj),
- število razpisanih stanovanj, število in delež uspešnih na razpisih,
- število in delež mladih, ki so uspešni na razpisih,
- število in delež mladih, ki bivajo v javnih najemnih stanovanjih.

4.2 Cilj: Krepitev raznolikih oblik reševanja stanovanjskega vprašanja

Nosilec: Ministrstvo za solidarno prihodnost

Sodelujoči: SSRS, javni stanovanjski skladi, lokalne skupnosti

Raznolikost reševanja stanovanjskega vprašanja je v Sloveniji močno omejena in mladim ponuja malo izbire. Stanovanjska preskrba se tako ne odziva na različne osebne okoliščine, kakor tudi ne na regionalne in lokalne specifične. Nabor možnih rešitev stanovanjskega vprašanja mladim tudi ne ponuja rešitev, ki bi bile skladne s sodobnimi oblikami bivanja, ki v večji meri težijo k principom delitve in skupnosti. S spodbujanjem in podporo alternativnim oblikam zagotavljanja stanovanj, kot so npr. stanovanjske zadruge (kooperative), se razširi nabor možnosti in izbire pri reševanju stanovanjskega vprašanja posameznika, hkrati pa omogočajo naslavljanje raznolikih življenjskih situacij. S širitvijo možnih rešitev stanovanjskega vprašanja se krepi odzivnost sistema na raznolike situacije, hkrati pa se prek teh stanovanjskih rešitev uresničujejo tudi drugi družbeni cilji (prenova stanovanjskega fonda, trajnostni razvoj, ohranjanje podeželja, medgeneracijska solidarnost...). Pri vseh ukrepih imajo ključno vlogo lokalne skupnosti, medtem ko je vloga države, da takšne prakse omogoči, spodbuja in krepi njihovo razširjenost.

Ukrepi:

- spodbujanje in podpiranje razvoja stanovanjskih zadrug in drugih oblik stanovanjskih skupnosti,
- spodbujanje in podpiranje prenove družinskih hiš,
- spodbujanje in podpiranje medgeneracijskega sobivanja,
- aktivno sodelovanje z lokalnimi skupnostmi pri razvoju raznolikih načinov reševanja stanovanjskega vprašanja,
- spodbujanje in podpiranje aktivacije praznih stanovanj prek javne najemne službe in drugih mehanizmov.

Višina sredstev: zaradi odsotnosti podatka o potrebah, še ne zagotovljenega stabilnega vira financiranja in gibanja cen na trgu podatka ni mogoče opredeliti

Višina sredstev: zaradi odsotnosti podatka o potrebah, še ne zagotovljenega stabilnega vira financiranja in gibanja cen na trgu podatka ni mogoče opredeliti

Obdobje in rok: 2023-2032

Kazalniki:

- število uspešno izvedenih projektov,
- število mladih, ki bivajo v različnih alternativnih oblikah bivanja.

4.3 Cilj: Krepitev položaja mladih na stanovanjskem trgu

Nosilec: Ministrstvo za solidarno prihodnost

Sodelujoči: SSRS, MGRTŠ, občine

Vstop mladih na stanovanjski trg in samostojno reševanje stanovanjskega vprašanja zaznamuje vstop na kompleksno področje, o katerem so pogosto slabo informirani ter ga slabo poznajo. Hkrati se na stanovanjskem trgu soočijo z akterji, ki trg in njegovo delovanje dobro poznajo ter na njem delujejo že dlje časa, kar vodi v velik razkorak v informiranosti različnih deležnikov. Ključno pa je tudi zavedanje, da mladi vstopajo na trg zaradi eksistencialne nujnosti in na njem zadovoljujejo ključno in nenadomestljivo potrebo po varnem domu, kar pomeni, da so toliko bolj ranljivi, saj nimajo možnosti ne imeti stanovanja. Položaj nujnosti in neenake informiranosti mlade izpostavlja tveganjem zlorab in izkoriščanja njihovega položaja. Mladi zato pogosto bivajo v slabših razmerah in pod slabšimi pogoji (posebno to velja za tržni najem), kakor bi, če bi bili bolje obveščeni o pravicah in možnostih ter bi tudi imeli orodja za njihovo udejanjanje. Poleg poznavanja pravic in njihove zaščite, pa mlade zaznamuje tudi slaba informiranost o ukrepih lokalnih skupnosti in države ter možnostih za rešitev stanovanjskega vprašanja prek njih.

Tudi ko so mladi informirani glede svojega položaja in pravic, pa se pogosto soočijo s stanjem na stanovanjskem trgu, ki onemogoča kakovostno rešitev stanovanjskega vprašanja. Med te sodijo predvsem razmere na najemnem trgu, na katerem mladi zaradi prakse kratke dolžine najemnih pogodb težko najdejo stabilen in varen dom. Ročnost pogodb, ki so praviloma krajše od enega leta, ne prinašajo stabilnosti, hkrati pa mlade sili v začasne rešitve, ki so pogosto nekakovostne ali celo neprimerne. To velja predvsem za študente, ki so zaradi svojega strukturnega položaja začasnih prebivalcev mest, pogosto postavljeni v najbolj nezavidljiv položaj. Dodatno oviro za kakovostno reševanje stanovanjskega vprašanja pa predstavlja tudi konkurenca drugih rab stanovanj (predvsem turistične), ki se je močno zažrla na področje. Mladi so posledično pogosto potisnjeni v položaj negotovosti in nestabilnosti, ki pa je eden ključnih vzrokov slabšanja mentalnega zdravja.

Ukrepi:

- sprememba zakonodaje v smer večjo varnost najemnih razmerij,
- urejanje kratkoročnega oddajanja stanovanj v predelih z največjim pomanjkanjem,
- oblikovanje in izvajanje svetovalnica za najemnike ter druge iskalce stanovanj,
- oblikovanje spletne strani s ključnimi informacijami o stanovanjskem področju.

Vir sredstev: sredstva bodo zagotovljena v okviru razpoložljivih sredstev proračuna Republike Slovenije; dodatni viri so sredstva izvajalcev gradnje javnih neprofitnih najemnih stanovanj in sredstva lokalnih skupnosti

Obdobje in rok: 2023-2032

Kazalniki:

- število obiskov spletne strani,
- število pobud na svetovalnico.

4.4 Cilj: Izboljšanje dostopnosti do koriščenja pravice do subvencioniranega bivanja pri študentih

Nosilec: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije

Pričakovani razvojni učinek: povečan dostop do terciarnega izobraževanja, še posebej za socialno ogrožene študente, študente iz oddaljenih krajev ter tuje študente.

Aktivnosti/ukrepi:

- Pridobitev, nakup, izgradnja, prenova) dodatnih namestitvenih kapacitet v javnih študentskih domovih za 1.000 študentov (glede na potrebe iz izhodiščnega leta 2022) v študijskem središču Ljubljana in 300 v študijskem središču v Slovenski Istri do leta 2030. Primanjkljaj postelj v javnih študentskih domovih je največji v študijskem središču v Ljubljani ter v Slovenski Istri. Po javno dostopnih podatkih je tako na vselitev v Študentski dom Ljubljana septembra 2022 čakalo 2.218, v Študentski dom Univerze na Primorskem pa 538 študentov. To pomeni novih 1.000 postelj v javnih študentskih domovih v Ljubljani ter 300 novih postelj v javnih študentskih domovih v Slovenski Istri.
- Izvrševanje zakonsko določenega financiranja za gradnjo in obnovo študentskih domov, pomeni, da v skladu z veljavno zakonodajo pristojno ministrstvo vsako leto za čas ...veljave ReNPM (2023-2030) zagotovi do 7.040.000 EUR v proračunu RS oziroma dvakratnik zneska koncesijske dajatve iz naslova študentskega za gradnjo in obnovo študentskih domov. Slednje je tudi določeno s 13. členom ZUPŠ-1, ki spreminja 73.d člen ZViS, da se za *namen izgradnje in obnove bivanjskih kapacitet za študente* iz integralnega proračuna Republike Slovenije zagotavlja dodatna namenska sredstva v višini sredstev, prejetih iz naslova dodatne koncesijske dajatve od prejemkov, izplačanih za občasna in začasna dela študentov in študentk ter dijakov in dijakinj v preteklem koledarskem letu (torej dodatnih cca. 5 milijonov EUR letno).
- Uvedba možnosti koriščenja subvencij za bivanje na trgu pri zasebnikih tudi za tuje študente, ki redno študirajo v Republiki Sloveniji ter skladno s tem zagotovitev približno 8.000 novih subvencij (kolikor je približno tujih študentov, ki bivajo v Republiki Sloveniji).

Vir sredstev: integralna sredstva, namenska sredstva iz dodatne koncesijske dajatve iz naslova občasnega in začasnega dela dijakov in študentov)

Višina sredstev: do 7.040.000 EUR letno za gradnjo in obnovo študentskih domov in cca. 5 mio EUR za subvencionirano bivanje (trenutno cca. 3 mio letno)

Obdobje in rok: 2030

Kazalniki:

- Število postelj v študentskih domovih,
- Finančne investicije na letni ravni za izgradnjo in obnovo študentskih domov,
- Število koriščenih subvencij za bivanje pri zasebnikih.

5 Področje: Mladi in družba

5.1 Cilj: Spodbujanje in razvoj kakovosti v mladinskem delu

Nosilec: Urad RS za mladino

Pričakovani razvojni učinek: na podlagi udeležbe v kakovostnem mladinskem delu mladi pridobijo dodatne kompetence

Mladinsko delo je s sprejemom Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju (Ur. l. RS, št. 42/10) dobilo jasno določeno opredelitev. Tako je opredeljeno, da je »mladinsko delo« organizirana in ciljno usmerjena oblika delovanja mladih in za mlade, v okviru katere mladi na podlagi lastnih prizadevanj prispevajo k lastnemu vključevanju v družbo, krepijo svoje kompetence ter prispevajo k razvoju skupnosti. Izvajanje različnih oblik mladinskega dela temelji na prostovoljnem sodelovanju mladih ne glede na njihove interesne, kulturne, nazorske ali politične usmeritve.« Od sprejema ZJIMS in potem Resolucije o nacionalnem programu za mladino 2013-2022 pa je dozorelo spoznanje, da je potrebno nadaljnje cilje na področju mladinskega dela usmeriti poleg podpore sofinanciranju programov mladinskega sektorja tudi v poenoteno razumevanje kakovosti v mladinskem delu. Z mladinskim delom se namreč dosegajo mnogoteri učinki, ki pomembno dopolnjujejo učne izide, ki jih posameznik dosega v formalnem izobraževalnem sistemu. Zato je potrebno vzpostaviti standarde za izvajanje, spremljanje ter vrednotenje mladinskega dela, na tej podlagi pa spodbujati tudi krepitev zaposlovanja v organizacijah v mladinskem sektorju.

V ta namen se bodo v okviru nacionalnega programa načrtovale in izvajale naslednje aktivnosti in ukrepi:

- poenoten sistem beleženja aktivnosti in spremljanje učinkov mladinskega dela,
- opredelitev kakovosti in določitev standardov kakovosti v mladinskem delu,
- redna usposabljanja za merjenje učinkov mladinskega dela,
- identifikacija pridobljenih kompetenc, ki jih mladi znajo izraziti in uporabiti v prihodnje,
- spodbujanje rednih usposabljanj mladinskih delavcev.

Vir sredstev: integralni proračun, strukturni skladi, Erasmus+

Višina sredstev: 360.000 EUR

Obdobje in rok: 2032

Kazalniki:

- Izvedena raziskava na temo učinkov mladinskega dela. Izhodiščna vrednost: 0 Ciljna vrednost: 1
- Določitev standardov kakovosti v mladinskem delu. Izhodiščna vrednost: 0 Ciljna vrednost: 1
- Vzpostavitev sistema beleženja aktivnosti in spremljanja učinkov mladinskega dela. Izhodiščna vrednost: 0 Ciljna vrednost: 1
- Število organizacij, ki uporabljajo sistem beleženja aktivnosti in spremljanja učinkov mladinskega dela. Izhodiščna vrednost: 30 Ciljna vrednost: 110 (pogodbeniki)

5.2 Cilj: Prepoznavanje in priznavanje mladinskega dela

Nosilec: Urad RS za mladino

Pričakovani razvojni učinek: uveljavljanje koristi mladinskega dela

V obdobju veljavnosti nacionalnega programa bodo aktivnosti usmerjene v prepoznavanje pomembnosti mladinskega dela. Organizacije v mladinskem sektorju bodo delovale v smeri, da sodelovanje mladih v mladinskem delu prinaša koristne učinke tako njim samim kot tudi družbi. Izboljšano sodelovanje med organizacijami v mladinskem sektorju in srednjimi šolami bo uveljavilo trend sodelovanja mladih v mladinskem delu. Poleg tega bodo moči usmerjene v medijsko prepoznavanje mladinskega dela s čimer se bo tudi širša javnost pričela zavedati koristnosti mladinskega dela za dobrobit družbe. Podeljevalec certifikata Mladim prijazna občina bo najmanj enkrat na dve leti izvajal evalvacijo pogojev za pridobivanje in nadaljnjo upravičenost do certifikata v sodelovanju s predstavniki mladinskih svetov lokalnih skupnosti in v skladu z rezultati, v sodelovanju s predstavniki mladinskih svetov lokalnih skupnosti, skrbel za višanje standardov tako za pridobitev kot upravičenost do certifikata.

V ta namen se bodo v okviru nacionalnega programa načrtovale in izvajale naslednje aktivnosti in ukrepi:

- kontinuirano seznanjanje medijev glede projektov in aktivnosti v mladinskem delu,
- povečevanje dosega portala mlad.si in njegova krepitev,
- nadaljnje spodbujanje lokalnih skupnosti za vlaganje v programe mladinskega dela,
- spodbujanje sodelovanja organizacij mladinskega sektorja in šol,
- promocija pridobivanja nacionalne poklicne kvalifikacije mladinski delavec/mladinska delavka in projektov mladinskega sektorja (državna priznanja).

Vir sredstev: integralni proračun, strukturni skladi, Erasmus+

Višina sredstev: 270.000 EUR

Obdobje in rok: 2032

Kazalniki:

- število obiskov mlad.si Izhodiščno stanje: 10.000 mesečno Ciljno stanje: 30.000 mesečno,
- število lokalnih skupnosti s certifikatom Mladim prijazna občina. Izhodiščno stanje: 47 Ciljno stanje: 100,
- število pridobljenih certifikatov o pridobljeni nacionalni poklicni kvalifikaciji za mladinskega delavca/mladinsko delo na letni ravni. Izhodiščno stanje: 100 Ciljno stanje: 200.

5.3 Cilj: Digitalna preobrazba organizacij mladinskega sektorja

Nosilec: Urad RS za mladino

Pričakovani razvojni učinek: Ustreznejša opremljenost organizacij mladinskega sektorja za digitalno mladinsko delo in proizvodjanje spletnih vsebin

V luči ukrepov za zaježitev pandemije COVID-19 in posledično spremenjenega delovanja organizacij mladinskega sektorja je bila na URSM julija in avgusta 2021 izvedena anketa o opremljenosti organizacij z IKT opremo in usposobljenostjo mladinskih delavcev za rokovanje z opremo in za digitalno mladinsko delo. Na podlagi odgovorov iz ankete je bila zaznana potreba po posodobitvi in nadgradnji tako strojne kot programske opreme, predvsem zaradi zastarelosti obstoječe opreme, vse bolj prisotnega digitalnega mladinskega dela, uporabe naprednih platform in novih spletnih (tudi avdiovizualnih) vsebin, ki jih proizvajajo organizacije.

Vir sredstev: strukturni skladi

Višina sredstev: 2.111.764,71 EUR

Rok: 2026

Kazalniki:

- Višina sredstev URSM, namenjenih IKT opremi za vzhodno kohezijsko regijo. Izhodiščno stanje: 0 Ciljno stanje: 2.111.764,71 EUR

5.4 Cilj: Krepitev financiranja programov mladinskega dela

Nosilec: Urad RS za mladino

Pričakovani razvojni učinek: povečano vlaganje v programe mladinskega dela bo omogočilo več mladim sodelovanje pri pripravi, izvajanju in vrednotenju mladinskega dela

V letu 2022 je Urad RS za mladino na podlagi javnega poziva za sofinanciranje mladinskega dela sofinanciral skupaj 112 programov, od tega 33 drugih nevladnih organizacij v skupni višini 599.975 EUR, 65 mladinskih centrov v skupni višini 899.975 EUR ter 13 nacionalnih mladinskih organizacij v skupni višini 363.625 EUR in eno nacionalno mladinsko organizacijo s statusom, pridobljenim skladno z 2. odstavkom 12. člena Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju. Povprečna višina sofinanciranja je znašala pri nacionalnih mladinskih organizacijah 27.971 EUR, pri nacionalni mladinski organizaciji s statusom, pridobljenim skladno z 2. odstavkom 12. člena Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju 33.025 EUR, pri drugih nevladnih organizacijah 18.181 EUR in pri mladinskih centrih 13.845 EUR. V letu 2022 je bilo tako programom mladinskega dela namenjenih 1.896.600 EUR.

V letu 2011 pa je Urad RS za mladino sofinanciral dejavnost 120 organizacij, izbranih na podlagi javnega poziva za sofinanciranje dejavnosti. V skupini Mladinski centri je Urad RS za mladino sofinanciral delovanje in programe 60 centrov, v skupni višini 602.999,00 evra. V skupini nacionalnih mladinskih organizacij je Urad RS za mladino sofinanciral

delovanje in programe 14 NMO v skupni višini 312.000 evrov. V skupini druge nevladne organizacije je Urad RS za mladino sofinanciral delovanje in programe 41 DNO v skupni višini 495.000,00 evrov.

Iz primerjave višine sofinanciranja programov mladinskega dela je razvidno, da se je v letih 2011 do 2022 financiranje v skupini mladinskih centrov okrepilo za 30%, v skupini drugih nevladnih organizacij za 50% in v skupini nacionalnih mladinskih organizacij za 25%. Glede na naraščanje stroškov dela ter materialnih stroškov lahko presodimo, da dvig višine sofinanciranja nezadostno sledi spreminjajočim se potrebam organizacij v mladinskem sektorju. Slednje namreč pospešeno odgovarjajo na izzive, ki jih pred mlade postavlja družba. Tako raziskava Mladina 2020 ugotavlja, da med mladimi – skladno s pričakovanji – močno narašča uporaba neformalnega izobraževanja in priložnostnega učenja, ki verjetno predstavlja eno ključnih razvojnih področij izobraževalne politike v prihodnosti. Prav tako se je v primerjavi z letom 2010 delež mladih, ki več dni v tednu čuti stres, več kot podvojil, s čimer je neločljivo povezano duševno zdravje mladih. Raziskava Mladina 2020 poroča tudi o resnih težavah na področju tolerantnosti v slovenski družbi čemur priča tudi dejstvo, da je več kot 80 % mladih večkrat mesečno priča sovražnemu govoru na internetu. Kar 70 % mladih tudi meni, da je v slovenski družbi preveč sovražnega govora. Na vse te izzive odgovarjajo organizacije v mladinskem sektorju, ki izvajajo programe mladinskega dela, zato je njihovo stabilno in zadostno financiranje ključnega pomena.

Iz analize poročil organizacij v mladinskem sektorju je razvidno, da so organizacije precej uspešne pri pridobivanju sredstev iz različnih virov, pa naj bodo ta sredstva lastni viri, uspešnost na razpisih npr. lokalnih skupnosti ali pa uspešno pridobivanje donacij in prispevkov uporabnikov. Kljub uspešnosti pri iskanju virov financiranja organizacije v mladinskem sektorju delujejo v zahtevnih pogojih. Predvsem jih pestita finančna in posledično kadrovska podhranjenost. Iz finančne podhranjenosti sektorja izhajajo različne težave, s katerimi se organizacije v mladinskem sektorju soočajo. Za delovanje organizacij obstaja predvsem projektno financiranje, kar jih postavlja v zahteven položaj, saj primarni financerji organizacij ostajajo javne institucije na državni in lokalni ravni. Zato je potrebno sredstva za izvajanje programov mladinskega dela, ki jih zagotavlja Urad RS za mladino okrepiti. Odsotnost zadostne višine sredstev za delovanje spodbuja odhod mladinskih delavcev v druge sektorje, kar posledično niža kakovost mladinskega dela, s tem pa povzroča negativne učinke predvsem na mlade, ki v programih mladinskega dela pridobivajo kompetence, ki jih v formalnem izobraževanju ni moč pridobiti ali pa je ta možnost omejena.

Za uresničevanje cilja se bodo v okviru nacionalnega programa načrtovale in izvajale naslednje aktivnosti in ukrepi:

- nadaljnje vlaganje v programe mladinskega dela, ki bodo sledili potrebam mladih,
- izvedba analize stanja organizacij v mladinskem sektorju, kvalitete in obsega programov ter standardov mladinskega dela ter krajevne pokritosti oziroma možnosti dostopa za mlade.

Vir sredstev: integralni proračun, strukturni skladi, Erasmus+

Višina sredstev: 20.000.000 EUR

Obdobje in rok: 2032

Kazalnik:

- višina sredstev URSM iz evropskih virov, namenjenih razvoju področij mladinskega sektorja Izhodiščno stanje: 0 Ciljno stanje: 17.000.000 EUR
- višina sredstev URSM, ki so namenjena za financiranje organizacij v mladinskem sektorju. Izhodiščno stanje: 1.500.000 letno EUR Ciljno stanje: 2.500.000 EUR letno

5.5 Cilj: Vzpodbuditi mlade k uporabi celovitih digitalnih storitev javne uprave in e-identitet

Nosilec: Ministrstvo za digitalno preobrazbo

Pričakovani razvojni učinek: Približati mladim uporabo celovitih digitalnih storitev javne uprave, od sodobnih e-identitet in uporabniku prijaznih e-postopkov do varnih elektronskih predalov

Zaupanje predstavlja eno izmed ključnih načel uspešnega elektronskega poslovanja, tako za uporabo e-storitev v javni upravi kot tudi v privatnem sektorju. V obdobju veljavnosti nacionalnega programa bodo aktivnosti usmerjene v ozaveščanje mladih o možnostih uporabe sodobnih e-identitet, ki so ključne za zagotavljanje tega zaupanja. Mladim je na voljo nova elektronska osebna izkaznica, ki omogoča zanesljivo avtentikacijo in izvedbo kvalificiranega elektronskega podpisa. Z možnostjo uporabe elektronske osebne izkaznice prek mobilne aplikacije eOsebna, ki omogoča njeno brezstično uporabo prek protokola NFC, pa se želi mladim in vsem drugim olajšati uporabo elektronske osebne izkaznice. Mladim je na voljo tudi storitev smsPASS, ki omogoča izkazovanje identitete in e-podpis samo z mobilno napravo. Od leta 2025 pa se pričakuje tudi evropska denarnica za digitalno identiteto. E-osebno izkaznico in evropsko denarnico bodo mladi lahko uporabili tudi širše, pri dostopu do e-storitev javnega sektorja v drugih državah EU, pa tudi za e-storitve v zasebnem sektorju.

V okviru ukrepa se bo mlade ozaveščalo o pridobitvi in možnostih uporabe e-identitete predvsem v povezavi z državnim portalom eUprava, ki nudi vrsto pomembnih vsebin in e-storitev, ki jih mladi lahko v celoti opravijo prek spleta. Za mlade, ki so še v procesu izobraževanja, so v tem trenutku aktualne na primer naslednje storitve: pridobitev subvencionirane vozovnice, državna in Zoisova štipendija ter štipendija za deficitarne poklice in druge. Ko pa mladi stopijo na pot samostojnega življenja in družine, pa je na voljo veliko storitev s področja družine in sociale. Seveda pa se nabor storitev iz dneva v dan spreminja, predvsem širi in dopolnjuje.

Pomembna, prevečkrat prezrta storitev, ki je dobrodošla tudi za mlade je tudi možnost prejemanja e-overjenega dokumenta v svoj predal na eUpravi. Ta dokument, recimo spričevalo ali diploma, lahko potem mladi uporabijo v različnih postopkih, kot je tudi prijave na razpise za službo.

Portal eUprava mladim omogoča tudi uporabo varnega elektronskega predala, kamor lahko prejmejo vročitve uradnih dokumentov, izdanih od različnih institucij.

V ta namen se bodo v okviru nacionalnega programa načrtovale in izvajale naslednje aktivnosti:

- promocijske aktivnosti in usposabljanja v obliki delavnic za uporabo različnih e-identitet;
- ozaveščanje in usposabljanje v obliki delavnic o možnosti uporabe portala eUprava;
- ozaveščanje in usposabljanje v obliki delavnic za večjo uporabo varnih elektronskih predalov;
- priprava promocijskega gradiva.

Vir sredstev: NOO, strukturni skladi, integralni proračun

Višina sredstev: 500.000 EUR

Obdobje in rok: 2026

Kazalniki:

- število izvedenih delavnic za e-identitete: začetna vrednost: 0, ciljno stanje: 4-krat letno,
- število izvedenih delavnic za uporabo in možnosti, ki jih ponuja portal eUprava: vrednost začetna vrednost: 0, ciljno stanje: 4-krat letno,
- število novih uporabnikov portala eUprava:

5.6 Cilj: Dvig digitalnih kompetenc in zaupanja mladih v digitalne tehnologije

Nosilec: Ministrstvo za digitalno preobrazbo

Pričakovani razvojni učinek:

Povečala se bo sposobnost mladih, da kompetentno in varno uporabljajo ter soustvarjajo digitalne tehnologije, rešitve in storitve. Navedeno bo imelo pozitiven učinek na kakovost življenja mladih ter na primerjalni napredek digitalne razvitosti gospodarstva in družbe Republike Slovenije. Povečala se bo digitalna vključenost in participacija mladih pri oblikovanju mladinskih politik.

Digitalni razvoj vpliva in so-oblikuje vsa področja našega življenja, posebej pri mladih, ki z digitalnimi tehnologijami odraščajo. Pomembno je, da jim prek javnih politik pomagamo pri pridobivanju digitalnih kompetenc za varno in učinkovito delovanje na spletu, ter s tem krepimo zavest o prednostih uporabe digitalnih orodij za življenje mladih in družbe kot celote, kakor tudi krepimo zaupanje v digitalne tehnologije. Nadalje želimo v obdobju pričujočega nacionalnega programa spodbujati zanimanje za naravoslovno in tehniško znanje, še posebej na področju digitalnih tehnologij (računalniško programiranje, robotika, umetna inteligenca in podobno), krepiti razumevanje digitalnih tehnologij ter njihove odgovorne in varne uporabe, skrbeti za dvig usposobljenosti za uporabo digitalnih kompetenc ter povečati zanimanja za srednješolske, višješolske in

visokošolske programe, ki vključujejo strokovne digitalne kompetence, ter zmanjševanje razlik med spoloma na tem področju.

V ta namen se bodo v okviru nacionalnega programa načrtovale in izvajale naslednje aktivnosti in ukrepi:

Z aktivnostmi in ukrepi se bo izvajalo programe neformalnega usposabljanja za spodbujanje zanimanja za digitalne tehnologije, njihovo razumevanje ter odgovorno in varno uporabo ter pridobivanje digitalnih kompetenc do 6. ravni po okviru digitalnih kompetenc za državljane (DigComp 2.2).

Aktivnosti in ukrepi se bodo izvajali:

- s podeljevanjem subvencij za dvig digitalnih kompetenc,
- s sooblikovanjem politik resornih ministrstev,
- s podporami izobraževalnim in promocijskim kampanjam ali z njihovo izvedbo.

Vir sredstev: strukturni skladi, integralni proračun

Višina sredstev: 23 milijonov

Obdobje in rok: 2030

Kazalniki:

- število izvedenih usposabljanj za mlade: začetna vrednost: 0, ciljno stanje: 250,
- število mladih z osnovnimi digitalnimi kompetencami: začetna vrednost: 63 %, ciljno stanje: 80 % za celotno populacijo od 16-74 let (določeno v strategiji Digitalna Slovenija 2030),
- število mladih z več kot osnovnimi digitalnimi kompetencami: začetna vrednost: 27 %, ciljno stanje: strateško ni določeno, prizadevali pa si bomo za doseg 50 %.

5.7 Cilj: U-Report – UNICEF-ova vodilna platforma za množično e-participacijo otrok in mladih pri oblikovanju javnih politik

Nosilec: Ministrstvo za digitalno preobrazbo

Pričakovani razvojni učinek:

V teku je vzpostavitev platforme U-Report v sodelovanju s Slovensko fundacijo za Unicef, ki bo zaživela do konca leta 2023. Platforma bo predstavljala digitaliziran način ozaveščanja, sodelovanja in posvetovanja z otroki in mladimi (13 do 18 let) v državi. Z vzpostavitvijo platforme bo Slovenija sledila enemu od temeljnih načel Konvencije o otrokovih pravicah, tj. načelu participacije, saj bodo otroci in mladi preko platforme vključeni v odločanje o zadevah, ki se jih tičejo, ukrepi politike pa se bodo lahko oblikovali na podlagi zaznanih potreb in mnenj. Registracija v platformo je prostovoljna in brezplačna, vsi podatki, odgovori in mnenja pa se zbirajo anonimizirano ter omogočajo mednarodno primerjavo. Slovenija se bo s platformo pridružila več kot 30 milijonov U-Reporterjem (otrok in mladih) v 95 državah sveta.

Aktivnosti in ukrepi:

Z vpisom in sledenjem platformi otroci in mladi postanejo U-Reporterji. Rezultati se delijo s celotno skupnostjo U-Reporterjev, s čimer se krepi glas otrok in mladih ter spodbuja njihova proaktivna drža. Aktualne in relevantne teme v sodelovanju s strokovnjaki pripravijo otroci ter mladi sami ter tako opozorijo na pereče probleme in izzive.

Vir sredstev: integralni proračun

Višina sredstev: 60.000 EUR (za leti 2023 in 2024)

Obdobje in rok: od vzpostavitve platforme v 2023 do konca veljavnosti pogodbe, tj. do 30. 11. 2024

Kazalniki:

- Vzpostavitev in vzdrževanje platforme U-Report;
- Kakovostno, ciljano zbiranje podatkov in mnenj s strani otrok in mladih;
- Število U-reporterjev (sodelujočih otrok in mladih): 1000.

POLITIČNA PARTICIPACIJA IN DRUŽBENA ANGAŽIRANOST

Nacionalna raziskava Mladina 2020 kaže, da je **zaupanje** med mladimi do različnih političnih institucij in politike nasploh zelo nizko, tako ko gre za ključne nosilce politične oblasti (tj. predsednik države, predsednik vlade, predsednik državnega zbora) kot druge politike. V primeru političnih strank je stopnja zaupanja še nižja. Mladi v Sloveniji menijo, da se na splošno politiki ne ukvarjajo z mnenjem posameznikov in da običajen posameznik nima vpliva na početje oblasti. Čeprav se je stopnja **razumevanja politike** med letoma 2010 in 2020 povečala, je razumevanje politike še vedno na nizki ravni (manj kot četrtina mladih), le 7 % mladih pa politika zelo zanima.

Po drugi strani pa se mladi bolj kot pred desetimi leti čutijo politično kompetentni in so bolj naklonjeni komuniciranju s politiki, izkazujejo večje splošno zanimanje za politiko in tudi nekoliko bolj pogosto podpisujejo različne peticije (kar 43,6 %). Kljub nizki **udeležbi na volitvah**, predvsem ko gre za volitve v Evropski parlament, se mladi obnašajo podobno kot drugi volivci, v nekaterih okoljih jih volitve pritegnejo bolj, drugje manj. To ne pomeni, da jih politika ne zanima, niti da so s strani institucionalne politike spregledani, ampak, da imajo kot populacija fokus interesov drugje. Poleg tega zgolj podatek o volilni udeležbi ne pove vsega, saj je pripravljenost in dejansko sodelovanje mladih v različnih aktivnostih znotraj organizacij **civilne družbe** na zelo visoki ravni. Slednje predstavlja pomemben potencial, ki ga velja krepiti tudi v prihodnje in izkoristiti tudi v kontekstu zagotavljanja širše politične participacije.

5.8 Cilj: Večja ozaveščenost mladih o obstoječih možnostih sodelovanja v političnih procesih in procesih priprave predpisov

Nosilec: Ministrstvo za javno upravo

Sodelujoči: Urad za mladino, ostali resorji

Pričakovani razvojni učinek: Večja ozaveščenost mladih o obstoječih možnostih sodelovanja v političnih procesih in procesih priprave predpisov

Ukrep:

Promocija obstoječih portalov za sodelovanje javnosti pri oblikovanju in izvajanju politik ter sodelovanje z ostalimi resorji pri promociji aktivne participacije mladih pri oblikovanju politik in predpisov

Na Ministrstvu za javno upravo se izvajajo različne aktivnosti vključevanja javnosti v pripravo pomembnejših predpisov, preko portalov **e-demokracija**, **stop birokraciji** in **predlagam.vladi.si**. Rešitve in orodja, ki že obstajajo, je potrebno na pravi način približati mladim z namenom povečanja participacije mladih v kreiranju družbenih procesov.

Da bi spodbudili mlade za politiko in politične procese se bo na različnih dogodkih in fakultetah, ki se jih udeležujejo mladi, izvajalo promocijske aktivnosti, ki bodo prispevale k večjemu poznavanju politike in političnih procesov s strani mladih. Ministrstvo za javno upravo je v vlogi horizontalnega ministrstva, ki skrbi za boljšo zakonodajo in odpravo administrativnih ovir. V tej vlogi je na voljo ostalim ministrstvom in s tega vidika se bo na dogodkih, ki jih bodo organizirali tudi drugi resorji ter preko mladinskih organizacij predstavljalo obstoječe mehanizme aktivne politične participacije in zakonodajnih procesov. Promocije bodo prav tako izvajane po posameznih fakultetah. Zasledovani cilj je, da se z dodatnimi aktivnostmi doseže večja udeležba mladih v političnih in zakonodajnih procesih.

Hkrati velja izvesti pregled dozdajšnje uporabe omenjenih portalov in stalno nadaljnje spremljanje uporabe s ciljem, da se morebitne nadgradnje še bolj približajo mladim (z vidika uporabniške izkušnje), na primer razvoj aplikacije za lažjo dostopnost, vzpostavitev t.i. »filtrov« za lažje spremljanje točno določenih vsebin (po resorjih, temah, ključnih besedah).

Cilj je prijazen portal, ki bo zagotavljal dobro uporabniško izkušnjo (in sodelovanje v procesih odločanja) skladno z aktualnimi (spletnimi) trendi.

Finančni viri: za izvedbo ukrepa niso potrebna finančna sredstva

Kazalnik: število izvedenih promocij na dogodkih za mlade in fakultetah (najmanj 5 letno)

- izhodiščno stanje: 0 (leto 2023)
- končno stanje: 45 (leto 2032)

5.9 Cilj: Vzpostavitev dialoga med mladimi in javnimi institucijami na področju zakonodaje in upravnih procesov

Nosilec: Ministrstvo za javno upravo

Sodelujoči: posamezniki, mladinske organizacije, fakultete

Pričakovani razvojni učinek: prenos dobrih praks, preprečevanje slabih praks, opolnomočenje posameznikov

Na Ministrstvu za javno upravo se vodi t.i. inovacijsko skupnost, kjer se združuje javne uslužbenke iz različnih institucij (ministrstva, organi v sestavi, upravne enote, občine, zavodi,...), ki so odprti in si želijo dodatnega znanja, razgledanosti in podajajo predloge za spremembe. V okviru inovacijske skupnosti se organizirajo redna srečanja na temo povsem različnih področij, namenjena so prenosu dobrih praks, preprečevanju slabih praks, opolnomočenju posameznikov. Skupnost predstavlja torej platformo, na kateri se srečujejo različni proaktivni javni uslužbenci in se obravnava določena tematika, namen pa je iskanje novih idej, rešitev, prenos dobrih praks. Inovacijsko skupnost kot platformo za dialog se lahko ponudi tudi mladim, ki želijo deliti zgodbo, imajo primer dobre/slabe prakse, ki ga želijo predstaviti in kot taka lahko predstavlja preprost način za izmenjavo izkušenj. MJU torej lahko ponudi kanal, da se mlade sliši na različnih upravljavskih nivojih – npr. tako, da se vnaprej dogovori aktualna tema, povabi pa predvsem deležnike, ki na tem področju delajo (na primer: dovoljenja za tujce – študente ter njihova vključenost: povabi se zakonodajalce, predstavnike ministrstev, ki pokrivajo področje, upravne enote, univerze, celostno se preko izkušnje, ki jo poda mlada oseba s »slabo izkušnjo«, preveri, kje so možnosti za izboljšanje). Seveda se potem ta izziv naslovi tudi operativno, lahko preko instrumenta odprava administrativnih ovir, ki ga prav tako vodi MJU.

Ukrep: Inovacijska skupnost na Ministrstvu za javno upravo

Vir sredstev: integralni proračun

Višina sredstev: cca. 500 EUR/letno za specifični dialog oz. po potrebi (skupnost deluje virtualno z namenom, da se lahko vključi kar največ posameznikov, zato stroški niso visoki. Namenjeni so morebitni pripravi, moderiranju ipd.)

Kazalnik: število izvedenih dialogov ((vsaj 1 letno)

- izhodiščno stanje: 0 (leto 2023)
- končno stanje: 9 (leto 2032)

5.10 Cilj: Posodobitev štipendijske politike v državni upravi

Nosilec: Ministrstvo za javno upravo

Sodelujoči: ministrstva (MVI, MVZI), fakultete

Pričakovani razvojni učinek: zagotavljanje kvalitetnih kadrov za javno upravo po celotni Sloveniji

Organi državne uprave (ODU) poudarjajo težave pri pridobivanju ustrezno kvalificiranega kadra in njihovega hitrega vključevanja v delovni proces. Kadrovske štipendiranje v organih državne uprave je bilo v preteklosti eden izmed pomembnih virov pridobivanja mladih perspektivnih kadrov, saj so si nekateri pretekli štipendisti zgradili zelo uspešno kariero znotraj državne uprave.

Cilj kadrovskega štipendiranja je:

- povezovanje kadrovskih virov in zaposlovalne sfere, kajti ODU si lahko preko dolgoročnega kadrovskega načrtovanja zagotovijo kakovostne kadre in na ta način prispevajo k razvoju državne uprave in posledično širše družbe ter
- aktivirati človeške vire s pomočjo štipendiranja tako, da se zagotovi upravi ustrezno kvalificirane kadre za prenos novih znanj, v smeri pospešitve razvoja storitev javne uprave,
- NPR: Uvedba »štipendije« oziroma subvencije za opravljanje izpita za ZUP že med študijem.

Doseči namen kadrovskega štipendiranja:

- kot načina kadrovskega načrtovanja, s katerimi ODUE vežejo nase mlade perspektivne kadre že v času njihovega začetnega izobraževanja. Tako usmerjajo izobraževanje mladih v skladu s svojimi potrebami in ocenijo njihove delovne sposobnosti, že preden jih zaposlijo.
- S pomočjo praktičnega usposabljanja jih postopno uvajajo v organizacijsko okolje. Gre za obojestransko spoznavanje, ki ga trg delovne sile ne omogoča, hitro specializacijo in usmeritev kadra v tisto smer, ki jo želi in potrebuje štipenditor. S tem se poveča občutek socialne varnosti štipendistov ter možnost njihovega zgodnejšega osebnostnega in strokovnega razvoja, kar so tudi nekatere izmed prednosti štipendiranja.

Vir sredstev: integralni proračun

Višina sredstev: /

Ukrep: Štipendiranje

Kazalnik: posodobljena/usklajena zakonodaja in pripravljen celosten sistem podeljevanja štipendij, zagotovljena sredstva za štipendiranje

- izhodiščno stanje: 0 (leto 2023)
- končno stanje: 100 (leto 2032)

6 Področje: kultura, umetnost in ustvarjalnost

Kultura, umetnost in ustvarjalnost ter odnos do varstva kulturne dediščine sodijo med temeljna področja, ki zadevajo pravico mladih do kulturnega udejstvovanja in prispevajo k njihovem celostnemu razvoju, gradnji identitete, senzibilnosti ter socialni vključenosti. Cilji in ukrepi, ki jih predvideva to poglavje, so: krepitev ključne kompetence kulturna zavest in izražanje, razvoj jezikovnih zmožnosti, kultura za mlade ter kultura z mladimi, štipendiranje v kulturi, status samostojnega kulturnega delavca ter prostorski pogoji in oprema za razvoj mladinske kulture dejavnosti. Skladno s smernicami Evropske unije in Nacionalnim programom za kulturo bodo okrepljeni dostopnost kulturnih dobrin, kulturna participacija, izražanje in ustvarjalnost mladih. S spoznavanjem, razumevanjem in

spoštovanjem kulture in kulturne dediščine raznolikih okolij in kultur bogatimo posameznikov celostni razvoj in družbo kot celoto. Z razvijanjem ustvarjalnosti se krepi nove spretnosti, ki so ključne za prihodnost mladih in za nove možnosti zaposlovanja: razvoj kulturnih in ustvarjalnih kompetenc, ustvarjalno rabo novih tehnologij, socialno vključenost in drugo. S kakovostno in široko dostopno kulturno-umetnostno vzgojo in neformalnim izobraževanjem na različnih področjih umetnosti se prispeva k razvoju ustvarjalnih in inovativnih potencialov posameznikov. Kultura ima pomembno vlogo tudi pri promociji socialne odgovornosti, socialni koheziji, kulturni raznolikosti in medkulturnem dialogu. Ključne kompetence¹⁹, kot so *kulturna zavest in izražanje*, *digitalna pismenost* (zlasti v slovenskem jeziku), *sporazumevanje v maternem jeziku* in *sporazumevanje v tujih jezikih*, so s kulturo in ustvarjalnostjo tesno povezane, podobno posredno velja tudi za *socialne in državljanske kompetence* ter *samoiniciativnost in podjetnost*.

Dostopnost kulture ter razvoj kulturne zavesti in izražanja (vseživljenjska kompetenca) morata biti zagotovljena tako skozi celoten vzgojno-izobraževalni proces kot v obliki kakovostnega in ustvarjalnega prostega časa mladih ter kot možnost njihovega neformalnega izobraževanja. Poudarek bo tudi na izobraževanju ter dodatnem strokovnem usposabljanju bodočih umetnikov/kulturnih ustvarjalcev ter tudi podpornih poklicev na različnih področjih umetnosti in kulture oziroma strokovnjakov na področju kulture in humanistike/družboslovja (štipendiranje, dodatna usposabljanja za pridobivanje novih znanj, raziskovanje ter podpora pri povezavah v mednarodnem prostoru). Za lažje vključevanje na trg dela ter za razvoj kulturnega in kreativnega sektorja je ključno mlade in širšo javnost ozaveščati o novih poklicnih poteh, ki temeljijo na posameznikovi ustvarjalnosti, ter skrbeti tudi za predstavitev podpornih poklicev v kulturi. Prav tako se bo tudi v prihodnje zagotovilo mladim pogoje za boljšo dostopnost do varstva kulturne dediščine in njihovo aktivno vključevanje v dediščinske projekte. Poudariti se želi enake možnosti za vse mlade, ne glede na spol in druge osebne okoliščine, tudi iz vrst manjšinskih skupnosti in drugih ranljivih skupin.

6.1 Cilj: Dostopnost kakovostne kulturne ponudbe za mlade ter participacija mladih v kulturi

Nosilec: Ministrstvo za kulturo

Sodelujoči: URSM, MVI, MVZI, MDDSZ, MZ, NIJZ, lokalne skupnosti

Z različnimi ukrepi bo spodbujano kulturno-umetniško udejstvovanje mladih na vseh področjih umetnosti, tako z vidika njihovega ustvarjanja kot z vidika kulturnega udejstvovanja (obisk umetniških in kulturnih dogodkov in dejavnosti v kulturnih ustanovah, izposoja in nakup knjig ...). Skrbelo se bo za dostopnost kakovostnih kulturno-umetnostnih vsebin in dejavnosti, tako v okviru vzgojno-izobraževalnega procesa (za dijake in študente) kot v njihovem prostem času (neformalno izobraževanje in razvoj vseživljenjske kompetence kulturna zavest in izražanje). Povečati se želi

¹⁹ Priporočila Evropskega parlamenta in Sveta o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006), Uradni list Evropske unije, 30. 12. 2006; Priporočilo Sveta o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2018), Uradni list Evropske unije, 4. 6. 2018

zanimanje mladih za kulturo, zato bodo prizadevanja usmerjena v boljše vključevanje (participacijo) mladih pri oblikovanju programov in projektov, ki so jim namenjeni.

Na podlagi primerov dobrih praks kulturnih ustanov (javnih zavodov in NVO, na lokalni in nacionalni ravni), ki že dajejo poudarek sodelovanju (participaciji) mladih, bosta omogočena nadaljnji razvoj njihovih projektov/programov ter razvoj novih projektov/programov, ki se ciljno vključujejo dijaško in študentsko populacijo (film, glasba, gledališče, ples, arhitektura, bralna kultura, kulturna dediščina ...).

Pri oblikovanju ponudbe bo skrb namenjena zagotavljanju enakih možnosti za različne ciljne skupine, tudi mlade družine, mlade v zamejstvu, ranljive in socialno izključene mlade ...

Ministrstvo za kulturo bo še naprej redno pripravljalo javne razpise za financiranje štipendij za kulturne in umetniške poklice za študij v tujini.

Poseben poudarek se želi dati (podpora MK in MVZI – podporni programi na visokem šolstvu) vključevanju študentov pri snovanju in izvedbi programov in projektov kulturnih ustanov z različnih področij po vsej Sloveniji (mentorstvo). Na različnih fakultetah ter srednjih šolah se bo prizadevalo tudi v ta namen vzpostaviti koordinatorje KUV – strokovne delavce in tudi študente/dijake.

Skladno s priporočili Svetovne zdravstvene organizacije se bo prizadevalo za boljše vključevanje mladih v kulturno-umetniške dejavnosti tudi z vidika izboljšanja njihovega zdravja in dobrega počutja.

Vir sredstev: integralna sredstva in sofinanciranje iz Evropskega socialnega sklada.
Višina sredstev:

- MK: v pripravi
- MVI:
- MVZI:

Obdobje in rok: 2032

Kazalniki:

- povečano zanimanje mladih za umetnost in kulturo v primerjavi z letom 2020 (izhodišče raziskava Mladina 2020),
- na letni ravni vsaj eno strokovno usposabljanje delavcev v kulturnih ustanovah za razvoj kakovostne ponudbe za mlade na različnih področjih kulture, ki zagotavlja tudi participacijo mladih,
- na letni ravni vsaj eno strokovno usposabljanje delavcev v mladinskem sektorju za razvoj kakovostne ponudbe za mlade na različnih področjih kulture,
- povečanje kulturno-umetniške ponudbe, ki omogoča participacijo mladih,
- število podeljenih štipendij za kulturne in umetniške poklice za študij v tujini.

6.2 Cilj: Medresorsko (na lokalni in nacionalni ravni) zagotoviti prostorske in tehnične pogoje za umetniško in kulturno izražanje ter delo mladih na področju kulture

Nosilec: Ministrstvo za kulturo

Sodelujoči: URSM, MVI, MDDSZ, in MZ v partnerstvu z lokalnimi skupnostmi

Mladim po vsej Sloveniji, še posebej pa v okoljih, v katerih ni na voljo kulturne infrastrukture, se bo prizadevalo zagotoviti ustrezno infrastrukturo ter druge pogoje za umetniško in kulturno izražanje ter delo (mladinski centri, ateljeji, prostori za vadbe glasbenih skupin, večgeneracijski centri ...), s čimer se bo prispevalo h kakovosti preživljanja njihovega prostega časa v varnih prostorih, v katerih lahko razvijajo svoj izraz, razvoju različnih ključnih kompetenc ter kakovosti bivanja nasploh.

Vir sredstev: integralna sredstva

Višina sredstev:

- MK (JSKD): v pripravi

Obdobje in rok: 2032

Kazalnik:

- število podprtih mladinskih centrov na javnem razpisu za izbor predlogov za sofinanciranje najnujnejših prostorskih pogojev in opreme za razvoj mladinske kulturne dejavnosti (po Zakonu o zagotavljanju sredstev za določene nujne programe Republike Slovenije v kulturi)

6.3 Cilj: Boljša informiranost mladih o možnostih udejstvovanja na področju kulture

Nosilec: Ministrstvo za kulturo

Sodelujoči: URSM, MVI, MZ, MDDSZ, MZVI, NIJZ

Na podlagi raziskave²⁰ je bilo ugotovljeno, da so mladi premalo informirani o kakovostni kulturni ponudbi na različnih področjih kulture, o možnostih štipendiranja in dodatnega strokovnega usposabljanja ipd. po vsej Sloveniji. Spodbudilo se bo vzpostavitev mehanizma, ki bo mladim zagotavljal informacije o možnostih udejstvovanja, ustvarjanja, usposabljanja in dela na različnih področjih kulture po vsej Sloveniji.

Za dostopnost informacij s področja kulture bo poskrbljeno medresorsko v okviru nacionalnega portala za mlade mlad.si, saj je le-ta pogoj za povečanje kulturnega udejstvovanja in ustvarjalnosti mladih (razvoj kompetenc, delo ...) po vsej Sloveniji, tako v vzgojno-izobraževalnem procesu kot v njihovem prostem času (neformalno izobraževanje in kakovostno ter ustvarjalno preživljanje prostega časa).

²⁰ Andrej Kirbiš (ur) (2021). *Kulturna participacija mladih v Sloveniji in Evropi*. Maribor: Kulturni Center Maribor. ali Andrej Kirbiš (2020). *Kulturna participacija mladih v Sloveniji in Evropi: analiza stanja, trendov, dejavnikov, posledic in predlogi rešitev* (CRP 2018–2020). Maribor: Filozofska fakulteta.

Informacije o kakovostni kulturni ponudbi bodo podprte s promocijo pozitivnih učinkov ukvarjanja s kulturo in umetnostjo mladih (in drugih) po različnih poteh (mediji, socialna omrežja, šole ...). Skladno s priporočili Svetovne zdravstvene organizacije se bo prizadevalo za informiranje mladih o pozitivnih učinkih vključevanja v kulturno-umetniške dejavnosti za izboljšanje njihovega zdravja in dobrega počutja.

V promocijske dejavnosti se bo aktivno vključevalo predstavnike mladih, ki na področju kulture že delujejo in lahko z vrstniki delijo svoje izkušnje.

Vir sredstev: integralna sredstva in sofinanciranje iz Evropskega socialnega sklada

Višina sredstev:

- MK: redna dejavnost kulturnih ustanov; v pripravi
- URSM (mlad.si)

Obdobje in rok: 2032

Kazalnik:

- boljša informiranost mladih o možnostih udejstvovanja na področju kulture: poleg osrednjih portalov (mlad.si; kulturnik.si/e-kultura, kulturnibazar.si), ki skrbijo za informiranost mladih na celotnem področju kulture, skrbeti tudi za redno informiranje mladih o dogajanju na posameznih področjih kulture (npr. za področje gledališča: zlatapalica.si, sigledal.si ...).

ZAKLJUČEK

Cilje ReNPM 2023–2032 bomo dosegli z delovanjem pristojnih ministrstev oziroma politik, ki so odgovorne za mladino in so jim za ta namen dodeljena državna sredstva, dopolnjena s sredstvi iz evropske kohezijske politike in drugih evropskih in mednarodnih shem.

V obdobju veljavnosti ReNPM 2023–2032 se bomo ukvarjali z izzivi: z nekaterimi od teh se v zadnjih nekaj desetletjih še nismo ukvarjali v takšni meri (npr. posledica pandemije COVID-19 in duševno zdravje mladih), nekaterih pa se zavedamo že dalj časa (zaposlovanje, bivanjske razmere mladih), vendar so se tudi zaradi dosedanjega nezadostnega ukrepanja le še zaostri. Prihajajo pa tudi novi izzivi kot npr. podnebne spremembe, pasti razvoja tehnologije, predvsem digitalizacije. Vsem tem izzivom pa bomo lahko kos predvsem z boljšimi temeljnimi zmožnostmi, ki mladim lahko zagotovijo dejavno spopadanje z navedenimi izzivi. Temu je namenjena ReNPM 2023-2032.

Uporabljeni izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.

SEZNAM KRATIC

DNO – druge nevladne organizacije
IKT – informacijsko komunikacijska tehnologija
IRSD – inšpektorat Republike Slovenije za delo
ITM – indeks telesne mase
JR – javni razpis
JSKD – javni sklad za kulturne dejavnosti
JŠRIPS - Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije
KUV – kulturno umetnostna vzgoja
ODU – organi državne uprave
MAPA - multidisciplinarna analiza prekarne delo
MC – mladinski centri
MDDSZEM – ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MDP – ministrstvo za digitalno preobrazbo
MGRTŠ – ministrstvo za gospodarski razvoj, tehnologijo in šport
MJU – ministrstvo za javno upravo
MK – ministrstvo za kulturo
MNZ – ministrstvo za notranje zadeve
MSP – ministrstvo za solidarno prihodnost
MVI – ministrstvo za vzgojo in izobraževanje
MVZI – ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije
MZ – ministrstvo za zdravje
NIJZ – nacionalni inštitut za javno zdravje
NMO – nacionalne mladinske organizacije
NOO – načrt za okrevanje in odpornost
NVO – nevladne organizacije
ReNPM – resolucija o nacionalnem programu za mladino
SSRS – stanovanjski sklad Republike Slovenije
SURS – statistični Urad Republike Slovenije
UMAR – urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
URSM – urad Republike Slovenije za mladino
VIZ – vzgoja in izobraževanje
ZJIMS – zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju

ZRSŠ – zavod Republike Slovenije za šolstvo

ZRSZ – zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

ZUP – zakon o splošnem upravnem postopku

ZZZS – zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije

ⁱ Lavrič M., Deželan T. (ur.). Mladina 2020: Položaj mladih v Sloveniji. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba: Ljubljana 2021. Dostopno 9. 6. 2023 na: https://www.mlad.si/e-katalogi/Mladina_2020/.

ⁱⁱ Wittchen in drugi, 2011, dosegljivo na <https://psy2.psych.tu-dresden.de/i2/klinische/mitarbeiter/materialien/ebc-publications/wittchenjacobi-overview-europe-2005.pdf>

ⁱⁱⁱ Olesen et ali., 2014, dosegljivo na http://swissbraincouncil.ch/files/content/Kosten/Cost%20Disorders%20Brain%20Europe_2010.pdf; Knopf, D., 2008

^{iv}

https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/priloga_k_sporocilu_za_javnosti_10_sep_2021.pdf

^v <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/ZDRAVJE/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/Strategija-za-Slovenijo-brez-tobaka.pdf>

^{vi} <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/droge/WEB-NP-DROGE-2014-2020.pdf> (v 2023 bo pripravljen nov nacionalni program)

^{vii} Strategija za zmanjševanje posledic rabe tobaka: Za Slovenijo brez tobaka 2022-2030. Povzeto po besedilu, sprejetem s Sklepom Vlade RS, št. 00700-2/2022/3, z dne 12. 5. 2022. Ministrstvo za zdravje: Ljubljana 2022. Dostopno 9. 6. 2023 na <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/ZDRAVJE/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/Strategija-za-Slovenijo-brez-tobaka.pdf>